

N. PETRAȘCU

253343

DIMITRIE BOLINTINEANU

1 9 3 2

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N. PETRAȘCU

121

D I M I T R I E
B O L I N T I N E A N U

BCU Cluj / Centru de Cercetare Bibliotecară Cluj

Biblioteca Universității Regele Ferdinand I,
din CLUJ.
Nr. 1410/1932
EXEMPLAR LEGAL.

GRAFIA „BUCOVINA” J. E. TOROȘIU, BUCUREȘTI

SCRIITORI ROMÂNI
CONTIMPORANI

STUDII

I

VASILE ALECSANDRI (1930)

II

DIMITRIE BOLINTINEANU (1932)

III

MIHAI EMINESCU (1932)

GENERAȚIA ARTISTĂ

AMINTIRI

I

DIMITRIE C. OLLĂNESCU

II

IOAN MINCU

III

DUILIU ZAMFIRESCU

IV

N. GRIGORESCU

V

ANGHEL DEMETRIESCU

VI

IOAN GEORGESCU

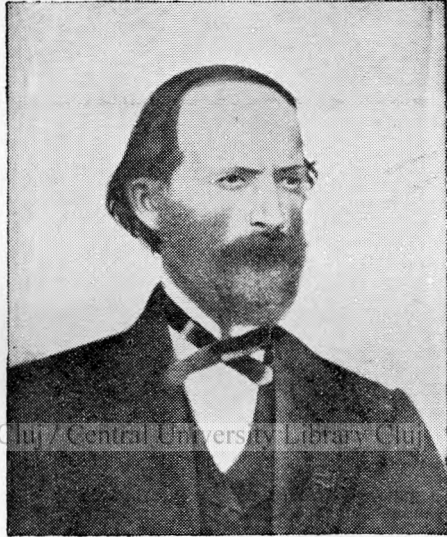
ROMANE

MARIN GELEA

253343

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIMITRIE BOLINTINEANU

Bolintineanu a fost un poet mare al timpului său, un evocator strălucit și puternic al amintirilor mărețe din trecutul nostru, un cântăreț duios și pururea mișcat al suferinței omenești și al dragostei curate. Versurile lui au stăpânit sufletele părinților noștri între anii 1840 și 1865 provocându-le admirația și entuziasmul mai mult decât ori care alt poet de pe vremea aceea. Ei cântau și recitau elegiile și legendele lui ca pe niște rugăciuni zilnice.

Alecsandri îl numește „poetul cel mai poet al Munteniei, omul care a vărsat pe altarul patriei sale toate comorile sufletului, inteligenței și geniului său”¹⁾, iar Eminescu, în poezia sa *Epigonii*, făcând aluzie la elegia *O tânără fată pe patul morții*, ne lasă să înțelegem simțirea adâncă a tânărului poet, din a cărui

...liră curgeau note și din ochi lacrimi amare...

Dar nu numai poeziile lui, ci și firea și viața omului ne prezintă un interes deosebit. Prin îmbinarea talentului său de poet instinctiv, cu sufletul nepăsător de sine al unui boem nobil, trăind toată viața ca pasările cerului, mai curând din atenția altora, modest, sărac și onest, chiar când ajunsese mare demnitar al țării, și cântând timp de 30 de ani ca un trubadur sau, și mai drept, ca un antic vates, luându-și cântecul drept slujbă sfântă și visul drept realitate, —

1) Manuscrisele Academiei Române.

Bolintineanu este una din figurile poetice cele mai vrednice de stima și admirația noastră.

Cu toate acestea, și, deși poet înăscut, generația care a urmat după el l'a neglijat sau l'a ironizat, după obiceiul ei, iar tineretul de astăzi l'a uitat și-l ignorează cu desăvârșire. Poeziile lui au început astfel, cu o putere de înălțare unică în istoria noastră literară și au mers coborând, până ce au dispărut cu totul din atenția publică. Aceleași versuri care au părut pline de simțire și de frumusețe sub ochii contimporanilor, fermecându-i până la fascinație, au devenit pentru urmași versuri amorfe, fără sonoritate și fără viață poetică, în fel de umbre de versuri.

În rața unei astfel de schimbări de apreciere a poeziilor sale, dela o epocă la cea imediat următoare, întrebarea firească ce se pune oricui e : de ce aceste poezii au plăcut atât de mult odinioară și de ce ele nu mai plac astăzi ba chiar sunt disprețuite cu totul ? Și al doilea, dacă nu cumva în părerea aceasta de astăzi, este o greșală și o nerecunoștință. Iată ce ne propunem a cerceta și lămurii pe cât cu putință în paginile de mai departe, aruncând o privire asupra vieții poetului și a împrejurărilor în care a trăit el, cât și asupra operei lui, una din cele mai întinse și mai variate ale timpului.

Ca și la Alecsandri și Eminescu, data nașterii lui Bolintineanu au e pe deplin stabilită. În prefața volumului poeziilor sale, traduse de el însuși sub titlul *Brises d'Orient*, George Marianu afirmă că Bolintineanu s'a născut în 1824, în vreme ce George Popescu, în broșura sa *Viața și Operele lui Bolintineanu*, zice că-i născut la 1826, an, pe care l'au repetat mai toți biografii lui. Cu toate acestea, nici una din aceste două date nu pare a fi exactă. În adevăr, în

ediția poeziilor lui Bolintineanu publicate în 1855, se află o bucată din anul 1845, intitulată : *La ziua aniversală* care începe astfel :

Douăzeci și șase astăzi au bătut,
Ani ai vieții mele, ce'n dar au trecut...

Luând dar această afirmare a lui ca exactă și scăzând cei „douăzeci și șase” de ani din 1845, anul nașterii poetului ar fi 1819, an în care s'a născut atât N. Bălcescu cât și N. Filimon ¹⁾.

Locul nașterii sale este Bolintinul-din-Vale, de unde și-a luat și numele. Tatăl său se numea Enache Cosmad, român macedonean, originar din Ohrida, venit în țară, se zice, cu alți macedoneni luători în antreprinză de poște românești și fu mai târziu arendaș. Mama sa era bolintineancă. Enache Cosmad avea o statură înaltă și o înfățișare aspră. Mamă-sa era o femeie blândă, cu un suflet delicat și mândru, — trăsătură de caracter ce trecu în poet. Casa în care s'a născut el, a fost dărâmată acum câțiva ani și pe locul ei s'a ridicat școala primară a satului, o clădire modernă purtând pe frontispiciu numele poetului.

Bolintineanu era al doilea fiu la părinți, având o soră mai mare cu numele Caterina, căsătorită cu Tănase Bolintineanu, coborâtor din o altă familie cu acelaș nume, fiu al Paharnicului Dinu Bolintineanu și fost director al poștelor din București. Primii ani ai copilăriei lui s'au petrecut la Bolintinul-din-Vale. Cei ce l-au cunoscut copil spun că el nu se amesteca în jocurile celorlalți copii ci rămânea totdeauna singur și gânditor. Câteodată era violent și irascibil : „acum sunt tata” zicea el, și când devenea liniștit și blând : „acum sunt mama”.

1) Cel care a observat și restabilit pentru întâia oară această dată a nașterii lui Bolintineanu a fost Anghel Demetriescu în studiul său asupra poetului, publicat în Revista *Analele Literare* din 1886.

Deosebirea de firi dintre mama și tatăl lui, aduse cu timpul între dâșii o răceală și un fel de despărțire de fapt.

În anul 1829, adică la vârsta de 10 ani, el fu adus la București. Priveliștea locului său natal n'a putut avea prin urmare asupra lui o înrăurire prea mare, cu atât mai mult cu cât Bolintinul-din-Vale era și e un sat pus în mijlocul unui șes, de unde ochiul nu privește decât întinderea ogoarelor, lipsită de alte podoabe ale naturii. Sufletul său de poet însă, în bucata intitulată *Proscrisul*, o revedea altfel când începea cu versurile :

O văi încântătoare, dumbravă înverzită,
Ce-ați desfătat atâta copilăria mea...

În Capitală, el fu găzduit de o mătușă a sa din mahalaua Dudescu și, fiindcă școalele naționale erau închise în 1828 din pricina războiului, Bolintineanu intră ca elev în casa Pitarului Costache Podeanu din mahalaua Dudescu, care avea la dânsul un dascăl român pentru învățarea copiilor săi. Aici câpătă viitorul poet cele dintâi cunoștinți de citire și scriere în limba română, trecând după un an în școala dela Colțea. Între camarazii din școala aceasta, întâlnește pe A. Zane, cu care avea să lege o prietenie din acelea pe care nu le desface decât moartea.

În anul 1831, pierde pe mama sa, pe care o adora și care muri de holeră. Această pierdere fu pentru poet o lovitură ce-l zdruncină adânc. Ea venea după moartea tatălui și a fratelui său mai mic, întâmplate cu puțin mai înainte. Suferința morală ce o simți el atunci, se întinse ca o umbră peste sufletul său și nu-l mai părăsi toată viața.

Din școala dela Colțea, Bolintineanu trecu la Colegiul Sf. Sava, dar matricolele de aci nefiind păstrate decât dela 1840 încoace numele lui nu figurează în ele.

Cam pe la 1841, intră ca funcționar la Secretariatul Statului al Marelui Postelnic, un fel de minister de Externe. Poetul era pe atunci de vre-o 22 de ani, vârsta în care închipuirea și simțirea omenească sunt atinse de orice impresie din lumea din afară și răsună cu putere în sufletele poetice. Mintea lui începu încă de pe atunci a trăi în sferele ideilor și ale închipuirii.

Înalt și subțirătec ca statură, cu părul și fața brune, c'o frunte largă și meditativă ce da înfățișării sale un caracter bărbătesc și poetic în acelaș timp, cu surăsu-i rar, pornit dintr'o bunătate sufletească adâncă ce îndulcea expresia lui tristă de obicei, Bolintineanu era un tânăr interesant și simpatic. El iubi anii aceia, în chip ideal, pe o rudă a sa, frumoasă, inteligentă și simțitoare la iubirea lui, pe care o văzu murind la vârsta de 19 ani. Moartea ei îl impresionă atât de tare că ea rupse zăgazul poeziei în sufletul său inspirându-i elegia: *O fată tânără pe patul morții* și cernindu-i inima pentru totdeauna.

Poezia aceasta, cu care el intră pe arena publicității, apărură în *Curierul de Ambe sexe*, în anul 1842, iar sub versurile ei, marele Eliade de atunci, scrise următoarea notiță ca un comentariu de laudă pentru tânărul poet: „Câți cunosc frumusețile poeziei, acea legănată și lină cadențare, acel repaus regulat al emistihului, acele expresii și asemănări răpitoare ce întineresc inima și, pe lângă aceasta, mai cer și o limbă dela poet, pot judeca versurile lui Bolintineanu, acestui june necunoscut, ca floricea împresurată în mijlocul unei lese, a-i saluta talentul și a ștepta dela dânsul opere demne de un secol mai ferice”.

O fată tânără pe patul morții produse o impresie extraordinară între români. Felicitări entuziaste din toate țările surorii salutară apariția ei ca un eveniment literar și numele lui fu cunoscut în toată românia. Insuși Principele Bibescu, om cult și iubitor

de frumos, o admiră și, când într'o zi, Bolintineanu ceru un concediu, Domnul îi încuviință cererea scriind cu mâna sa cuvintele elogioase: „Văzând speranțele mari ce dă acest june”.

Poezia fu tradusă în limba franceză, în limba italiană și cea engleză.

Iată începutul ei atât de cunoscut :

Ca robul ce cântă amar în robie,
Cu lanțul de brațe un aer duios,
Ca râul ce geme de grea vijelie,
Pe patu-mi de moarte eu cânt dureros.

Un crin se usucă și'n lături s'abate,
Când ziua e rece și cerul în nori,
Când soarele 'l arde, când vântul îl bate,
Când grindina cade torente pe flori :

Așa făr de veste pe zilele mele
O soartă amară amar a bătut,
Și astfel, ca crinul, de viscole rele,
Pe patu-mi de moarte de-odat'am căzut... 1)

Când apăru această elegie, în care netăgăduit străbate o simțire adevărată de poet și unde comparațiile aveau atunci originalitate, ea trebui să pară ca zorii unei zile noi și să producă o voluptate neașteptată în auzul contimporanilor. Neapărat, nu trebuie să uităm că generația la care se adresa ea, alcătuită oarecum ado-

1) Citațiile noastre sunt mai mult după ediția Sococ din 1877, pusă în ordine, se crede, de Bolintineanu și supravegheată de G. Sion. Dar am avut în față și unele ediții mai vechi ale acestor poezii, în deosebi pe cea din 1855, care e desigur cea mai bună. Indreptările și schimbările din edițiile de mai târziu ni s'au părut uneori în defavoarea poeziilor. Peste tot însă, nenumărate greșeli de tipar care schimbă câte odată până și înțelesul ideilor.

Iesecența vieții noastre literare, care, ca tânărul de 17 ani, se îmbată de ritmul melodic al versurilor fără a se opri prea mult la înțelesul cuvintelor.

Deși lipsită de gândiri mai profunde sau originale, ea aducea totuși o simțire nouă, sincer dureroasă, necunoscută până atunci, redată în o limbă armonioasă și serioasă, colorată de imagini gingașe care o deosebea de poezia anterioară, ce nu era adeseaori decât un joc de cuvinte sau și mai drept o proză rimată.

Prin aceste însușiri noi ale ei, și poate și prin o putere misterioasă a talentului său, Bolintineanu realizează cu *O tânără fată pe patul morții* acel acord perfect dintre el și simțul public, pe care nu l'a putut realiza alți poeți. A prinde în mreaja farmecului său, dela primele lui versuri, toată suflarea românească, e un caz unic în literatura noastră și foarte rar și în altele. Am auzit oameni politici, magistrați, militari, care o știau pe dinafară până la adânci bătrânețe. Frumusețea ei impresionă mai târziu și pe Eminescu care o imită, ca stanța, măsură și imagini, în *Mortua Est*.

La 1844, Bolintineanu, după recomandarea Marelui Postelnic Mihalache Băleanu, fu trimis la Paris, spre a-și complecta studiile literare, de către *Societatea de Cultură Națională* din București, înființată încă din anul 1826, de frații Goleșcu, ajutați de Eliade Rădulescu.

În capitala Franței, unde impresiile lui trebuiră să fie covârșitoare, el își păstră cumpătul și seriozitatea firii sale, se întâlnește și trăiește în înfrățire cu ceilalți tineri munteni și moldoveni duși acolo la studii, întreținându-se cu ei asupra mijloacelor de regenerare a țării lor, încălzindu-se cu toții de ideile generoase ce erau atunci în aerul Franței. În acelaș timp, el urmă cursurile literare și istorice ale lui Jules Michelet, Edgard Quinet, Guizot, Saint-Marc Girardin, Adam Michiewicz și alții. Sufletul său, însetat de știință, găsi

aici locul să se înavuțească cu cultura aceea generală, necesară oricui dorește să traducă sufletul vremii și pe al său propriu : istorie, arheologie, perfecționare de limbi clasice, filozofie, filologie, nimic nu-i rămase străin. Invăță puțin englezește și nemțește, citi pe poeții francezi Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Musset, Beranger, pe Shakespeare, Byron și Goethe. Deși în mijlocul Parisului, el nu uita a-și aminti de țara sa și scrise asupra ei poeziile cele mai inspirate și mai frumoase.

Intre primele sale încercări din timpul acesta sunt elegiile : *Un tânăr român murind în străinătate* și *La ziua aniversală*, deplângând în una, moartea prematură a unuia din camarazii săi de studii, Goga, tânăr patriot, mort la Paris, și, în cealaltă, moartea mamei și a fratelui său.

În cea dintâi, el pune în gura tânărului murind, dorul de țară înainte de orice :

Cum pasărea ce pleacă în locuri depărtate
Se 'ntoarce iar în țara de unde a plecat,
De-o suvenire dulce, vai ! inima mea bate
Și zboară spre pământul în care s'a format...

Frumoasă rândunică, pe aripile tale
În țara mea iubită de ce nu pot să sbor !..

Așteaptă, dragă moarte, ca să mai văz odată,
Acele văi frumoase în care m'am născut ;
Să simț, murind, pe sânu-mi o lacrimă 'nfocată,
Să 'mbrățișez părinții și frații ce-am avut !

Dar vai ! Deșartă rugă, căci viața-mi se va stinge
Cu soarele de astăzi pe-acest străin pământ,
Și fruntea mea cu roze, ah ! nimeni nu va 'ncinge,
Și nimeni nu va plânge pe tristul meu mormânt.

În *La ziua aniversală*, poetul își amintește cu melancolie de
ce însemna altădată această aniversare, când ea era o :

. zi de bucurie,
Ce așteptam atâta într'a mea junie !

și când :

Câte mâini iubite mâna nu-mi strângea !
Cupa unui frate cupa mea lovea,
Ochii unei mame, plini de lacrimioare,
Mă cătau ca floarea pe un dulce soare !

în vreme ce :

Astăzi eu sunt singur, în străin pământ !
Maica mea iubită doarme în mormânt ;
Oaspeții în juru-mi nu se mai adună ;
Cupele la masă-mi, vai ! nu mai răsună !...

În ambele bucăți, aceeași notă tristă, aceeași simțire profundă,
aceleași expresii simple ale durerii sincere. Aceasta-i nota ce va
răsuna mai în urmă în mai toate elegiile lui, ca : *Fecioara*, *La o
tânără fată*, *Proscrisul*, *Cornul*, *Izvoare*, *Plângerile poetului* și altele.

Tot atunci la Paris, el scrise cele două faimoase legende,
Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazu și *Mama lui Ștefan cel
Mare*, care erau capetele seriei minunatelor sale balade, nestimatele,
fără pereche până astăzi, ale cununei lui de poet.

Iată-le transcrise în întregime ca niște amintiri ce au încălzit
și orientat viața părintească:

Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazu :

Ca un glob de aur luna străluceă
Și pe-o vale verde oștile dormea ;

Dar pe-un vârf de munte stă Mihai la masă
 Și pe dalba-i mână, fruntea lui se lasă ;
 Stă în capul mesei între căpitani,
 Și recheamă dulce tinerii săi ani...
 Viața noastră trece ca suava rouă
 Când speranța dulce ne surâde nouă...
 Astfel astă dată viața-lor cură ;
 Cugetele triste nu-i mai turbură.
 Luna varsă raze dulci și argintoase ;
 Austrul le suflă coamele pletoase ;
 Căpitani toarnă prin pahare vin,
 Și în sănătatea lui Mihai închin.
 Dar Mihai se scoală și le mulțumește
 Și, luând paharul, astfel le vorbește :
 — Nu vă urez viață, căpitani mei !
 Din potrivă, moarte ; iată ce vă cei !
 Ce e viața noastră în sclavie oare ?
 Noaptea fără stele, ziua fără soare.
 Ce răbdă jugul și-a trăi mai vor,
 Merită să-l poarte spre rușinea lor !
 Sufletul lor nu e mai presus de fierul
 Ce le 'ncinge brațul, — iau de martor cerul.
 Dar românul nu va câmpuri fără flori,
 Zile întregi și triste fără sărbători.
 Astfel e vulturul ce pe piscuri zboară :
 Aripile taie-i, că ar vrea să moară !
 Astfel e românul, și Român sunt eu ;
 Și sub jugul barbar nu plec capul meu".

Din versurile acestea și din multe altele reese marea admirație a poetului pentru Mihai Viteazu. Când el deveni Ministru de Culte, între primele sale măsuri, ceru dela Adunare un credit ca să se aducă capul eroului dela Călugăreni dela Mănăstirea Dealului la București și să i se facă un monument.

În balada de mai sus, în afară de simțul profund al trecutului și de caracterizarea măreață a Domnului, a căpitanilor săi și a vremurilor de atunci, tabloul vast sintetic în care poetul desfășură scena acestei nopți, este fără îndoială zugrăvit în chip cu totul măestru, de altfel ca și cel cu care începe a doua, tot atât de admirabilă baladă: *Mama lui Ștefan cel Mare*:

I

Pe o stâncă neagră, într'un vechiu castel,
Unde cură 'n poale un râu mititel,
Plânge și suspină tânăra Domniță,
Rumenă, suavă ca o garofiță ;
Căci în bătălie soțul ei iubit
A plecat cu oaste și n'a mai venit...
Ochii săi albaștri ard în lăcrămele,
Cum lucesc în rouă două vioarele ;
Buclele-i de aur cad pe albu-i sân ;
Rozele și crinii pe fața-i se ngân.
Însă Doamna soacră lângă ea veghiază
Și cu dulci cuvinte o îmbărbătează.

II

Un orologiu sună noaptea jumătate,
La castel în poartă oare cine bate ?...
— Eu sunt, bună maică: fiul tău dorit;
Eu și dela oaste mă întorc rănit.
Soarta noastră fuse crudă astă dată ;
Mica mea oștire fuge sfărâmată.
Dar deschideți poarta... Turcii mă 'nconjur,
Vântul suflă rece... rănile mă dor !"

Tânăra Domniță la fereastră sare.
— Ce faci tu copilă?" zise Doamna mare.

Apoi ea la poartă atunci a eşit,
Şi 'n tăcerea nopţii astfel i-a grăit :
— Ce spui tu, străine? Ştefan e departe;
Braţul său prin taberi mii de morţi împarte,
Eu sunt a sa mamă ; el e fiul meu,
De eşti tu acela, nu-ţi sunt mamă eu !
Inşă dacă cerul vrând să 'ngreueze
Anii vieţii mele şi să mă 'ntristeze,
Nobilul tău suflet astfel l'a schimbat ;
Dacă tu eşti Ştefan cu adevărat ;
Apoi tu aicea fără biruinţă
Nu poţi ca să intri cu a mea voinţă.
Du-te la oştire ! Pentru ţară mori !
Şi-ţi va fi mormântul cununat cu flori !

III

Ştefan se întoarce şi din cornu-i sună :
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe... duşmanii zdrobiţi,
Cad ca nişte spice de securi loviţi...

Subiectul baladei e tras din o legendă populară, care e epilogul mării bătălii dela Răsboieni, comentată şi lăudată de atâţi cronicari străini şi români, între alţii de Neculcea, şi pe care ne-o aduce aminte Bolintineanu, în altă ocazie, c'o evlavie şi mai adâncă în faţa figurei şi faptelor marelui Ştefan : Sultanul Mahomet, spune el, intrase din nou în ţară cu o armată de două sute mii de oameni. Ştefan, îngrijorat, scrisese Regelui Poloniei, cerându-i ajutor şi făcându-l să înţeleagă că, dacă Moldova va fi supusă de Turci, va fi ameninţată şi Polonia. Asemenea scrisese lui Mateeaş Corvin ca şi Papei, spunându-le că Turcii ameninţă creştinătatea. Domnul Moldovei încercă să oprească singur trecerea Turcilor la

hotar, dar bărbăția sa nu putu lupta contra numărului. Atunci el căzu cu toată puterea sa asupra tătarilor și îi frânse gonindu-i peste Nistru. Această victorie îmbărbătă pe Ștefan. El se hotărî să atace corpul Turcilor, în capul căruia se afla însuși Sultanul. După un sfat însă, ținut cu căpitanii săi, și aflând exact de numărul Turcilor, el socoti să se ție în defensivă retrăgându-se în munți și strâmtori, în poziția Văii-Albe. În ziua de 26 Iunie 1584, avu loc acea memorabilă bătălie, unde pică floarea vitejilor Moldovei. Lupta ținut mult, fără să se hotărăscă victoria. Într'un moment, veniră noi ajutoare Turcilor și lupta deveni și mai înverșunată. Ștefan căzu de pe cal, iar oștirile lui se retraseră spre munți. Atunci, se zice, că Ștefan se duse la Cetatea Neamțului, unde era mama lui și Doamna, cerând adăpost. Dar această mamă sublimă nu voi să-i deschidă Cetatea, zicându-i că poarta aceea nu se va deschide de cât când el va veni învingător. Ștefan, umilit de răspuns, se întoarse din nou, strânse alte oștiri, merse după Turci, pe când aceștia se pregăteau a trece Dunărea și lovindu-i fără veste, i-a pus pe goană, luându-le înapoi toate prăzile ce făcuseră în țară.

Aceasta e legenda pe care Bolintineanu compuse nemuritoarea sa baladă ce mai încălzește încă și astăzi unii ochi cu lacrimi.

Tot în Paris, el își revăzu vechile lucrări publicate la 1847 în București, *Colecții din poeziile domnului D. Bolintineanu* și le spori numărul cu alte câteva compoziții noi. Ediția se tipări în imprimeria lui C. A. Rossetti și Winterhalter, cu cheltuiala *Societății de Cultură Națională* și sub îngrijirea personală a lui C. A. Rossetti.

Când izbucni la noi revoluția din 1848 Bolintineanu părăsi capitala Franței spre a lua parte și el la mișcarea din țară. Scopul ei era atrăgător pentru sufletele tinere. Ca și în Moldova, revoluționarii voiau să treacă dela un guvern oligarhic la un guvern de-

mocratic. Spiritul public făcuse progrese în România, dar politica guvernamentală rămăsese aceeași. Fără îndoială că motivele revoluției dela 48 nu erau puternice și hotărâtoare ca cele dela 1821 sau dela 1784 din Transilvania. De aceea, la dreptul vorbind, ea nici n'a fost o revoluție națională ca celelalte două, care au eșit din trebuințele simțite de întreg poporul român : cea dintâi ne mai putând suferi despoerile, nelegiurile și jaful boerilor fanarioți, precum și rușinea de a fi guvernat de niște arendași străini ; cea de a doua, ne mai putând îndura jugul și tirania nemeșilor unguri. Revoluționarii dela 48 doriau o stare mai bună de lucruri și au voit s'o realizeze ; aceasta cu atât mai mult, cu cât tinerii români, crescuți în Franța, erau stimulați și încurajați de mișcările similare din Franța și de aiurea. Printre acei tineri care au jucat un rol atunci, fu și Bolintineanu. Lui ca și amicilor săi li se părea că decăderea Principatelor nu fusese niciodată mai adâncă... „Atunci veni ră pentru țară acele zile de servitute fără credință, de sensualitate fără amor, de talente imperceptibile și de viciu uriașe, rănilor inimilor reci și ale sufletelor înguste, vârsta de aur a umilității, a robiei și a îngenunchierii. Domnul se târa înaintea Turciei, pe care o disprețuia, dinaintea Rusiei pe care o ura, dinaintea Austriei, în a cărei sinceritate nu credea”¹⁾).

Cu gândul de a deștepta poporul român asupra acestei triste stări de lucruri, el înființă, împreună cu amicul său A. Zane, ziarul *Poporul Suveran*, la care avea să scrie Bălcescu, Cezar Boliac și alte ilustrații ale epocii.

Urmările revoluției noastre dela 48 sunt cunoscute. Cea care a răsunat mai îndelung, este exilul celor mai mulți din conducătorii mișcării, pe care Bolintineanu îl descrie el însuși în *Călătoriile lui*

1) *La Turquie, l'Autriche et les Roumains* par B.

pe Dunăre, și din care extragem aici câteva episoade ca unele ce ne dau atât viața poetului în amănuntele ei de atunci cât și înfățișarea vremii :

Incunoștiințată de agitația dela București, Poarta trimisese o armată în țară ca să restabilească ordinea. Avant-garda ei sosise deja la porțile Cotrocenilor în ziua de 13 Septembrie 1848, când Locotenența Domnească trimise o delegație de deputați români în tabăra Turcească ca să explice lucrurile. Printre ei era și Bolintineanu, Duși sub un cort, Fuad Efendi, trimisul Porții, ie citi firmanul misiunii lui. Intr'un minut, atât deputații cât și românii ce-i urmaseră se văzură înconjurați de două ziduri de baionete : se auzea bubuitul tunurilor în marginea orașului. O luptă inegală, născută dintr'o neînțelegere a unor șefi, începuse între avant-garda otomană și cei o sută cincizeci de pompieri români din Dealul Spirei. Lupta și măcelul fură mari, cu pierderi mai ales din partea Turcilor... Spre seară, un secretar a lui Fuad Efendi dete ordin ca deputații români să fie conduși în Mănăstirea Cotroceni, unde petrecură noaptea sub niște corturi din curte. Sângele vărsat la cazarma din Dealul Spirei întărâtaseră pe Turci. Li se aruncară câte o bucată de pâine neagră la toți... După câteva zile de ședere la Cotroceni, unde venea tot orașul să-i vadă și să le aducă hrană, într'o noapte sosi un aghiotant a lui Omer Pașa cu șapte trășuri brașovene și le anunță că are ordin să-i ridice și să plece îndată. Li puseră în trășuri cu lucrurile lor, un regiment de cavalerie otomană îi însoți pe drum la dreapta și la stânga, și, după ce rătăciră de mai multe ori pe cale, mergând ziua și noaptea, ajunseră la Giurgiu a doua zi pe la amiază. Pașa din Giurgiu îi înștiință că vor merge în Turcia. Li duseră la malul Dunării, îi puseră într'o barcă mare și-i porniră spre celălalt mal. Aici îi imbarcară în două gimii de transport, câte șapte în fiecare vas; cu doisprezece oameni înarmați cu puști și

lopeți. Bolintineanu se afla în vasul cu N. Golescu, St. Golescu, A. Golescu, Aristia, C. Boliac, Gr. Grădișteanu, Arhimandritul Sna-goveanu. În cealălalt vas, erau: A. Zane, C. A. Rosseti, Ion Bră-tianu, N. Bălcescu, I. Ionescu, I. Voinescu, Gr. Ipătescu. După ordinul colonelului, se întinseră pânzele în vânt și plecară cu repe-ziciune în susul Dunărei. Seara, vântul sufla cu furie și ridica chiar valuri, așa că la Șiștov se opriră. În mijlocul gimiei, era un fel de groapă de un metru adâncime. Deasupra gropii erau rogojini, sin-gurul acoperământ. Vântul și ploaia îi siliră să intre în groapă, unde se culcară unul lângă altul. Ploaia creștea din ce în ce, și, după câteva minute, erau toți înmuiați de apă. Astfel petrecură noaptea: Dela Șiștov, ajunseră la Vidin și apoi după alte câteva zile la Fetișlan...

O parte patetică a călătoriei emigraților pe Dunăre este că, pe când cerul își desfăcuse cataractele și ploaia cădea în torente, d-na C. A. Rosetti, plecată într'o seară după ei și neavând nimic cu ea decât hainele, îi urmă pe mal având cu sine un copil de patru luni și fără să știe nimeni nimic, nici chiar soțul ei, luptând cu osteneala și cu grijile ce-i împovărau sufletul...

„Un singur om o însoțea, și acest om era un pericol, un proscris travestit, pe care guvernul îl căuta pretutindeni, un proscris de care guvernul se temea, pentru că el avea ceea ce este mai rar în acest popor, voința nestrămutată, un proscris care în capul său posomorât, sub pădurea de păr negru, clocotește, întotdeauna tăcut, revoluția neclintită, flacăra nestinsă, martir viu de origină romană a acestui popor. Acesta era Dumitru Brătianu. El o părăsește îndată, știind cât de mult capul său așa de cunoscut și așa de crud persecutat, ar fi agravat primejdia ei”¹⁾).

1) J. Michelet, *Légendes démocratiques du Nord*.

Intr'o dimineață, ea se anunță la poarta închisorii emigranților cu pruncul în brațe și ceru să-și vadă soțul. Intrevederea se făcu sub ochii Turcilor. Cum românii voiau să expedieze o protestație la Constantinopol, tata luă pruncul în brațe, îi puse în sân protestarea și apoi îl dete mamei lui înapoi. Astfel putură ei să exprime doleanțele poporului român, incredințate în sânul unei fetețe.. Dela Fetișlan, se imbarcară și porniră în sus. Trecură locul cataractelor pe jos, apoi se imbarcară în vasul companiei Loyd, de unde ajunși pe uscat în Austria, fuseseră liberați, unii din ei ca Bolintineanu și Bălcescu, luând calea Parisului, alții ducându-se în Transilvania...¹⁾).

Bălcescu, plătând ca sănătate, avu a suferi mult pe urmele acestei călătorii grele pe Dunăre, agravându-și, dacă nu poate chiar contractând boala durerii de piept, de care avea să moară peste trei ani. Alecsandri scrie în *România Literară* că l'a mai văzut „pentru ultima oară în carantină la Galați, trist, abătut, suferind, disperat în suflet, căci întorcându-se din exil i se refuzase intrarea în patria lui. Nenorocitul se întoarce amărât la Palermo, unde muri pe mâini străine, la 28 Noembrie 1852, fiind numai de 33 de ani”.

Reîntors din nou pe pământul Franței, Bolintineanu își reia studiile întrerupte, și, împreună cu amicii săi de care e primit cu brațele deschise, scriu cu toții și informează lumea franceză asupra istoriei poporului român, "națiunea sacrificată", cum o numește Michelet, și asupra urmărilor evenimentelor din țară. Jules Michelet, Edgard Quinet, St. Marc Girardin, iau cauza revoluției românești spre a o înfățișa mare și generoasă în fața Europei. Intre altele,

1) După o notă biografică a lui Bolintineanu, anexată la ediția poeziilor din 1865, reese că, înainte de a ajunge la Paris, el ar fi trecut prin Constantinopol.

Bolintineanu redactă ziarul *Albumul Peregrinilor și Junimea Română* din care au eșit numai câteva numere în anul 1851.

Ocupația sa de căpetenie însă, era poezia pentru care simțea o pornire sufletească neînvingătoare. Și, ca totdeauna, cugetarea i se întorcea către țara de unde fusese gonit, iar gândurile-i triste făceau să curgă izvorul elegiilor sale. Din această epocă (1850) datează versurile intitulate *La o Rândunică*, unde el reia motivul pasărei călătoare ce-i oglindește așa de bine melancolia sufletului :

Păsărică trecătoare
Ce eterul străbătând,
Legănată pe-aripioare,
Vii din patrie cântând !

Te salut cu bucurie
Pe acest pământ străin,
Unde nimenea nu știe
De-s voios sau de suspin !

Numai ție, dragușoară !
Îți voi spune dorul eu :
Depărtat de țărișoară
Nu mai tace plânsul meu !

De-aurele legănată
Prin eterul înflorit,
Du-te, du-te, înc'odată
In pământul fericit ;

Iară noi prin țări străine
Plângem țara ta cu dor,
Triști de ale ei suspine,
Insetați de-al ei amor...

Când în țara 'nstrăinată
Încă te vei înturna,
Vino, dragă, înc'odată
Pe ai tăi a cerceta,

Însă la a ta privire,
De-a fi unul mai puțin,
Nu 'ntreba de-a lui lipsire
Din pământul cel străin ;

Pe mormântu-i de tăcere
Ocolit de trecători,
Mergi și cântă-a lui durere,
Mergi și varsă lăcrămiori !

Rândunica e inspirată de *Hirondelles* din *Chansons* de Béranger. Dar pe când versurile lui Béranger respiră numai acea delicatețe și grație franțuzească, versurile lui Bolintineanu, ne dau o poezie cu mult mai duioasă și mai cu adevărat tristă.

Acest sentiment al nostalgiei de țară l-au avut mai toți poeții generației lui Bolintineanu. Astfel, Alecsandri în *Adio la Moldova*, unde zice jălindu-se :

Scumpă țară și frumoasă,
O Moldovo, draga mea,
Cine pleacă și te lasă,
E cuprins de jale grea !...

G. Crețeanu, în *Cântecul Străinătății*, unde sună refrenul, devenit atât de popular :

Fie pâinea cât de rea,
Tot mai bine în țara mea.

A. Sihleanu în *Străinul și alții*.

Tot în Paris el scrie : *Cântece din Exil, La un nor, La Patrie, Palatul Domnilor, Mama Tânără, Exilatul, O Cugetare, Epistole către V. Alecsandri, La o damă română, etc.*, unde nota dominantă continuă a fi de o tristețe profundă. Pustiul din sufletul lui, dorul de țară atât de puternic la el, scurtimea clipei trecătoare numită viață, neînțelesul acestei vieți, soarta lui de înstrăinat, îi apăsau sufletul cu o greutate din ce în ce mai deprimantă.

Pe tema legendelor, el scrie în periodul acesta la Paris, cele două mari poeme ale sale : *Andrei sau Luarea Nicopolei și Sorin sau Tăerea Boerilor* la Târgoviște.

Legenda *Andrei sau Luarea Nicopolei* este în acelaș timp un episod sentimental în care ni se înfățișează confidențele a doi tineri ce-și jură o dragoste fără sfârșit, învrăstat de tablourile epice : lașărul român din preajma Nicopolei, seraiul bătrânului Pașă din cetatea înconjurată, câmpul de luptă crâncenă unde armele seceră pe rășboinici și altele. Poema întreagă se compune din două cânturi și subiectul ei se poate spune în câteva cuvinte :

Andrei, eroul poemei, iubește pe Maria ce-i jură la despărțire o credință neclintită. Fericit, el pleacă cu armata română sub comanda lui Mihai Viteazu asupra cetății Nicopoli, pe care o apără un Pașă oțelit în răsboaie. Dând dovezi de vijelie, Andrei ajunge hatman. Dar Pașă din Nicopoli are o față anume Biulbuli. Ea iubește pe tânărul Hatman din momentul din care el o scăpase din mâinile ostașilor români, care prinzând-o în apropierea orașului, o duseseră la cortul căpitanului lor. După un asalt strașnic, cetatea Nicopoli cade în mâinile românilor. Intre prizonierii luați de aici, se află și un tânăr arap care urmează pe Andrei în țară. Intors în orașul său, cea dintâi gândire a lui este de a-și vedea pe iubita sa Maria. Ea celebra însă tocmai atunci cununia sa cu un alt tânăr. Priveliștea aceasta dă o lovitură de moarte iubitului uitat așa de repede. Câteva

zile după aceea, cei ce se duseră să viziteze mormântul lui Andrei găsiră alături un tânăr arab mort. El era fata Pașei din Nicopoli, frumoasa și iubitoarea Biulbuli.

Poema n'are decât vre-o șapte sute de versuri. În acest cadru îngust se desfășoară însă o rară varietate de situații și de emoții. Limba trece cu înlesnire dela un stil suav la o energie vehementă și dela tonul cel mai poetic la sgomotul sălbatic al armelor. Evoluția versului român e aici în progres sub pana lui Bolintineanu.

Iată de pildă, cât de poetice ne sunt date gingașul portret al Mariei, întristată de plecarea lui Andrei la oaste, și ultima lui întâlnire noaptea pe lună:

De ce plângi tu oare, o dulce Marie ?
Ce abur umbrește voioasa-ți junie ?
Uscatus'a roza ce ieri ai sădit,
Și 'n zâmbetu-ți tânăr azi a înflorit ?
Văzu-ai în cale vr'un chip mai frumos
C'un zâmbet mai tânăr, c'un păr mai undos ?...
Ce salbă de aur steluța zâmbește
Ce fantasmă dulce în noapte albește,
Și trece sub arbori cu pașii ușori,
Călcând în picioare plăpânde de flori?...
E dulcea Marie ce-asteaptă pe-Andrei,
Pe care-l iubește ca zilele ei.
Andrei se pornește de astăzi în lume,
Să-și facă prin arme, avere și nume.

Căci, poate Mariei să fie el drag ;
Dar lumea-î ciudată... Andrei e sărac.
Andrei se pornește, și cine nu știe
Căți pleacă la arme, să nu mai revie ?...

În seara aceea era mai frumoasă
Decât totdeauna, nebună-amoroasă,

Vorbind făr' să știe, ce-i vine în gând,
Il strânge pe sânu-i răzând și plângând;

Și alba ei mână cosița-i rășițată,
Inclină pe buze-i suava ei față ;
Suspină pe sânu-i 'necat de oftări,
L'-îneacă, l'îmbată de lungi sărutări...

Andrei îi mărturisește din nou dragostea lui, spunându-i că, deși pleacă, el n'o va uita niciodată, deoarece pentru dânsul ea e totul pe lume, natura întregă e frumusețea ei :

— În rozele de-aur ce pică din soare,
Eu văz a ta față ; în rouă, pe floare,
Eu văz al tău zâmbet ; în vântul cel blând,
Suflarea ta dulce aud eu trecând ;
În cântecul mierlei, cereasca-ți cântare ;
În freamătul florii, a ta sărutare !...
Dar ce vrei, Marie ? vezi tu, de pornesc,
„Mă duc ca să merit, să-ți zic : te iubesc !”

Apoi Maria șoptindu-i teama ei ca el să nu moară în bătălie, el îi răspunde că de asta nu se teme, ci mai mult se teme să nu fie uitat de ea, în lipsa lui, la care Maria răspunde :

— „O mândrul meu dulce ! să te îndoești
De stelele de-aur ce tu le privești,
De privighetoarea ce cântă 'n câmpie ;
Dar crede, dar crede în dulcea-ți Marie !”

A doua zi dimineață, oștile lui Mihai pornesc pe o noapte georoasă spre Nicopoli, trec Dunărea pe gheață și cu ele trece și Andrei. Ele ajung seara lângă cetate, când :

Blând noaptea închide stufoasele-i gene
Pe ochi-i de aur și trece a lene.
In vechea cetate tot pare-adormit ;
Abea câte-odată, Neferul, trezit,
Ici, colo, pe ziduri, șezând la veghere,
Precurmă prin glasu-i a nopții tăcere...

Cu culori vii apoi, descrie el voluptatea și moliciunea orientală în tabloul de mai la vale, în care ne zugrăvește pe bătrânul pașă culcat alături de frumoasa favorită :

Dar Pașa cetății, de-ai săi inconjurat,
In somnul cel dulce era cufundat.
El nu se gândește la lupta ce vine :
Mai multe mii pale lucesc lângă sine.
Șeazeci ani de viață război a urmat ;
Cu-al armelor gemăt atât s'a dedat.
Că trebuie-a crede că n'pace, tăcere,
El nu întâlnește aceeași plăcere :
Așa și vulturul pe piscul uscat,
De tunet, de crivăț, de ploi, îngânat,
Tintind orizontul ce'n foc se 'nvelește,
Mai dulce se 'nbată, mai lesne-aromește.

Ca vița — amoroasă pe-un arbor uscat,
Pe sânu-i o sclavă căpșoru-a plecat.
Vedeți favorita ; cât e de frumoasă ?
Văzând'o ați zice o floare voioasă
Născută alături de-un trunchiu vestejit,
Ce-o oprește să vază un soare iubit.
Ea doarme tăcută, ușor coperită
De coama-i bogată, căzând despletită,
Și de o maramă de albă rețea
Ce pare o pată alături de ea,
Ea doarme... suflarea-i atât e de blândă...

Ați crede că viața-i, ca fumul de crin,
S'a stins într'un tânăru și dulce suspin.
Așa fluturul, când vântul mugește,
Când ploaia se varsă, când norul trăsnește
S'ascunde în floare, și-acolo ațipit
De-amor, el doarme voios, fericit...

În camera de mai alături, se află fiica Pașei, frumoasa Biulbuli, care cu câteva zile mai înainte, fiind cu sclavele ei la plimbare, fusese prinsă de soldații lui Mihai Viteazu și dusă în fața lui Andrei. El nu numai că o liberase, dar dedese ordin soldaților s'o conducă în cetate. De atunci, ea iubește într'însa pe Andrei și plânge că nu-l poate revedea. Iată portretul și camera ei tot atât de poetic zugrăvite :

Dar cine-i fecioara cu peri castanii ?
Cu gene bogate, cu ochi verzi și vii
Ce arde în lacrimi ? Sprincene rotunde
A căror codițe în părul ei s'ascunde ?
Pe mica-i guriță un zâmbet serin
S'arată și pierde gonit de-un suspin ?...

Pe masa ei :

O candelă arde : fumând-a-i vulvoare
Se varsă pe fața frumoasei fecioare.
În casă s'exală un mândru miros
De lemn de aloues ce arde frumos...
Păreții odăiei aci se 'nvălesc
În scumpe covoare pe care lucesc
Câmpii roditoare, dumbrăvi înverzite
De dafini și chitri cu roade-aurite...

Lângă fată, o tânără roabă își mângâie stăpâna și, cu mandolina în mână, îi cântă gândul ei, intrupat în dragostea lui Andrei :

„Sărutarea se deșteaptă
Tremurând pe buza mea ;
Ea pe tine te așteaptă,
Unde ești, lumina mea ?...

In zorii zilei, Pașa se trezește din somnu-i greu și comandă răsunător întregii lui oștiri din cetate : „la arme”, căci

Ca cele nisipuri ce în vijelii
La poale de dealuri se strâng în pustii,
Așa și românii s'avânt spre cetate ;
Iar bombele roșii înuntru s'abate
Și unde se lasă, ard, stric, înspăimânt,
Și fiecă casă o schimbă 'n mormânt...
O ploaie de gloanțe în vânt văjăește :
Inecă pandurii ; ninsoarea roșește...

Atunci, în vârtoarea luptei, apare pe poarta cetății Andrei care face loc oștirii românești :

O luptă amară... mii săbii lucesc,
Și locul se 'neacă de sânge-omenesc...
Un Danu Spătarul, călare trecând,
În dreapta și 'n stânga pe trupuri călcând,
Un june turc falnic, aci 'l întâlnește
Și, vrând să-l lovească, pe cal îl rănește.
Viteazul răspunde ; iar mândrul Osman
S'abate sub brațul Spătarului Dan.
Cadâna îl vede, și dela fereste,
Ochește !... Spătarul căzu fără' de veste,

Românii văd glonțul de unde-a venit,
Turbați, la femee mai mulți s'au suit :
Ca leii 'n mânie o sfârșie 'ndată ;
Iar casa 'ntr'o clipă căzu sfărâmată...

Bătălia ține cu înverșunare. Pașa, în frunte a o mie de voinici,
intră el însuși în luptă cu ceata de roșiori comandată de hatmanul
Andrei :

O ageră luptă începe 'ntre ei;
Din pala tăioasă se varsă scânteii;
Iar sângele cură și flinta trăsnește,
Și calul turbează, voinicul răcnește,
La piepturi se luptă, se strâng, se lovesc;
Cu dinții se sfâșiiu, cu pumni se isbesc,
Doi fii, la o parte, se lupt lângă'un tată;
E pașa. În sânge i-e pala muiată.
Odin Căpitanul aleargă spre el.
Sub brațul său cade un fiu tinerel.
Bătrânul său tată geme cu turbare...
Iar oastea română se face mai mare,
Inneacă tot locul... Și Pașa cu dor,
S'avântă înainte pe calu'i ușor.
Fugind, armăsarul mai colo s'abate
Lovit de un glonte ce coasta'i străbate.
Bătrânul coboară, aci adăstând
Cu sabia 'n mână să moară luptând.
Dar Hatmanul Udrea acolo sosește;
Ridică baltagul, pe Pașă lovește;
Acesta se 'nclină, iar pân'a muri
Ursita voise amar a privi
Căzând lângă dânsul, în prima junie,
Doi fii în morminte și-o fată 'n robie....

Moartea Pașei Ali aduce în armata turcească o zăpăceală

complectă, unii încep a fugi, alții se predau, alții se omoară singuri decât să se predea. Andrei își amintește de frumoasa Biulbuli, și, temându-se de soarta ei se îndreaptă către seraiul Pașei ca s'o salveze. În gândul său, nu-i decât dorința de a o scăpa, căci inima lui e plină de dragoste și de credință pentru Maria de-acasă. El însă n'o mai găsește, căci locuința Pașei arde :

Seraiul e 'n flăcări....

Victorios, înaintat, fericit, Andrei se întoarce în țară, însoțit pe drum de un rob negru care-l iubește. El își grăbește pașii să regăsească acasă pe dulcea lui Marie :

Prin umbrele nopții, el vede 'n departe
Lumini jucătoare în vechea-i cetate,
Cu albele-i turnuri, pe care se joc

A lunii-argintioase coșite de foc. Library Cluj

El intră'n cetate... Ajunge acasă.
Bătrâna lui mamă ședea lângă masă;
Ea nu îl cunoaște pân' nu i-a vorbit,
— Vin! zise bătrâna, o fiu prea iubit!
Căci întârzasem aicea 'n viață,
Să văz înc'odată drăguța ta față!"

După un moment, el se îndreaptă către casa iubitei :

Aproape de casa Mariei străbate,
Și-oprește cu mâna al său sân ce bate...
Andrei prin fereastră înăuntru-a privit...
Ce vede el oare? căci a 'ngălbenit!
Ce vede el oare?... Făclii numeroase
Răvarsă o undă de raze voioase...
Aci tinerimea, nebun' amoroasă,
S'avântă în danțuri săltând grațioasă,...

In ochi-i atuncea Maria s'arată
Voioasă, răsândă, de flori coronată.
Alături stă mândru-i și tânăr bărbat,
Sub draga-i privire cu drag fermecat...
Andrei la această fatală vedere,
Crezu că încearcă un vis de durere.
El perde de-odată pe cea ce iubea
Mai mult decât viața...

El intră în sală pe când se 'ncepu
O horă voioasă... Maria 'l văzu.
Andrei lângă dânsa se prinde îndată;
A ei mână 'n mână-i era înghețată.
— Marie, Marie! De ce m'ai vândut?
— Ce zici?... Niciodată, eu nu te-am văzut!"
Răspunse mireasa... Andrei se uimește:
S'abate, și moartea îndată'l răpește.

Când nunta Mariei trecu pe stradă cu tot alaiul, ea întâlni un mort: cosciugul lui Andrei, urmat de un rob negru tăcut și îndurerat.

Intr'una din zile, într'o sărbătoare,
O ceată de tineri și june fecioare,
Mergând la mormântu-i, aflară aci,
Pe-Arap făr'de viață,... era Biulbuli.

Netăgăduit, poema are multe părți frumoase care nu lipsesc în cele mai multe din poeziile lui, dar în ea întâlnim și unele siluiri de limbă și unele greșeli gramaticale care-i îngreuiază cursul din timp în timp.

Așa în versurile :

O tu ce poeții în visuri cerești
Iți dară coroana mândreții omenești...

prima eroare e gramaticală *O tu ce* în loc de *O tu cărei*, și a doua eroare e ritmică, căci trebuie citit *mândreți* în loc de *mândreții*. Tot în ea găsim :

Tu naști o femeie pe tristul pământ,
Ca floarea ce crește pe negrul mormânt...

Femeea *naște*, vrea să zică femeia *produce*, dă viață unui copil ; poetul a voit să înțeleagă : *se naște*, ceea ce este altceva. Astfel de incorecțiuni, care se repetă dealungul operei lui, arată pe deoparte nestăpânirea în destul de bine a limbei române, și pe dealta influența limbei franceze asupra lui Bolintineanu.

Descrierea luărei seraiului din Nicopoli este inspirată de descrierea luărei Ruscicului, de Vistierul Stavrinós. Stavrinós, fostul vistier al lui Mihai Viteazul, a avut o admirație nemărginită pentru Voevodul român, pentru acel „braț nebiruit, care culcă la pământ leul ce se mândrea că domnește lumea toată”. Bolintineanu cunoștea lucrarea aceasta din *Magazinul Istoric*. În *Călătoria în Bulgaria*, vorbind despre satele din stânga Dunărei, el recomandă *Istriana* lui Laurian, publicată în *Magazinul Istoric*. Traducerea de I. C. Maxim ne informează, mai întâi, cum Mustafa Pașa, trimis de Sultan cu oștiri și cu poruncă de a prinde și aduce pe Mihai legat la Constantinopol și cum, aflând Mihai de sosirea Pașei la Rusciuc, dădu ordin să treacă oastea lui numai decât Dunărea pe ghiață acolo, după care traducătorul adaugă :

„Multă jale se făcu în ziua aceea — țipetele și vaetele se înălțau până la cer. Averi luată de se încărcară toți, — sclavi și sclave, nimic nu scăpară de mâna lor ; — frumoasele cadâne, mult răsfățate, ce stau pururea închise și neatînse de soare, să le fi văzut atunci goale, desculțe, tăvălindu-se în zăpadă, — unele târate de păr, altele de mână. Nu vedeai ostaș să nu ducă vre-o cadână.

După ce arseră Ruscicul și-l prădară, se întoarseră în Țara Românească”¹⁾).

Când poetul termină poema Andrei, el o trimise la Iași lui Alecsandri ca să i-o publice în foaia sa *România Literară*, însoțind-o de următoarea scrisoare amicală :

Poetul meu,

Înainte de vestita bătălie dela Călugăreni, unde armia românească se încunună de o fală nemuritoare, Mihai Viteazu trimise două mii de români, sub comanda Hatmanului Udrea, să bată Nicopolul; oștirea noastră trecu pe gheață Dunărea, înconjură și în mări puțin de șapte ceasuri, luă cetatea cu asalt.

Iată istoria.

Dama mea muză, luă sujetul acesta și în câteva nopți de nesomn, născu această poemă.

Făcută în trei patru nopți, va trăi trei patru zile de viață; în comparație cu o eternitate de moarte, tot este ceva și iată pentru ce te rog s'o tipărești.

Cât pentru cuvintele ce mă siliră să ți-o dedic ție, sun mai multe: Unul este recunoștința pentru grațioasele și armonioasele tale versuri ce mă mângâie în singurătatea exilului meu, altul pentru că poema mea îmi pare slabă, și prin urmare are trebuință de protecția numelui tău, într'acea frumoasă Moldovă unde sunt cunoscut mai puțin decât autorul lui Arghir... O să mă întrebi de ce e slabă? Sunt leneș, mai întâi de toate celelalte, leneș ca un derviş; apoi ce vrei? nu este rău să lase cineva întâia inspirație astfel cum vine.

Ți-am trimis mai multe versuri cu destinație de-a vedea lumina tiparului. Asemenea comisioane sunt cam ciudate, când versurile sunt stihuri, ca să mă servesc de o veche expresie, dar ce vrei, poetul meu. Este și vina ta: tu nu mai scrii nimic!... Dacă ne vei priva încă de plăcerea de a te citi, îți făgăduesc că te voi face eu să scrii, căci am de gând a-ți trimite cu cel dintâi balon șase tomuri de stihuri, afară de proză..

Al tău amic

D. Bolintineanu

1851—Paris Oct. 6.

1) A se vedea și traducerea de Teodorescu G. Dem. din *Literatură și Artă Română*, anul 1897.

Tot atunci Bolintineanu scrisă în Paris poema dramatică *Sorin* sau *Tăerea Boerilor la Târgoviște*, al cărei prolog este o încercare remarcabilă de a filozofa în versuri românești. E adevărat că cele două idei fundamentale ale lui, anume iluziile ce-și face știința și slăbiciunea ființei omenești, sunt împrumutate, cea dintâi din cunoscutul monolog al lui Faust, cealaltă din Hamlet. Inșă ideile secundare și desvoltarea lor sunt ale lui Bolintineanu. In deosebi bucata finală a monologului cuprinde niște tablouri destul de reușite din care reproducem câteva. Este un doctor Herman, care vorbește având dinaintea lui o masă pe care zac mai multe cărți și un schelet de om :

Nimic, nimic... Lumina mi se ascunde miel...
O studiu fără roadă ce m'ai înveninat,
Tu' mi-ai răpit plăcere și viață și junie,
Și nu mi-ai dat nimica în loc ce' i-ai luat!
A trebuit a trece cincizeci de ani de trudă
Plecat pe cărți, să aflu că nu pot ști nimic...
Căci, Belzebut din Tartar să-mi fie mie rudă,
De știu mai mult ca prostul ce n'a 'nvățat nici pic!
Am căutat misterul în lumi necunoscute:
Pe oameni, pe natură, pe toți am întreat;
M'am coborât în lumea mormintelor tăcute,
Și pe țărâna lunei adânc am meditat;
Am despicat țărâna precum și cugetarea;
Și nu știu cugetarea e care-ar fi urmat
Materiei, sau lutul a urmărit suflarea...
Mai bine jucam ursul la porțile străine!
Căci cel puțin ursarul tot crede în ceva;
Dar eu nu cred nimica și nu știu de fac bine
Să nu cred; nu știu iară de fac eu rău cumva?
Dar am aflat că nu e mai mare bogăție
Decât credința noastră, ș'atunci am pismuit

Pe prostul care crede și trece 'n bucurie
O viață 'n care nu știm la ce am mai venit...
(după o pauză luând hârca de mort în mână)

Ah! eată ce rămâne în lume după noi!...
Ce-ai fost în astă viață, țărăină pământeașă?
Tu poate-ai fost ca mine, împinsă de nevoi?
Ori poate o frumusețe l'a căreia picioare
Ca pulberea-aurită junimea a călcat?
Ai fost ferice poate? și mândră, răzătoare,
Ca visul tinereței din lume ai sburat?
Dar unde e mândrețea și dalba ta junie?
Voi, care ați fost iubit'o, vedeți ce ați iubit?
Vedeți totdeauna a voastră nebunie,
Vis dulce ce se stinge îndată ce-ați gândit!...
Dar ce zic?... el fu poate, vr'un domn aci în lume!
Această hârcă poate ce vântu a trențuit
Nu s'a plecat în viață: și poate l'al ei nume
Mai multe milioane de sclavi au tremurat?
Dar unde 'ți este tronul, coroană și mărire?
Ah! Unde 'ți-e mândria, poporul credincios?
Un cap de sclav alături, nu este osebite
Din tine și dintr'insul; — aveți acelaș os.
Copiii răi se joacă cu mâna-ți ce odată
Țiind un sceptru falnic popoare cărmuea;
Iar hârca-ți ce fusese odată coronată
E adăpost de șoareci care adorm în ea!...

(după o lungă reflecție)

Dar eată noaptea trece!... bălăia dimineată
Trimite înainte-i un dulce foc ceresc,
Să stingă lampa de'aur ce ardea încă'n ceață,
Noroasa coam'a nopții ce visele împletesc...
Colo se sparge unda de undă alungată;
Colo din frunză sună ai noștri călători,
Colo privighetoarea suspină 'namorată;
De vânturi legănată pe patul ei de flori!...

Răsai, o dimineață! și fie ca să paie
Ca tine bucuria 'n sufletu-omenesc!
Desfășură în aer cosița ta bălae
Pe care flori de aur și roze strălucesc!..
Iar tu coroana lumii, o soare! te ridică
In calea-ți sămănată cu mândre flori de crin!
Vin, vin de dă lumină la cei ce vor viață,
La cei ce fericirea în lume moștenesc!
Cât pentru mine, soare, tu n'ai nici o dulceță;
Deaceea dela tine nimica nu voesc!...

Monologul e evident un fel de răsunset îndepărtat al lui Faust, al colosalei creațiuni a poetului german, care, cum zice Taine, reînviază lumea veche și creează o epopee după un secol sceptic ca secolul XVIII. Poema lui zugrăvește omul, martirizat și dezgustat, după ce a fost plimbat prin știință și viață, și, rezemnat în cele din urmă, la un trai obștesc, fără a înceta să vază cu toate acestea, în mijlocul tristelor sale experienți și sub vălul ei legendar, acea lume de forme ideale și de puteri nemateriale, la pragul cărora cugetarea se oprește și unde divinațiunile inimii pot singure pătrunde.

Bolintineanu n'a putut avea o astfel de concepție; el s'a alăturat numai de ideile lui Goethe, ca un simplu acompaniator lângă un artist virtuos.

În momentul acela de desnădejduire, al lui Herman, intră la el tânărul Sorin, amorezat de Fiorița, de nobila Fiorița, „frumoasă ca lumina unei dimineți” și-i destăinuiește dragostea lui pentru ea, cerându-i sfaturi, la care Herman răspunde, făcându-l să înțeleagă nepotrivirea lui, om sărac, cu Fiorița și demonstrându-i ce-i sărăcia în viață.

— Fiorița? O sărmăne! ce nume ai rostit!
O, jună nebunie! cum ai crezut vr'odată

Un vis atât de dulce! să aibi inima sa!
Tu ce nu ai loc în lume la masa cea bogată,
Ce, între-ai săi, roșește de tine mândra ta?
Dar tu ai zis: ce-mi pasă de sunt străin în lume?
Cu cei mari eu prin suflet de o potrivă sunt
O inimă frumoasă nu-i cât un mare nume?
Săracul și bogatul nu merg tot în mormânt?...
Știi tu ce va să zică, Sorine, sărăcia?
Ea este mai amară decât și moartea chiar.
Ea degradează omul... Durerea, bucuria,
În moarte-s de-opotrivă, căci una ș'alta iar
Sînt amuțite! mortul nimică nu mai simte.
Iar tu sărac, ai voce, și nu poți a voi;
Ai ochi dar n'ai vedere; ai gură, n'ai cuvinte;
Ai inimă 'nfocată, dar nu poți a iubi;
Sărac, tu porți pe frunte al ursitoarei semn;
De tine întorc capul fără' de compătimire;
Toți oamenii de dânsii te socotesc nedemn;
Când nu află în tine un interes oricare..
Amorul de femeie, sărmanul meu Sorine,
E ca acele pasări ce nu se las din sbor
Decât pe 'nalte vârfuri de mândre stânci senine,
Și-i scurt ca fericirea de-un vis amăgitor...

**Herman îl indeamnă astfel să renunțe la o dragoste care nu-i
decât o iluzie bolnăvicioasă și să-și iubească țara :**

..... Sorine, fătul meu,
Iubește a ta țară, și uită o iubire,
Ce inima-ți usucă și 'ți face traiul greu!
Și când atâția oameni se dau la moliciune
Subt jugul unei mândre ca robii lăntuiți,
Pe câmpul nemuririi te du s'aduni cunune!
E dulce-a șterge plânsul la cei nefericiți!
Pe țara ta copile, când lași a ta cătare

Și vezi străinul barbar subț feru-i tot trecând,
Călcând ale ei drepturi în oarba lui turbare,
Și ale bătrâneții albe plete 'nșultând;
Nu ai tu lăcrămioare în inima-ți rănită
Să verși pentru dreptate și pentru cei trudiți?
Ce? o femeie numai îți este mai iubită
Decât o țară mare ș'atâți nefericiți!...

Dar pentru ochii lui Sorin :

Fiorița-i jună, mândră și crește 'n fericire,
E jună ca 'nceputul a tot ce-i grațios!
Iar frumusețea-i dulce ca tânăra gândire
Ce farmecă un suflet de fericiri setos.
O frumusețe rară, străină, îngerească,
Pe care, osebind'o din altechipuri mii,
Stă ochiul cu plăcere ca să se odihnească
Ca pe stejarul verde ce apare în pustii.

Ea e logodită însă cu un boer tânăr, Căminarul Filip. Revăzând-o Sorin îi cade la picioare și, privindu-i fața dulce, îi strigă transportat de iubire :

— O viața'a vieții mele, a vieții-mi turburată!
Eu voi pleca pe-o cale... pe o cale depărtată,
De unde nu mai vine acel ce a plecat...
Sunt de prisos aice, sunt chiar o greutate
Ce turbură în lume ai tăi dulci anișori...
— Crezi tu că ești povară în viața mea Sorine?
Nu, nu!

Și ea îi spune cu durere că dânsa îi va rămâne ca o soră depărtată și-i va toarce strae de aur și mătasă timpul cât va pribegii el în lume.

Dar făgăduința aceasta nu ușurează sufletul lui Sorin. În
culmea disperării, îl podidește plânsul. Fioriței i se face milă și
simte în ea un dor sfâșietor :

Se umple ochii 'n lacrimi și capul i se pleacă
In sânul unei roze s'unește plânsul lor..

Amețit de voluptatea acestui moment, Sorin rătăcește o zi și
o noapte împrejurul castelului Fioriței. Niciodată în viața lui nu i-a
părut o noapte mai dulce, o lună și niște stele mai frumoase, o
privighetoare mai încântătoare. Dar amintindu-și deodată că feri-
cirea aceasta de un moment e pierdută pentru totdeauna și că el
va trebui să rătăcească singur în lume fără Fiorița lui, atunci tot
tabloul luminos din juru-i se întunecă și se transformă într'o pră-
pastie fără fund, iar apa pe lângă care trece i se pare că-l chiamă
în sânul ei pentru totdeauna și, când vrea să-i asculte îndemnul,
adică să se arunce în valurile râului, aude un glas dulce strigându-l
pe nume : Sorine, Sorine ! Era Smaralda, orfelină crescută în pa-
latul Doamnei lui Mircea, care-l iubea în secret și care ea însăși era :

. . . — o frumusețe de-acelea ce răpește
Oricare ochiu o vede,... un chip fermecător;
O talie subțire ce vântul îndoeste.
Un păr bogat și negru d'eben strălucitor;
O față ce nici soare nici vânt nu sărutase;
O frunte rotungioară; ochi negri, mari, focoși;
Umbriți de niște gene stufoase de mătase...

Cu toate acestea, Sorin, îi mărturisește dragostea lui pentru
Fiorița, după care Smaralda, adânc întristată, îi descopere ce se
petrece în Palatul lui Mircea : pe deoparte nunta cu petreceri, dan-
șuri și masă mare, pe dealta, complotul răsbunării lui Mircea contra

boerilor ce credea el că otrăviseră pe tatăl său, complot de moarte cu sicriuri pregătite și preoți ascunși în Palat.

În adevăr, Vistiernicul Ghinea, un ministru parvenit care iubește cu pasiune și el pe Fiorița, fiind consilierul Domnului, insinuă acestuia că tatăl său fusese omorât de boeri cu ajutorul unei băuturi narcotice și îngropat de viu. Mircea, furios, pune deapă și descopere cadavrul tatălui său întors cu fața în jos, ca dovadă că se sbătuse în chinuri în cosciug. El află numele asasinilor, vre-o 12 la număr, și voește să-i omoare. Ghinea mai adaugă pe listă și numele lui Sorin și Filip, logodnicul Fioriței, zicând că aceștia conspiră contra tronului, născocire ce-i ridică sângele la cap. Domnului :

Ah! să-mi răpească tronul! mânia mă apasă!

Ah! să-mi răpească viața! și ei încă nu mor!

Sorin și Filip încă!... ciudată întâmplare!

Sorin crescut la curte-mi, și Filip ce 'l cunun!

Ei încă mă înșeală!... O lume! o turbare!

Mânia mă abate... să mor ori să-mi răsbun!

Ah! vino, vino iute, amară răsbunare,

Și-adapă cu-al tău sânge setos sufletul meu!...

Nunta se face la curte sub mii de făclii în sala cea mare. De-odată, în mijlocul sărbătorii, fustași cu flinta, sbirii lui Mircea, se aruncă asupra boerilor; o parte din ei, care căutaseră a se împotrivi cu forța, sunt uciși, iar ceilalți sunt duși la închisoare, unde îi așteaptă din minut în minut sosirea călăului; între aceștia se află Sorin și Filip. Doamna însă care era înștiințată mai dinainte de cele ce aveau să se întâmple la nuntă, dă un inel cu pajura domnească Smaraldei ca ea să-l strecoare lui Sorin. Cu inelul acesta, oricine putea să scape nevătămat. Sorin, în dragostea lui nemărginită pen-

tru Fiorița, dă mantaua și inelul domnesc lui Filip, care îl ia și fuge împreună cu mireasa în Moldova. Sorin este ucis împreună cu ceilalți boeri. Nenorocita Smaralda îndurerată de moartea iubitului ei și nema având pe cine iubi, se aruncă în apa Ialomiței punând capăt despărării sale.

Iată scheletul acestei poeme, remarcabilă nu atât prin țesătura intrigei, cât prin reflecțiunile ce o umplu, prin pasiunile puternice ce o însuflețesc, prin descrierile ce colorează din timp în timp urzeala acțiunii și mai ales prin lupta anevoioasă a limbei românești de a birui greutățile nevrâstniciei ei și de a îmbrăca cât mai străveziu unele gândiri mai adânci sau noi.

Miezul subiectului este tras din Cronice. Fotino, spre pildă, vorbește la anul 1544, de un Mircea Vodă care, „cum a venit dela Constantinopol, peste două săptămâni a ucis pe Coadă Vornicul, pe frate-său Radu, pe Dragu Stolnicul, pe Stroe Spătarul, pe Vintilă Căminarul și pe alți mulți boeri”. Acest domn însă pare a fi fost Mihnea cel Cumplit, nu Mircea.

Sorin este culmea devotamentului. *Andrei* și *Sorin* sunt floarea poeziei lui Bolintineanu din timpul aflării sale la Paris. Ele înfățișează, cu toată desvoltarea ce a luat limba și literatura noastră de atunci, un interes particular și sunt încă frumoase și astăzi, pentru cine le citește cu bunăvoință și cu un dram de pietate.

În 1852, Bolintineanu părăsește Parisul spre a se îndrepta către părțile orientului, unde mulți din „frații” dela 48 continuau viața exilului.

Până atunci el nu vizitase nici o țară din Orient, cu toate că în unele din cântecele sale, răsună ecourile unor legende orientale și respiră acel aer meridional și acea ardoare de simțire ce răspândesc numai locurile acelor clime fericite. Desigur, că intuițiunea sa

poetică își făurise singură acea lume cu priveliștea și frumusețea ei, cu culorile și strălucirea-i caracteristică, din citirile lui asupra ei.

În drumul său spre Constantinopol, Bolintineanu îi întâlnit sau întovărășit de Alecsandri până la Orșova.

„În acest loc, zice el¹⁾, strânsei mâna unui vechiu amic, poetul Moldovei, V. Alecsandri, căci acolo eram nevoiți a ne despărți, el ca să intre din nou în țara sa, eu ca să rătăcesc încă pe pământuri străine, așteptând ca porțile patriei să se deschidă proscrisiilor politici sau ca pământul străin să ne dea câte un mormânt”.

Dela Orșova, plecarea cu caiul avu loc într'un moment poetic din zi: „Umbrele serii se întindeau asupra stâncilor ce formează malul Serbiei și, pe undele întăritate ale Dunărei, mugirea adâncă, plângătoare, sălbatecă a valurilor sparte împotriva stâncilor, adăugau la maestrea sălbatecă a acestor locuri, care ne răpiseră ochii”.

Bolintineanu descrie amănunțit călătoria lui de atunci. În ea, ca și în alte descrieri de călătorii, el ni se arată un om cu totul altul decât cel cunoscut în deobște: un erudit, un prozator, un zugrav colorist și un istoric, rezumând documentat istoria țărilor vecine sau pe lângă care trece și a tuturor localităților întâlnite în cale, ascultând glasul cetăților moarte și traducând măreția lor de altă dată din vorbele ruinilor și pietrelor din jurul lor, agrementându-și paginile cu incidente neașteptate, cu portretele tovarășilor săi de călătorie și cu istorioare din viața lor, auzite poate unele dela ei, dar rediate de dânsul în o haină literară personală și de multe ori foarte savuroasă. Deaceia, îl vom urmări deaproape în ele, neapărat în treacăt, și-i vom asculta impresiile și comentariile ca unele ce ne descoper o lature aproape necunoscută a lui și care-i completează și-i cresc personalitatea.

1) Călătorii în Bulgaria.

Printre călătorii ce-l însoțeau de astădată, erau bulgari, turci, sârbi și câțiva europeni : o damă engleză, uscată ca o diabetică, cu ochelari verzi, un tânăr turist englez, un doctor german de o talie herculeană, un român din Banat și un literat francez.

Ajunși la Cladova în Serbia, vaporul ce urma să-i ducă mai departe nu sosise încă și trebuiră să-l aștepte. D-rul german, deșertând câteva pahare de vin, își istorisi viața sa caracteristică, pe care Bolintineanu o redă în chip spiritual. Născut la Weimar, dintru'n tată avocat, mamă-sa murise născându-l, — bunică-sa voia să-l față ofițer, general, mareșal ; tată-său, medic. Plecă deci la Postdam, unde era și o școală militară, dar făcu medicina. La 26 ani se întoarse cu diploma de doctor, scrisă în limba latină, cu ochelari și cravată albă. Când îl văzu bunică-sa, leșină. Ea fu cea dintâi bolnavă pe care o vindecă el. Era liber și bine dispus. Din nefericire, amorul pentru care avusese totdeauna un adevărat dispreț, îi dovedi deodată cât de mare era puterea lui. Fiind în Berlin, îi eși înainte o fată de 16 ani, frumoasă ca o vergină, ideală, albă ca spuma Dunării, cu ochii negri plini de langoare voluptoasă și cu gura-i cu două rânduri de mărgăritare, între care ai fi fost omul cel mai fericit să fii strivit și să mori ! O vedea dănțuind și acum, în paharul din carea bea. Pentru el, simptomele febrei amorului erau gelozia și prostia. Gelozia îl făcea de căuta în tabacherea mamei fetei să vază dacă nu era vre-un ofițer ce-o curta. Prostia, l'a făcut să ucidă patru sau cinci bolnavi dându-le doze nebunești, călcând oamenii pe picioare, vorbind și râzând fără rost. Mama fetei voia s'o dea după un prinț cel puțin, având o mare antipatie împotriva doctorilor, care nu putuseră să-i vindece o bubă din obraz fără să-i lase urme ce o slușiseră. Intr'o seară, se duse să vadă pe Luisa. O găsi în costum de bal ca și pe mă-sa. Era bal la Curte, unde el nu era invitat. „Când mă gândeam că o mână străină va strânge

acea talie, îmi venea să țip". Mă-sa îi lăsă singuri câteva minute. El se folosi și zise fetei: — Nu vei merge la bal astăseară sau te sugrum. — Imi este peste putință, răspunse ea. — Peste putință? Atunci el se aruncă pe niște călimări ce se aflau pe masă și îi vărsă pe cap toată cerneala. Figura ei cea strălucitoare se întunecă; după cap, cerneala se revărsă pe gât, pe sân stropindu-i rochia de bal. Mă-sa văzând lucrul, dete ordin să-l dea afară și să nu mai fie primit. Ei se văzură totuși în secret. Odată, voise să intre noaptea în curtea casei ei. Se urcă pe un zid, care din nenorocire avea o înălțime de trei ori mai mare dinspre curte, și când căzu jos acolo, un câine mare și rău se aruncă asupra lui furios. El se urcă repede într'un arbore ca să scape. Câinele neputând să-l ajungă, se puse să latre la rădăcina arborelui. Această muzică ținu o jumătate de oră. „Fiecare lătrat mă lovea ca o lovitură de stilet"...

Era prin Ianuarie. Lătratul câinelui atrase băgarea de seamă a oamenilor casei. Grădinarul venind și zăbind în arbore umbra unui om, strigă: Cine e? dânsul tăcu. Așteaptă, zise oomul, mă duc să-mi iau carabina". Intors înarmat: „Răspunzi sau trag?" și urmă: „Odată, de două... Era să răspundă, când mama Luisei, însoțită de vre-o doisprezece vizitatori și servitori cu lumânări aprinse, eși din casă și veni la locul scenei. Văzându-l, ea leșină. Un ofițer tânăr ce ardea de dragoste pentru Luisa și era printre vizitatori, îl recunoscă și-l împrască cu sarcasme. El îi trase o palmă și fugi pe poarta cea mare ce se deschisese. A doua zi, provocat la duel, ucise pe adversar vârandu-i un glonte în cap. Seara, citi o proclamație a poliției: toate autoritățile civile și militare erau invitate să aresteze oriunde vor afla pe doctorul Franț... Mai jos, erau semnele lui: reputația sa de doctor era pierdută și legea îl gonea. Fugi în Austria, apoi în Turcia, unde se făcu doctor de regiment...

Dela nota aceasta hazlie, Bolintineanu trece repede și face istoricul Dunării, luând-o drept martoră a faptelor mari din timpul Persilor, Macedonenilor, Romanilor, Bizantinilor, Turcilor și Românilor, care toți au amestecat sângele lor cu valurile Dunării. Citează pe Herodot și pe alți autori ce s'au ocupat de ea, menționează afluenții ei, rezumă istoricul Serbiei în diferitele ei faze până la anul 1459, când Turcii puseră mâna pe ea, și până în veacul XVIII, când fu stăpânită de Austria. În 1816, o revoluție, cu Obrenovici în cap, îi aduse neatârănarea.

Vaporul așteptat sosi la Cladova. Bolintineanu se îmbarcă și plecă în josul Dunărei. „Exilat de mulți ani din patria mea, scrie el, cu câtă tristețe și cu câtă plăcere, mă uitam la malurile țării natale. Cu tristețe, căci îmi era oprit a pune piciorul pe acest tărâm, totdeauna prada inamicilor și a fiilor lui cei vitregi; cu plăcere, căci orirare ar fi cauzele ce mă depărta de aceste locuri, oricât de triste și monotone ar fi fost zilele într'această țară și cât de frumoasă ar fi trecut viața în străinătate, nu uită cineva lesne locul unde ochii noștri au văzut soarele pentru prima oară... Ne apropiasem de malul Valahiei despre Turnu, era pe la ora când locuitorii merg să respire aerul Dunărei. Mulțime de oameni și de dame se plimbau în sus și în jos... Ochii mi se umplură de lacrimi fără voia mea...”

El face apoi istoria țărilor noastre, luând-o dela început, dela expediția lui Darius ce subjugă pe Geți, citând pe Strabon, pe Pliniu, pomenind de Daci și de regii Daciei dinaintea ocupației romanilor, de Traian care-i învinse; arată cum în evul mijloc, Dacia a luat denumiri de: Dacia Centrală, Ultramontană, Mavrodachia, Erdellum, Ardellum, Ultrasilvană, Transilvană, Moldavia, etc.; înșiră cetățile vechi, după Ptolomeu, Ulpian și alții; atinge cuceririle împăratului Aurelian în Dacia și strămutarea de către el a legiunilor Romane peste Dunăre în Moesia care luă numele de Dacia Aureliană; spune cum la venirea Ungurilor, Banatul și Transilvania fură

supuse de acești barbari și cum, în fine, în veacul XI-lea, Radu Negru, fundatorul Valahiei, veni din Transilvania și și așeză tronul la Câmpulung, făcând legi și așezăminte, transformând Valahia în o țară independentă și suverană, și cum, pe dealtă parte, Dragoș fundă principatul Moldovei, venind din Maramureș. Enumeră domniile voevozilor independenți ca și periodul ce începe la 1716 cu domnia fanarioților, epocă a corupției și a decăderii, după care urmează periodul regenerației, începând cu tractatul de la Adrianopol. Reamintește, cum Moldavii avură, în timp de trei secolii, 80 de campanii, din care 13 împotriva Ungurilor și a Austriacilor, 15 contra Polonilor, 13 contra Muntenilor, 8 contra Cazacilor și 12 contra Turcilor și Tătarilor, în timp ce Românii din Valahia avură 104 lupte, din care 48 contra Turcilor, 20 contra Ungurilor, și cum, mai toate aceste bătălii au fost câștigate de români, în deosebi cele contra Bulgarilor și Tătarilor; subliniază pe cei mai mari duci sau capi de oștire ai românilor: Ștefan cel Mare, (Ștefan al VI-lea), Petru Rareș, Mircea I, Vlad al V-lea (Țepeș), Mihai Viteazu, Matei Basarab, Radu cel Mare; pe cei mai vestiți generali: Vornicul Grozea, frații Buzești, Calomfirescu, Purice, Farcaș, Banul Manta, Banul Mihalcea, etc. Și, pentru a încununa admirația sa, reproduce la sfârșit un pasaj al celebrului Dlugosz despre Ștefan cel Mare, în fața căruia exclamă cronicarul în entuziasmul său: „O bărbat demn de admirat! Intru nimic mai prejos de generalii eroi pe care într'atâta îi admirăm în zilele noastre, cel dintâi dintre potențaii lumii, care a repurtat o atât de măreață victorie asupra Turcului. După părerea mea, e cel mai demn să aibă întăetatea și puterea suverană în toată lumea și mai ales comanda supremă împotriva Turcului într'o Ligă a Creștinilor...”

Ajuns la Rusciuc în fața Giurgiului, schițează istoricul orașului Giurgiu, amintind de bătălia întâmplată acolo care umple de glorie popoarele creștine ale Dunării de Jos, adică de fărâmare

marei armate a lui Sinan Paşa, săvârşită în parte de Mihai Viteavul la Călugăreni şi nimicită la trecerea ei în Bulgaria, când, Mihai, care comanda avant-garda armatelor creştine, se repezi din nou după Turci şi căzu ca un trăsnet asupra lor, fulgerându-i cu artileria sa şi înecându-i în Dunăre. Apa se roşi de sânge şi se amestecă cu cadavre. În această luptă Turcii pierdură 17.000 de oameni, artileria lor, muniţiile, stindardele, bagajele şi şase mii de care încărcate cu prăzi din Valahia. Sinan Paşa, de pe malul drept al Dunărei, privi cu durere distrugerea armatei sale. În sprijinul descrierii sale, Bolintineanu citează pe Sieur d'Ambry, Sagredo Sacy, Miron Costin, Giorgio Tomasi şi alţii.

Rusciucul, unde stătu ca să revadă pe soră-sa Caterina din ţară, îi păru un oraş mizerabil, cu casele jumătate îngenunchiate la pământ, cu străzile strimte, necurate şi deşerte. „Nicăeri n'am întâlnit atâta mizerie ca în oraşele turceşti de pe malul drept al Dunării... Din Paris la Rusciuc ! Câtă diferenţă şi câtă schimbare în rău !”

Pe sora lui Caterina, pe care n'o văzuse decât prin scrisori, stropite cu lacrimi, n'o putu vedea nici acum, fiind împiedecată de guvernul român. A ajunge la porţile ţării tale, după ani de pribegie, şi a nu putea să intri în ţară ; a voi să-ţi revezi, după atâta timp, unica ta soră şi a nu-ţi fi îngăduit s'o vezi, a fi nevoit să pleci din nou ca să te înstrăinezi pentru alţi ani de ţară şi de ai tăi, trebuie să fi fost, în sufletul unui om simţitor ca Bolintineanu, un sentiment de nespusă amărăciune.

Din Rusciuc, cu doctorul german, plecă spre Constantinopol, închiriind o haraba cu doi cai ca să-i ducă la Şumla. Peripeziile călătoriei acesteia dau icoana ţării prin care trecea. Înarmat cu două pistoale şi o sabie ungurească în contra tâlharilor ce cutreerău Bulgaria şi îmbrăcaţi cu cojoace groase, în faţa iernii ce bântuia, străbătură, în trei ore de mers, câmpii deşerte, până ce ajunseră într'oa

cârciumă, unde petrecură noaptea în cea mai adâncă mizerie. A doua zi, mai departe. O cale de treizeci ore cu piciorul, o făcură în opt zile cu trăsura. Poposind în casa unui bulgar la țară, femeea bulgarului auzind că tovarășul Franț era doctor, îi zice încet : — Voi să te întreb ceva. — Spune-mi ce lucru, răspunse doctorul. — Nu pot până nu va fi de față și bărbatu-meu. În acest moment soțul intră. Femeea îi vorbi cu jumătate voce și bărbatul îi dete voe să facă întrebarea. Doctorul își deschise urechea ca să înțeleagă bine femeea, așteptându-se să-i spue ceva despre vre-o boală grea sau misterioasă. Femeea îi spuse că sunt patru luni decând le-a pierit un vițel și că doctorul să-i spue numele persoanei ce l-a furat. El îi răspunse cu bunătate că medic e una și fermecător alta, ceea ce umplu de mirare pe această familie. A treia noapte, o trecură într'o pădure ; caii dela trăsură, oboseți de zăpadă, nu mai puteau merge. Făcură un foc mare și se așezară împrejurul lui. O haită de lupi se auzi urlând în apropiere. Harabagiul, evreu, se înspăimântă și începu a plânge cu hohote. Ca să-l înblânzească, poetul propuse să se sacrifice unul din ei aruncându-și trupul lupilor care vor lăsa apoi pe ceilalți trei în pace și că, pentru aceasta ,trebuia să tragă la sorți cine să se sacrifice. Propunerea făcu mare impresie evreului. El se aruncă plângând la picioarele clienților săi zicând că-i sigur că soțul are să cadă pe dânsul, fiindcă s'a născut nenorocit pe lume — și, la urma urmei, ar sacrifica un cal mai bine. Lupii se apropiară, dragomanul turc strigă : — Ne mănâncă lupii ! Harabagiul căzu cu capul la pământ, doctorul deveni serios și-l întrebă ce-i de făcut ? — Ia un pistol, zise el ; celălalt să-l dăm turcului ; eu voiu rămâne cu sabia. „Intr'un moment, vre-o șase lupi. opriti la distanță, căutau la ei clănțănind din dinți cu niște țipete fioroase. Fu unul din minutele cele mai groaznice ce le-a văzut în viața lui. „O noapte de iarnă în pădure, pământul acoperit de ză-

padă, un foc, lângă care patru oameni se vârau cât puteau mai tare, doi cai tresărind și sforăind neconținut și, la o mică distanță, mai mulți lupi clănțănind din dinți și uitându-se la ei. Scena ținu câteva ore. Când fu aproape de ziuă, lupii plecară. Ei inhămară caii și eșiră la drumul mare.

Pe drum, Bolintineanu pune în gura doctorului altă istorie, cu culoare locală, a vestitului bandit grec Iani Katargi, de pe când doctorul era la un regiment din Salonic.

Intr'o zi, începe el, îi veni un ordin să se ducă la Monastir pentru niște trebi ale unui spital. Plecă călare, împreună cu patru călători și cu tătarul ce purta scrisorile de poștă. Nu departe de Monastir, trecând printre două dealuri, printr'un loc strimt pe care trebuia să-l urce, auzi o detunătură de carabină ce-i deșteptă pe toți din reveriile lor. Tătarul, care mergea înainte, căzu în pulbere, lovit în cap de zburăturile carabinei. Călătorii ce erau cu el întoarseră caii și o croiră la fugă. Când voi să facă și el ca ei, era prea târziu : 15 carabine erau îndreptate asupra lui din umbra unui tușiș, pe când patru tâlhari îi strigară în limba grecească — Doctor ești tu ? — Doctor, răspunse el tot în acea limbă ; — Să nu-l stricați, porunci unul dintre ei, și îndată carabinele lor se plecară. — Vino după mine, strigă cel ce părea a fi căpitanul cetei. Fără a zice o vorbă, se luă după dânsul. Ceilalți tâlhari veneau după ei. Ajunseră la poalele unei râpe, unde se afla o scobitură. Aci era locuința căpitanului. — Intră înăuntru, zise el. Intră fără să mai aștepte să-i repete vorbele. Aici, o femeie de vre-o patruzeci de ani, în costum albanez. Ochii ei vii, cătarea-i disprețuitoare, dar pătrunzătoare totodată, creșturile frunței, spuneau că în tinerețe, inima ei fusese pradă patimilor vijelioase. Mai în fundul peșterei, pe un pat de pae, erau culcați doi copii de cinci și șapte ani ; în genunchi lângă pat sta plecată pe copii o fată de vre-o 15 ani, o frumusețe din cele mai

rari, — neapărat după Luisa lui. Semăna cu Elena, grația cea mai poetică a minunatului Homer. Ochii ei erau plini de lacrimi. Căpitanul îl luă de mână și-l duse lângă copii. — Vezi tu acești copii? Dacă ești doctor, cum zici, să mi-i vindeci de boala ce pățimesc. De nu-i vei vindeca, îți voi tăia limba, nasul și urechile. — Dar dacă îi voi vindeca, întrebă el? — Îți voi da drumul să pleci". Copiii aveau friguri intermitente. Doctorul scrisese o ordonanță cu sulfat de chinină, pe care căpitanul o dădu unu itâlhar de ai lui ce se duse în Salonic la o spițerie. Fecioara greacă se uită la el cu o căutătură ce părea că se roagă să dea viață copiilor. Un tâlhar veni atunci suflând și spunând că pe cale trec doi străini, cu două femei și cu mai mulți servitori și bagaje. — La puști și la tufiș! strigă căpitanul. Și toți tâlharii eșiră din tufiș. Căpitanul se puse în fruntea lor și plecă după ce sărută copiii. Rămas singur, cu cele două femei, cu cât privea copila aceea, cu atât descoperea în ea frumuseți și grații. Se auziră detunături de puști și strigăte. — I-a prins, zise Violeta, — numele fetei. Tâlharii se întoarseră având în mijlocul lor doi străini legați, unul rănit la braț. Doui tâlhari purtau pe mâini o damă leșinată. O altă damă putea merge singură. — Așa pățesc toți, strigă căpitanul, cei ce îndrăsnesc să se împotrivescă lui Kartarși Iani!..." Leagă rana rănitului, care ca și celălalt era englez; damele erau soțiile lor legitime, persoane frumoase și cu maniere. Căpitanul le ceru bani, și, fiindcă ei nu aveau mulți, el le dete hârtie și cerneală ca să ceară bani la bancherii lor din Salonic. Străinii fură culcați într'o altă peșteră. El dădu a doua zi chinină copiilor care se însănătoșiră. Căpitanul dădu ordin să se pue o masă pentru șapte persoane. El prinse chef în timpul mesei și într'un moment le mărturisă: „Nedreptățile omenești m'au făcut tâlhar".

După masă, căpitanul puse pe fiică-sa să cânte cântece grecești de haiduci. Ea luă o tamburină lungă și cântă cu viersul cel

mai fraget și mai dulce două cântece patriotice. În timpul nopții, unul din tâlhari voi să violeze pe una din cele două engleze. Înainte de a-i pune batista la gură, ea se deșteptă și scoase un țipet teribil. Țipetul atrase atenția căpitanului din peștera de alături, care venind cu două pistoale sfărâmă capul celui ce se apropiase de femeie și cu altă descărcătură așternu la pământ pe altul ce urma pe cel dintâi. A doua zi, căpitanul ședea cu orologiul în mână, așteptând omul său cu scrisoarea dela bancheri, care într'adevăr apărură în peșteră după o oră de întârziere. Străinii fură eliberați și conduși la drumul mare... Peste câteva zile fu liberat și el, — termină doctorul.

Dela Șumla, la Varna, într'o trăsurică cu cai mergând la pas și vizitiul turc ducându-i de căpăstru pe jos. În sfârșit, dela Varna, la Constantinopol, unde exilații români erau primiți cu multă bunăvoință și uneori dându-li-se chiar onoruri.

Aci, poetul trăiește cinci ani pe malurile Bosforului, când la inginerul A. Zane, chemat în Insula Samos de Ion Ghica ca să facă o șosea, — o lucrare de artă, fiind tăiată prin stânci, — când la Ion Ghica însuși, la Bebek, expatriat și el și numit de Poartă Beiu de Samos, cu misiunea de a îndruma pe locuitorii Insulei către un început de civilizație și de a scăpa insula de pirateria grecească. ceeace a și îndeplinit el acolo, — când, în sfârșit, prin Insula Prin-kipo, pe la Smirna, Brusa sau Pera, ducând o viață de boem, prin câte o odăiță de otelaș, ca Hotel du Globe, în o continuă lipsă de bani.

Pera, unde cunosc mai multe familii distinse, ca familiile Svoronos, în care era „frumoasa greacă”, Missir și altele, l'a impresionat puțin. „Situată pe o înălțime și despărțită spre Sud de Constantinopol prin golf și Galata, ea este locuită de trimișii țărilor străine și de Greci, Armeni, Francezi, Italiani care se numesc peroți. Peroții sunt de origine din toate țările Europei, veniți în

deosebite timpuri. Cei mai mulți sunt negustori, lipsiți de sentimentul naționalității ca și de sentimentul artistic. În literatură deosebită, aceeaș secetă. Orice locuitor de aici pare că se naște cu galoșii în picioare și cu felinarul în mână, două antidote în contra noroiului și a întunecimii. Persoanele corpului diplomatic sunt însoțite pe drum de câte un cavaz ce merge înainte și face loc. Saloanele deschise străinilor sunt acelea ale ambasadurilor". Bolintineanu menționează și câteva saloane autohtone, între care a d-nei Baltagi, unul din cele mai plăcute, „unde strălucesc multe flori din grădinile Bosforului și unde anfitrioanele sunt de o amabilitate, de o grație, de o delicatețe nemărginită... Amorul de multe ori lovește cu săgeata lui inimile lor”.

Din corespondența sa de pe vremea aceea, îl vedem mai mult în zile de nemulțumire și de chin lăuntric, afară de rari momente, în care ni se arată în câte o fază de român vesel, în ciuda necazurilor, cum era spre pildă, când scria glumind lui G. Sion în Moldova, „ca să-i trimită la Constantinopol o fată frumoasă cu care să se însoare, că el e tocmai bun de însurat, cu părul rărit în cap și cu un dinte rupt, — micșorându-și totuși vârsta... Tot din acea corespondență, reese că el a contribuit la căsătoria amicului său A. Zane, cu d-ra Luzzato din Constantinopol, căsătorie întâmplată în 1855, la Brusa. Bolintineanu, cum se știe, a avut pentru d-na Zane, în casa căreia a trăit mulți ani, un adevărat cult.

Dar, dacă Pera îi pare anodină, în schimb, la Bebek și în celelalte părți ale Bosforului, el simți, prin toate porțile sufletului său, impresiile ce-i veneau din lumea aceea feerică, pe care, înainte de a o vedea cu ochii, o presimțise, ca o țară, „unde, cum zice Byron, cyprul și myrtul sunt emblemele faptelor ce se săvârșesc în clima lor; — unde turbarea vulturului, amorul turturicei — aci se toposc de întristare, aci turbează până la crimă!; — unde florile

înfloresc întotdeauna și razele strălucesc neconținut ; — unde ușoarele aripi ale zefirului încărcate cu parfum, — plutesc lin peste grădinile de Ghiul în floare ; — unde lămâia și măslina sunt cele mai frumoase fructe, — și vocea privighetorii nu amuțește niciodată ; — unde nuanțele pământului și fețele cerului, deși felurite în culori, pot rivaliza în frumusețe, — și purpura oceanului este foarte rar închisă la culoare ; unde fecioarele sunt suave ca și rozele din care fac ghirlande, — și unde totul este divin, afară de spiritul omului”...

Și Bolintineanu ar fi putut adăuga că, dacă spiritul omului era acolo mai puțin divin, reveria și lealitatea lui erau de esență divină mai mult poate decât în alte părți de lume. Ele l’au mișcat și ademenit, cum au mișcat și ademenit mai în urmă pe scriitorul francez Pierre Loti.

Pe malul Bosforului, cu toate piedicile obiceiurilor orientale, el cunoscuse mai multe femei din haremurii, între care pe „prima frumusețe a orientului de atunci”, o eroină celebră, cadâna unui aghiotant al sultanului. Ea avusese un roman răsunător cu un medic străin ce o căutase fiind bolnavă, o făcuse bine, dar din căutare eșiră amândoi bolnavi de dragoste. Hanâma, drept recunoștință, îi dăduse un inel de mare preț, fără știrea bărbatului său. Acesta întrebând-o într’o zi unde era inelul și ea răspunzându-i că l’a pierdut, poliția îl află în cele din urmă la medicul străin care se lăudase cu izbânzile lui amoroase. Soțul ei voi s’oucidă, dar în acel moment chiar, ea, desgustată de lașitatea amantului, se aruncă pe fereastră în Bosfor. Oamenii soțului o culese pe jumătate moartă din apă și ea trimise atunci amantului său o scrisoare și un cuțit scriindu-i : „Dacă mai ai o singură scântee în inimă, iată cu ce să te omori !”...

El cunoscuse încă și alte femei de acolo și străine, ca distinsa

poloneză Luiza Groper, doamna I, Victoria Z., la unele din ele dedicându-le versuri.

Frumusețea locului, ospitalitatea afectuoasă a amicilor săi și ocaziile, destul de numeroase, îmbiară pe Bolintineanu a scrie, în decursul celor cinci ani, acele poezii cu caracter oriental, purcese din o a treia fază a talentului său și care alcătuiesc a treia parte din opera sa, sub denumirea de *Florile Bosforului*.

Cu setea lui continuă de a se instrui, el citi, între alte cronici turcești, pe istoricul Hamer în care este descrisă viața lui Mohamed IV (1642—1692), sub domnia căruia avu loc faimoasa înconjurare a Vienii, la care luară parte și Românii. În viața acestui sultan, el întâlnește episodul dragostei lui c'o baiaderă cercheză în brațele căreia uitase grijele cărmei de câteva zile. Sultana favorită, Kaskia-Rabie-Gulnuci, adică băutura înrouată a primăverii, în mâinile căreia Mohamed IV, încântat de înțelepciunea ei, lăsase frânela guvernului, temându-se de o rivală, puse pe unul din eunuci să înece, ca din greșală, pe baiadera cercheză, pe când aceasta se avânta în dansuri rezezi în chioscul dela Kandili, scăldat de undele Bosforului. În acelaș timp, un om al sultanei favorite pune foc la Scutari, pentru ca în această învălmășeală, nimene să nu se mai gândească a scoate din valuri pe frumoasa baiaderă. Episodul acesta inspiră lui Bolintineanu dramatica sa poemă *Rabie*, al cărei prolog filozofic nu ni se pare lipsit de o gândire mai adâncă :

E ora când s'aprinde a lui Lial¹⁾ făclie
Și varsă valuri de-aur pe marea azurie,
Lăsând ca să se vadă mișcând din arpiori;
O pulbere-argintoasă de mii de peștișori;
Frumoase mozaice, divine, infinite,
Ce schimbă-ale lor forme bizare, strălucite!

1) Noaptea.

Lucrare minunată, tablou desfătător,
Ce ne aminte încă pe-al vieții autor,
Făcând ca să se uite durerea ce dărimă!...
O fiu al pericuniilor om, mizeră țărână,
Ce într'o zi trăește și un fatal minut
Coboară în morminte nestabilul tău lut!
Grăbește-te de gustă cât viața ta lucește,
Aceste frumusețe ce dulce ne răpește,
Ăst farmec fără moarte, aceste străluciri,
Ce răsfițându-ți dulce arzânde simțiri,
Imbată al tău suflet și-l face de tresare
Sub mâna providenței de-amor și desfătare!
Oh! Mâni a ta țărână de vânt se va răpi!
Căci moartea stă ascunsă sub floarea ta de-o zi.
Alături cu lumina e umbra care zace;
Alături cu o stâncă prăpastia se face!
Dar să te bucuri numai nu este de ajuns;
Căci robul ce trăește de lanțul tău pătruns,
Tiranul stând pe tronul-i, au tot aceea durere,
Unul să poarte lanțul, celalt a sa putere,
Și toți de o potrivă se bucură aci
De răul ce pot face 'nainte de-a peri.
De crimă-i ucigașul, vai! e fericit încă!
Și orbii chiar se bucur' în noaptea lor adâncă.
Tu, bucură-te însă, de-aceste dulci vederi
Ce fac de o potrivă pe omul de dureri
Cu zeii! Fii fericit, când ai putut în lume,
Prin fapte generoase, să-ți lași un dulce nume!

In rezumat, e definiția tristă a soartei omului pe pământ din
viitorul dialog al lui Eminescu cu luna:

Și pe toți ce 'n astă lume sunt supuși puterii sorții,
De-o potrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții,

pe care Bolintineanu o umanizează cu speranțele nemuririi faptelor noastre generoase.

Acum, iată portretul și sufletul sultanei Rabie-Gulnuci, eroina titulară a poemei:

Sultana favorită, în chioșcu-i răpitor,
Cu ochii uzi de lacrimi, se uită pe Bosfor.
Nici șoapta sărutării suavei aurele
Pe unda semănată de pulbere de stele,
Nici dulcele suspine ce 'n pomi la Iscudar
Exală 'n sânul serii fica lui Ilbehar¹⁾,
Nici cântul ce modulă pescarii 'n depărtare,
Nici splendida lumină ce scânteie pe mare,
Nimic nu răspândește din sufletu-i rănit
Idea răsbunării ce 'n doru-i a zămbit...
Dar ea era frumoasă și jună și plăcută!
Când cu atâtea grații de Ceruri fu născută,
Ea fuse destinată să șteargă cu amor
Pe-a oamenilor frunte ai patimilor sbor,
Așa precum o floare cu bucurie vine
Și 'n lacrimile noastre s'amestecă cu bine.
Dar lumea îi schimbase destinele-i cerești;
Căci omul e ca focul din care își urzește
Unealtă ce omoară sau care trebuște.
O lume! dacă suferi chiar ție-ți mulțumește!...
Dar valul ce se sparge pe 'ntinsa Marmara
In nopți de vijelie, nu are-albeața sa.
Și bolta instelată nu e strălucitoare
Ca ochii favoritei, Rabie, dulce floare!..

Ambiția de a nu scăpa din mâna-i cârma imperiului, ca Agripina mama lui Neron, rușinea de a i se vedea preferită o baiaderă..

1) Primăvara.

aceea patimă furioasă mai cu seamă și atât de răspândită în serai, sunt pasiunile care clocotesc în sufletul ei și care fac partea ome-nească a acestei poeme.

Iată încă și portretele Sultanului și al baiaderei, în trăsături largi și culori scânteietoare:

În chioșcul său cel verde, la Candiâ, pe mare,
Sultanul se îmbată de dulce desfătare,
Privind, când focul zilei pe dealuri strălucind,
Când luna se 'nalță ca salbă de argint,
Când alba baiaderă ce 'n danțuri grațioase
Arată-ale-ei talente și forme voluptoase.
Mărețul chioșc își udă picioarele 'n Bosfor,
Și 'n unda fugătoare se miră cu amor,
Sub chioșc curentul trece cu vie regegiune,
Iar murmuru-i invită la dulce moliciune...
Dar iată baiadera! ca steaua în lumină,
Ea arde 'n frumusețea lumească și divină!
Coșitele-i se scutur' pe umerii de crin
Muiate 'n diamante, ca focul cel divin
Al stelelor de aur, ce 'n umbră și tăcere
Cu umbra împreună tresare de plăcere.
Doi ochi focoși, dulci, negri, frumos se răcoreau
În umbra unor gene prelungi ce-o copereau
Ca razele de soare ce printre nori văzute,
Își pierd vioiciunea, făcându-se plăcute.
Dar Mahomed o chiamă, alături o invită.
— „Vin! zice padișahul, copilă fericită!
Ești tu o muritoare de-aici din astă lume,
Sau hurie eșită din ale mării spume?
Ori ești o dulce floare ce tinerele zori,
Jucându-se, pierdură din sânul lor de flori?
La sunetul tamburei, copila răpitoare,
S'avântă înc'odată pe scumpele covoare.

Hadânul o preurmă... Ea cade câte-odată
Pe brațele lui negre, în aer legănată,
Și seamănă, pe brațe-i un farmec virginal,
Ca o steluță dalbă în fruntea unui val.
Dar muzica 'ncetează. S'aude o strigare,
Frumoasa baiaderă alunecă în mare!...

Din lunga-i amorfire Sultanul deșteptat,
Caicul să-i prezinte la robi a ordonat,
Cât pentru baiadera ce unda o răpise,
Sultanul când se dușe, femeilor le zise:
„Era o floare dulce ca tinerile zori
Jucându-se, pierdură din sânul lor de flori,
Și cu apusul zilei, se 'ntoarce către soare,
Așa precum venise, frumoasă, răzătoare!”

Frumoasa baiaderă este astfel sacrificată prin perfidia sultanei favorite.

Naturile răsbunătoare sunt proprii țărilor calde. Nicăieri ca în Orient, în acea indolență a lui, nu se întâlnește o energie mai neînfrânată în momentele supreme. Iubirea acolo are ceva din lava vulcanilor și pasiunea o exuberanță, o hotărâre, o obstinație pe care nimic, nici chiar primejdia morții, nu e în stare să o înlăture.

Bolintineanu citi poema sa *Rabia* D-nei Alexandrina Ion Ghica, în a cărei casă locuia acum și care, înzestrată cu un spirit înalt de educație superioară, rămase încântată de nouile calități poetice descoperite în exilatul român; dânsa îl încurajă să continue și-l îndemnă să scrie o serie de poeme, al căror subiect să fie tras din legendele sau cronicile turcești.

Tot în scopul de a-i lărgi câmpul inspirației sale poetice, Ion Ghica îi propuse o călătorie în Asia Mică, în acea obârșie a omenirii, dorită de mult de dânsul.

„Pe când eram la Samos, zice el, D. Ion Ghica, ce era atunci

Domn în această insulă, îmi propune o preumblare pe coastele Asiei Mici... Plecarăm într'o dimineață, imbarcându-ne pe un bric de rășboiu Otoman, cu 10 tunuri și 80 oameni de echipaj. Bricul era la dispoziția Prințului. Timpul era frumos... Vasul eși în portul dela Vathi și luă calea la dreapta... O boare favoritoare sufla în pânzele elegantului bric care cu cochetărie, plecat la o parte, aluneca pe suprafața mării, ușor încrețită și spumată...¹⁾

Încă înainte de a se face seară, ajung la capul Ponionium, unde debarcară și, păziți de 6 soldați turci și de doi ofițeri, dar mai cu seamă de un grec, fost căpitan de hoți, plecară pe catări spre ruinile cetății Miletului. Ajunși într'o pădure, le apărură acele ruini, din care nu se mai văd decât, ici colo, câteva coloane și câteva ziduri, singurele rămășițe ale gloriei Ioniei, „pe care am cântat-o atât de mult în *Ionicele mele*”... Filozoful, poetul, arheologul, artistul, găsesc în aceste locuri o plăcere ce nu se poate exprima”. A doua zi, văzu anticul Halicarnas, unde se făcea săpături pentru găsirea mormântului lui Mausol. Spre seară, debarcară și merseră să viziteze pe englezul Newton, consul, amic al lui Ion Ghica, însărcinat cu găsirea și desgroparea Mausoleului. El întrebuița o mie de oameni la lucrarea aceasta.

Mormântul trecea drept una din minunile lumii vechi. În mijlocul cetății Halicarnas, era templul lui Marte c'o statuă colosală, făcută de celebrul Levharis. La dreapta, templul Venerii și al lui Mercur. La stânga, palatul lui Mausol, de unde se vedea forul, portul și toată priveliștea. La Mausoleu lucraseră artiștii cei mai mari ai antichității: Scopas, Briaxis, Timoteu, Levharis, Pytis. El fu ridicat de regina Artemisa, sora și soția regelui Mausol, în onoa-

1) *Călătorii în Asia Mică.*

rea soțului său și care muri ea însăși înainte de a termina lucrarea, cu 353 ani înainte de Christ.

De aici, plecară de maseră noaptea în micul port al insulei Cos, unde fură primiți în sunetul tunurilor, în onoarea lui Ion Ghica, căruia atât guvernul grec cât și populația îi eșiră înainte. Insula Cos, patria lui Hippocrate și Apeles, renumită în antichitate pentru mătăsurile și purpura ei numită de preoți „vânt-țesut” și întrebuințate în cele două temple al lui Esculap și al Venerii, unde era statua „Venerii eșind din mare”, lucrată de Apeles, o minune de frumoșete, ca și prin florile delicate și arborii fructiferi rari ce cresc în clima ei, „cea mai dulce din lume”, după Diodor din Sicilia. Un platan acoperea cu ramurile lui mai multe case. Trecură la Cnide, celebră prin Venerea de Cnide a lui Praxiteles, în fața căreia Heracles strigase într'un moment de extaz sărutând-o: „Ferice între zei cel ce a fost înlănțuit de tine”! Vizitară alte cetăți ale Cariei: Syagela, Milassa, Labranda, cu resturile lor de teatre și de temple renumite și se întoarseră la Samos.

În o a doua plimbare tot acolo și tot în anul acela, Bolintineanu, ca magnetizat de cele ce văzuse, plecă singur în ziua de 1 Iulie la 5 ore dimineața îndreptându-se spre Smirna pe un caic de poștă mic și ușor. Întâmplarea făcut ca de astă dată, după plecare, să se abată un vânt puternic asupra mării, punând în pericol caicul. Pilotul își pierdu capul; un matelot începu să plângă. „Nu ne mai așteptam acum decât să vizităm imperiul întunecos al lui Pluton. Teroarea se adause prin tristul spectacol ce ne dădu un caic din urma noastră care se răsturnă sub ochii noștri și dispăru cu oamenii săi cu tot. „Pentru întâia oară în viață-mi, văzui murind și avui un simțământ penibil”. Aruncară tot din caic, până și panerul cu provizii de mâncare și, scăldați neconținut de valurile apei, luptară amețiți de sguduituri până la 9 ore seara, când se pomeniră lângă

o insulă pe care n'o știau nici matrozii. Debarcară uzi, nemâncăți, obosiți și dormiră noaptea pe un colț de piatră. Când se făcu ziuă, văzură că erau pe insula deșartă din fața orașului turc Cuș-Adasi sau Scala-Nova, punct opus celui către care pleaseră.

Intinseră pânzele și porniră din nou. Când se arătă soarele, apăru poetului un tablou care îl fermecă: O mare limpede, liniștită și albastră ca azurul, deasupra căreia planau aburi ușori și transparenți, auriți de razele soarelui...

În fața Smirnei, el găsește ocazia de a răscoli iar antichitatea și de a face istoricul străvechiului Efes și a templului său celebru: lung de patru sute douăzeci de picioare, lat de două sute douăzeci, cu o sută douăzeci și șapte de coloane de marmură, dăruite fiecare de câte un rege, și a cărui lucrare a ținut două sute douăzeci de ani. Din el n'a mai rămas decât cele douăsprezece coloane de marmură verde dela Sf. Sofia din Constantinopol.

El vizită încă Lidia, ruinele Troiei și altele și se întoarce la Constantinopol.

Nu târziu după aceea, vrăjit cum era de viziunea Orientului mai depărtat, el făcu de astă dată o adevărată călătorie îndelungă, vizitând *Ierusalimul* și *Egiptul*. Descrierea ei e plină de aceleași peripecii de drum, cu detalii pitorești și amuzante, de aceleași fizionomii ale tovarășilor de drum, redate în chip spiritual, de aceeași admirație pentru frumusețile femești ce întâlnește, de aceleași informații și lămuriri asupra locurilor ce străbate, făcându-le istoricul, în sfârșit, de aceleași asociații de idei literare și legendare de un interes și de o varietate neobicinuită.

Plecarea, în ziua de 9 Martie 1855, orele 5 seara, pe vasul Merse, în momente poetice ca mai totdeauna. „Noaptea începea a se întinde asupra seraiurilor misterioase, pierdute prin arborii grădinilor desfătătoare ale Bosforului. Cotul unde fuse altădată pala-

tul împăraților, astăzi seraiul sultanilor părăsit, rămase la dreapta noastră. Scutari, Cadikioi, pieriră unul după altul în umbră și de-părtare. Insulele Prinkipo, semănate în fața mării, păreau că înnoată, sub cununile lor de scânteii, în apă, în umbră și în tăcere..." Și, imediat, istoricul orașului Scutari cu vestita sa fântână Hermagora și cu palatul și băile zidite de Justinian pentru Teodora Impărăteasa, fosta fiică a unui păstor de vite și pe care maică-sa o vânduse pe bani, dar pe care văzând-o împăratul Justinian, o luă și se căsători cu ea...

Printre pasageri, un englez născut în Orient, om de 55 ani, „care vorbea neconținut, spunând și bune și rele, cu deosebire multe anecdote, al căror erou era totdeauna el însuși; apoi o damă bătrână însoțită de un cățel, un pașă turc cu douăzeci de servitori după el ce nu mânca cu ei la masă, dar venea să-i privească mâncând, o jună fată engleză, însoțită de tatăl său, un lord bătrân, „frumoasă ca o minune, a cărei vioiciune de suflet se răsfrângea pe fața ei asemenea razelor de soare ce se varsă pe stele". Ea întovărăși pe poet în toată această călătorie, împodobind-o și mai mult prin frumusețea ei. Deodată însă, un accident trist pentru tânăra engleză. „In momentul cel mai sublim, când priveam lung pe această frumoasă Miss Lia, vaporul nostru se ciocni cu o corabie și mulțimea oamenilor de pe vas, brutală și ignorantă, dăduse peste noi înspăimântată cu grămada și Miss Lia fu călcată în picioare de cei ce voiau să iasă. Corabia cu marfă și cu cei treisprezece oameni ai ei, fu ruptă în două. O văzurăm plutind un minut pe apă, apoi se scufundă. Se auziră strigătele dureroase ale celor ce se înnecau. Câțiva mate-loți de pe vapor se dară jos cu o barcă să caute pe cei ce se înnecau. Ei putură scoate numai trei din apă. După câteva minute, zece se înneacă. Apoi, o tăcere de moarte se întinse pe unde, și vasul își urmă călătoria prin întuneric".

A doua zi, ajuns în strâmtoarea Dardanelelor sau vechiul Helespont, ce curge cu maestate între malurile Asiei și Europei, își aminti de faptele mari din trecut și legate de Helespont, de sângele Atenienilor, Lacedemonenilor, Perșilor, Venețienilor și Musulmanilor ce s'au amestecat odinioară în undele lui. Nu uită însă, nici dagostea lui Hero și Leandru, descrisă de atâția poeți mari.

„Hero, fiica lui Sestos, preoteasă, locuia într'un castel pe malul acestui canal, Leandru, amantul ei, trecea înnot noaptea Helespontul ca să se întâlnească cu juna sa iubită, în timp ce aceasta ținea un fanar aprins în vârful unui turn, după lumina căruia se îndrepta prin întuneric amantul. Intr'o noapte, pe când Leandru trecea apa, se ridică o furtună ce stinse lumina din turn. Junele înnoțator se înneacă și, după el, Hero, desperată, se aruncă în valuri și pieri. Poetul Virgiliu cântă această dragoste în *Georgicele* lui, dar cea mai frumoasă poemă eroică asupra ei este a lui Musset. Se știe că Lord Byron trecu apa aceasta în not, urmat de o barcă”. Spre seară, eșiră din Dardanele și intrară în Arhipel sau marea Egee, sub un cer de azur la început, făcându-i să vază cele mai frumoase efecte ale luminei, dar după care se porni din grămădirea norilor o furtună năprasnică. „Șuerături pe toate tonurile făceau, prin frânghiile vaporului, concerte înfiorătoare și fantastice. Vasul începu a dănuți, pasagerii unul câte unul căzură bolnavi de răul mării sau de frică. Englezul cel liniștit care, înainte de furtună, începu să-și cănească favoritele cărunte spre a plăcea Miss Liei, fu silit să se culce în camera lui cu o favorită cărunță și alta neagră. Băncile, scaunele, mesele bine legate, se răsturnară, unele se rupseră. Mobilele din salon săriră, se sparseră, oamenii căzură la pământ. Pasagerii din cabine, strigau înspăimântați. Turcii plângeau. Pașa turc se sculă în picioare zicând că el poate sta. Dar abea se ridică și căzu peste o sobă de fier. Vasul părea amenințat să fie înghițit

sub unul din munții de apă ce-l înveleau. Petrecurăm astfel toată noaptea”.

A doua zi, în fața insulei Mitilena, vechea Lesbos, patria poetei Sapho, pe care grecii o numără a zecea muză. „Versurile ei se deosebesc prin delicatețea, dulceața, armonia, tinerețea și grația lor desăvârșită. Din tot ce a compus, au rămas dela ea numai două poezii ce se află tipărite cu versurile lui Anacreon. Ea trăi pe la anii 600 înainte de Christ”.

Trecu apoi pe dinaintea insulei Chio, care îl interesă prin amintirile despre ea, dar privind cu drag și pe coperta versului, unde juca șahul cu tată-său frumoasa Miss Lia. „Pe drum, zice el, priveam pe Miss Lia, iucând șahul cu grația ei fermecătoare, în care era foarte meșteră”.

La Latachea, se îmbarcă pe vapor o damă din Alep. Ea îi păru a fi vestita d-nă Iorel, frumusețea pe care a cântat-o Lamartine în versuri grațioase. Era firește mai vestejită acum, căci Lamartine o cântase cu mulți ani înainte. „Frumusețea femeii trece, a poeziei niciodată”.

Dela Latachea, spre Tripoli, când își amintește de istoria contelui Josef d'Estournel care căuta în Tripoli urmele templului și unde muri cavalerul Gaudefroid de Rudel. Acesta fusese un tânăr și frumos cavaler care auzind pe pelerinii ce se întorceau din Antiohia vorbind despre frumusețea și virtuțile contesei de Tripoli, ca de o minune, imaginația lui se înflăcăără și fără s'o vază, se înamoră de ea, scriind asupra ei tot felul de cântece pline de patima cea mai sublimă. Neputând s'o vază, căzu într'o adâncă melancolie. În cele din urmă, se făcu cruciat și plecă în Siria. Pe mare, melancolia lui crescua, neștiind de va fi iușit de ea. Într'o zi, se îmbolnăvi greu pe corabie și, ajuns la Tripoli, fu dus bolnav într'un spital. Vestea amorului său, statornicia, suferința lui ajunseră la

urechile contesei. Ea veni lângă patul lui de moarte să-l vadă și să-l mângâe. De Rudel aflând că ea era iubita închipuirii sale, mulțumi cu lacrimi cerului că a trăit s'o vadă și muri în brațele ei. Contesa îl înmormântă la Tripoli în casa Templului. A doua zi, ea luă vâlul și își trecu restul vieții în lacrimi gândind neconținut la credinciosul ei iubit.

Dela Tripoli, către Beirut, pe care era nerăbdător să-l cunoască. Orașul acesta, cu clima sa sănătoasă, cu cele două aripi ale lui întinse pe malul mării, cu case frumoase de piatră, cu terase înconjurată de grădini verzi și parfumate, cu o mișcare mare, îi păru de mare viitor în Orient. Lângă oraș, văzu locul unde Sf. Gheorghe a ucis balaurul ce-l însoțește în icoane. După tradiție, balaurul locuia singura fântână ce adăpa pe locuitorii cetății. El nu mai erta dela un timp pe nimeni să scoată apă din fântână, decât cu condiția de a i se aduce câte o fecioară tânără s'o mănânce. Când veni rândul fiicei unui om mare, fata fu legată la gura fântânii așteptând cu spaimă să vie balaurul. Atunci Sf. Gheorghe se arătă călare, și înarmat. Balaurul apăru, Sf. Gheorghe se luptă cu dânsul, îl ucise, scăpă pe fecioară și o duse la părinții săi. Fapta se află descrisă și în *Orlando Furioso* a lui Ariosto.

Aici, face istoricul Arabiei și tradiției pelerinagiului Arabilor la Meca, la casa numită Caba, zidită de Abraham sau Israil și unde, la sfârșitul lunei fiecărui an, vin mulțime de pelerini, despoindu-se de vestminte, ocolind de șapte ori Caba, sărutând de șapte ori o piatră neagră, considerată de ei ca sâmburele cel dintâi al pământului, aruncând de șapte ori pietre în valea Mihei, vizitând de șapte ori munții vecini și sacrificând oi și cămile. Schițează viața lui Mahomed, născut la Meca în anul 570, care trecu 15 ani în meditații și căruia, la vârsta de 40 de ani, într'o noapte când se

afla în peșteră la rugăciune, i se coborî din cer Islamul sau Credința.

Trece pe la Iafa, unde pe timpul lui Pliniu se vedea încă într'o stâncă urmele lanțurilor Andromedei, legată de Nereide, și se îndreaptă spre Egipt, dealungul malului mării, privind resturile cetății vechi Gaza, unde Samson a răsturnat templul și muri împreună cu Filistenii ce se aflau acolo. Face istoricul Palestinei, numită la început Chanaan dela Cham fiul lui Abraham și mai în urmă Iudeea, Țară sfântă, pământul făgăduinței, etc. Abraham veni și se așază în Chanaan, Familia lui crescă și se înmulți în Egipt. Moise îi scoase de aci, și, străbătând cu ei deșerturile, reveni în Palestina. Dela Constantin, cristianismul luă o mare întindere în țara aceasta și de pe atunci începură pelerinagiile la Ierusalim. Palestina trecu apoi în împărăția Arabilor. Dar la Consiliul din Clermont, Papa Urban al II-lea și Petru Ermitul, înflăcărară adunarea, și o mulțime de creștini se hotărîră să meargă să moară pentru libertatea Ierusalimului. Acești războinici, numiți Cruciati, luară după câțva timp Palestina.

Ierusalimul, dorit mult de Bolintineanu și descris de el tot cu o emoție conținută, i se arată în amfiteatru pe cei trei munți: Sion, Maria și Acra, cu șapte porți mari, cu zidurile cetății înalte de 40 de picioare și groase de trei, cu casele cu terase, cu ferestre mici și cafase triste.

Vizitează biserica Sfântului Mormânt, zidită de împărății Constantin și Elena, cu cele 12 stații ale ei: stația ungherei, unde a fost depus corpul lui Isus, după ce fusese dat jos de pe cruce de Iosif din Arimatea, stația a doua, unde Isus fu pus pe cruce, etc. Intr'un loc rotund, în mijlocul căruia se află o capelă cu 16 coloane de marmură și 17 arcade și o galerie înaltă cu alte 16 coloane și 17 arcade, e mormântul lui Isus. Piatra mormântului de marmură

albă, lungă de 6 picioare și lată de 3. Deasupra mormântului, arcadele, de argint și aur.

În biserică, toți creștinii au câte un altar deosebit, dar capela Grecilor este cea mai mare și mai frumoasă. Vede apa Iordanului, cetatea Ierihonului, Marea Moartă, unde au fost cetățile Sodoma și Gomora cu Lot. Victor Hugo are o frumoasă poemă asupra întâmplării cu femeia lui Lot, prefăcută în stană de sare.

Vizitează Betleemul, Hebronul, cu mormântul Rachilei, soția lui Iacob, și se întoarce la Ierusalim, de unde apoi din nou la Iaffa și de aci spre Egipt. Consultându-se cu Miss Lia, care aplaudă cu bucurie propunerea lui, luară o corăbie, pe care improvizară un cort cu covoare și plectară pe înserate, legănați de un vânt prielnic printre brazdele de spumă ale mării. La Alexandria, îi răsar iar amintirile din trecut și spre seară — „o seară frumoasă cu cerul senin, cu marea lină, cu cele din urmă raze ale soarelui revărsând pe fața undelor torente de lumină, de aur, de argint și de purpură” — inspirat și ispitit și de tinerețea Miss Liei, cântă, în *Băile Cleopatrei*, pe frumoasa seducătoare antică, privită de el într'un moment a celei de a doua vârste a ei.

Poetul invită pe Miss Lia să stea alături și să asculte :

Să stăm pe-această stâncă ce se prevede 'n valuri,
Aceste scări tăiate în lespezi de granit,
Rechiamă o regină ce 'n umbr'acestor maluri
Venea să răcorească al ei sân înflorit.
Vedeți această scară de dalbe mozaice
Ce duce către băi?
Picioarele-î plâpânde călcat-au pe aice
Când trupa grațioasă de vergine Fenice,
Ierichoene roze puneau sub pașii săi...

Dar soarele se culcă... tăcere!.. o femeie
Apare 'n acest loc!
Cosîta-i voluptoasă în aure scânteie
Şi brâu-i scump răspânde torente dulci de foc...

Ca soarele în raze-i arde 'n voluptate,
O mantă de regină pe umeri răura:
Iar albele ei sclave, de vise îmbătate,
Tapete preţioase aştern în calea sa.

Pe lespede de marmur cu aur poleite,
Mantila-i purpuroasă se mişcă... a căzut!
Şi sclavele-i suave, ca vise înflorite,
Formează împrejurii un cerc nestrăbătut...

Dar alba lor regină cu genele umbroase,
Pe-o lespede-aurită, răpită seade 'n dor.
— „O dulce tinereţe! O zile mult frumoase!
Nu-i care cu putinţă s'opriţi al vostru sbor?

Aşa vorbi regina. Din harpa-i aurită
Atrage cântec dulce, curmat de dulci oftări;
Iar vocea-i întristată, cu cântecu-i unită,
Lăsă să se audă aceste suspinări:

„In darn cerem se 'ntoarne frumoasa tinereţe,
Fatalei noastre sorţi!
Căci zilele umane sunt flori de frumuseţe
Născute în grădina neîmpăcatei morţi!

Oh! cursul vieţii trece, cum trece-o sărutare
Aicea pe pământ!

Dar unde-i frumuseţea a cărei dulce rază
Atâta fermeca,
Cât August niciodată n'a vrut ca s'o mai vază,
De frică să nu pice în fermecarea sa?

Și unde-mi e puterea, averile-mi pompoase
 Și populi-umiliți?
 Și voi, gentile turme de inimi grațioase,
 Frumozii mei iubiți!
 Ah! toate-acele bunuri luciră 'n dimineată
 De-un farmec strălucit;
 Dar la apusul zilei, a morții tristă ceață
 Tot a învăluit!"
 Așa cântă regina și mâna-i diafană
 Pe marmuru 'nflorit
 C'un ac de aur mândru a scris: o lume vană!..
 Și 'ndată a perit.

Trec Nilul, privind malurile lui cu aspecte răpitoare în unele părți; admiră la Cair piața Lesbekieh, cu grădina-i de sicomori, de unde Napoleon trimise vestitul său discurs soldaților francezi, care, electrizați, sburară la Piramide și înfipseră în creștetul celei mai înalte stindardul tricolor; văd orașul, cu case mari vechi, zidite fără gust, cu câini ce nasc și mor fără urmă și fără stăpân pe uliți nemăturate, cu dughene mizerabile, dar, în acelaș timp, cu grațioasele fantezii ale geamiilor și minarelelor lor, cu locuitorii lui mahomedani ce se închină de cinci ori pe zi întorcându-se cu fața spre Meca, stând îngenunchiați, cei bogați pe tapete cusute cu aur, cei săraci pe alte așternuturi, după ce se spală pe mâini, pe față, pe barbe și pe brațe, — cu Geamia lui Sultan Hasan, cea mai măreață, înconjurată de capele ce se deschid în curte printr'o mare arcadă ogivală, având încă și alte podoabe ce o înfrumusețează: cristale în multe fețe, boazerii tăiate ajur, tavane zugrăvite și aurite după stilul mauresc, lambriuri de marmură prețioasă, pardoseală de marchetărie, etc. Vizitează împreună cu Miss Lia, pe care i-o încredințase tatăl ei, silit să șează în pat din cauza gutei, cetatea lui Saladin cu puțul lui Iosif, fiul lui Iacob, Cairul cel vechiu sau ce-

tatea Babilonia. Văd piramidele dela Giza, trecând printr'o alee de sicomori și o pădure de curmali: din tot ce văzuse el mai mareț pe pământul acesta, piramidele îi apar „mai presus de orice poate imaginația să-și închipuiască”. Ele sfidează eternitatea. Herodot, care le-a văzut cu cinci secole înainte de Isus, spune că ele au fost făcute de o sută de mii de oameni ce lucrau câte trei luni și că numai șoseaua ce duce spre piramide a fost lucrată de ei zece ani. Singură piramida cea mare a luat douăzeci de ani de lucru. După Champollion Figeac, înălțimea ei e de 450 picioare, adică mai mult de două ori de înaltă decât turnurile bisericii Notre-Dame din Paris. Se urcă în vârful ei, pe căldura unui soare arzător, înconjurați de peste treizeci de arabi cari îi țineau de mâini, de mijloc, de picioare, așa că nu se atingeau de pietre decât din când în când, ridicăți de brațele lor nervoase, suirea fiind foarte anevoioasă și trebuind să te agăți ca pisicile din piatră în piatră. Depărtarea dela pământ le da amețeli. Ajunși în vârful piramidei, își scriseră numele pe o piatră și priviră panorama de peste câmpii care e un vis minunat al ochilor. Intr'o parte, se vede valea Nilului cu satele și Cetatea, în cealaltă, deșertul ca o mare cu valuri mișcătoare de nisip. Se cobor în interiorul de dedesubt al piramidei, la camera reginei și a regelui, și văd apoi și celelalte piramide. Privesc Sfinxul care se află lângă piramida cea mare, tăiat din stâncă de piatră, o ficțiune mitologică, cu corpul de vită și capul de om, lung de 117 picioare, cu circumferința dimprejurul capului de 27 metri; el fusese îngropat în nisip și descoperit de învățații francezi, duși cu ocazia expediției lui Napoleon; fizionomia lui este a unui negru, fața și ochii umflați, dar dulci, nasul strivit, buza largă. Obosiți, se așează la umbra Sfinxului, unde luă o gustare cu proviziile ce le aveau. Vederea Piramidelor inspiră lui Bolintineanu versurile *La Piramide*, în care el rezumă fericit istoria Egiptului:

Acei ce vă 'nălțară pieriră în uitare.
De cincizeci evi, pe dânsii s'a 'nchis al lor mormânt;
Țărâna lor pierit-a l'a vântului suflare
Pe-acest deșert pământ.
Popoare noi venit-au și au trecut din viață;
Mai multe tronuri mândre de-atunci s'au răsturnat.
Și lumea fugătoare schimbat-a a sa față
In cursu-i minunat.
Chiar mîntea omenească luat-a o schimbare;
De zeii săi poetici și cerul a scăpat;
Iar voi, o, monumente d'eternă admîrare,
Nestrămutate-ați stat!

Colo se arată valea dalbă, verde,
Unde Nilul vesel, șerpuint, se pierde
Printre Sicomori;
Cairul înalță albele-i palate,
Vesele moschee, grațios săpate

N marmură cu flori.

Urmează peisajul Deșertului, „Deșertului înspăimântător, unde se oprește pasul vieții, emblemă a tristelor morminte, în care totul adoarme, afară de pasul fantasticelor vânturi ce par un suspin;” vine apoi amintirea anticei Memfis, cu umbra lui Cambis, făuritorul, și umbrele lui Alexandru cel Mare și Napoleon cu oștile lui faimoase: „Cetatea Memfis, vestită odinioară prin luminile, științele și artele ei, paradis al lumii cu magicele-i palate, cu locuitorii trăind în sărbători și unde, într'o zi, moartea abătându-se le înghieță mâinile pe cupe și pe flori”.

De-atuncea, în tăcerea anticelor deșerte
Șacalul cel sălbatec se plînge întristat,
Și vânturile 'ntoană lugubrele concerte
In vechile ruine ce timpul a 'nfruntat.

Voi umbre nevăzute, o fii de 'nchipuire!
Sculați-vă odată din ăst tăcut mormânt!
Iar tu, lumina vieții! învie c'o zâmbire

Al lor trufaș pământ!

Tăcere! Iată noaptea!... o umbră se arată,...

Răsare din pământ!

Ea face semn cu mâna-i plăpândă și uscată,
Și mii de alte umbre se 'nalță din mormânt,
Trei regi ce ridicară aceste piramide,
Trei umbre, în tăcere, s'așează la banchet;
Trei cupe aurite, la stelele splendide
Ridică în tăcere o mână de schelet.

O tânără princesă s'așează în tăcere
Și chiamă lângă sine fantastici trecători,
Și întonând armonii de-amor și de plăcere,
Deschide vâlul de-aur pe sânul ei de flori...
Dar iată se aude o surdă nechezare

De ageri cursieri;

Cambis pășește 'n capul popoarelor barbare...

Mii țipete se 'nalță în sânul deseii seri!

O luptă cruntă 'ncepe și armele în vânturi

Răsună cu tărie pe brațele de os;

Iar cetele-egiptene reintră în mormânturi

Și aerul răsună de-un șgomot fioros

Eroul Macedonic în urma lor apare.

El trage după caru-i popoliu cei cuprinși;

Aceste turme sclave se luptă cu turbare;

Să 'nvingă în robie alți popoli neînvinși!

Oh! nu mai e speranță de-această omenire!

Tu dulce libertate, ce lumea-ai amăgit,

Ori nu ai fost tu oare decât închipuire?...

O popol, încetează de-a cere-o fericire

Pe care nu știi însuși s'o lași la cel robii!...

Dar cine sparge încă nisipurile dalbe?

Soldații lui preurmă al său car aurit;

Ei sunt firoși și falnici și pletele lor albe

Sub arme au albit;

O mantă de purpură pe umeri-i s'abate;

Iar brăul lui lucește ca cerul înstelat;

Alături stă amanta-i: divina-i voluptate

Pe toți a fermecat.

El trece; dar s'arată ordiile păgâne;

Sub pașii lor pământul în doliu s'a 'nvălit...

Dar ei chiar se strecoară și 'n urmă nu rămâne

Decât o suvenire de dor ce a pierit.

Dar cine e eroul a cărui strălucire

Pe toți a întrecut?

Soldații lui sunt palizi de lungă nedormire;

Ei n'au nimic în față și 'n vorbe neplăcut.

Eroul îi conduce în vaea glorioasă;

În purpură, în aur, el nu-i investmântat:

Un redingot albastru, o șlapă colțuroasă,

Acopere scheletu-i, de vânturi legănat.

Dar ochiul lui străluce de-o flacără străină

La ceilalți muritorii!

Tăcere! Mamelucii s'adună, se desbină.

Prin umbra nopții deasă pe caii lor ușori.

El face semn din mână... ostașii lui s'adună;

Scadroanele s'avântă prin câmpul nisipos;

O luptă crudă 'ncepe și armele răsună

Pe albele schelete ce strălucesc la lună,

Pe hârcele de os.

Dar Mamelucii zboară prin câmpii cei sălbateci

Ca pulberea de vânt,

Și umbrele lor mute, cu caii lor fantastici.

Reintră în mormânt.

O tu, sublimă umbră, a unui zeu mărit!

Tu ai trecut în lume și globu-a tresărit,

Și tronurile mândre săltară spăimântate,

Și regii coborâră cu frunțile plecate...

El este Bonaparte, sau flacăra divină

De care creatorul formă a lui țărână...

Intorși la Cair, mai văd încă grădina Lubrach care e: „tot ce poate cineva să-și închipuiască mai grațios, mai feeric, mai orientat, tot ce se aseamănă mai mult cu acele grădini magice din **O mie și una de nopți**”, și în fine din nou la Alexandria, cu speranța de a vizita Teba. Aici, el se despărți de soții săi de călătorie. Miss Lia și tatăl ei plecară în Indii, iar el rămase acolo până ce casa fraților Polichroniadi îi trimise banii trebuincioși de a urma călătoria în alte părți.

În loc însă de a vizita Teba, se întoarse în Constantinopol și, „antrenat” în călătorii, vizită Macedonia și România de acolo. Macedonia îl atrăgea ca țara lui de origină și milionul de români din ea îl interesa de aproape voind să vadă cu ochii, dacă „nobilea ruină a legiunilor romane, ce umplură lumea cu gloria lor, mai există și dacă ea își păstrează încă limba și datinele sale”. Căci, „dacă Valahia, explică el, fuse patria maicei mele, Macedonia fuse aceea a părintelui meu”.

În ziua plecării, „la 11 Iunie 1854, anul I al războiului Crimeii”, când era pe punctul de a se imbarca pe un vapor, vede mirat un fel de ofițer otoman trecând pe lângă el într'un caic. „Figura îmi era cunoscută. Căutai în fundul suvenirurilor mele... Era Eliade. Era marele poet, marele filolog român, unul din locotenenții guvernului român la anul 1848, unul din capii revoluțiunii românilor, sub un fes otoman!... Eliade era amărât. Țara sa, jumătate slabă, jumătate ingrată, îl uitase!”...

Întâlnirea aceasta făcu pe Bolintineanu să reflecteze asupra înțelesului cuvântului de patrie și cugetarea lui îi avântează sufletul, ca mai totdeauna, în regiunile ideale ale poeziei :

„România era adorată de departe de exilați... Patria este ca un tablou în ulei. Deaproape, se vede lutul culorilor, de departe, acel lut dispăre. Ochiul nu mai vede decât ceea ce e frumos. Ceea ce

iubeau exilații, nu era țara astfel cum este; era portretul ei eșit de sub penelul lui Rafael, era fantasma sa, era o idee. Amorul exilațiilor pentru pământul natal era un amor ideal, sublim, unic. Cine a înțeles acest amor, a înțeles pe Dumnezeu... Era frumos acel timp, de speranțe, de iluzii, de poezie, un viitor strălucit, o patrie, liberă, strălucită, frumoasă, — o patrie unde domnește veacul de aur al imaginațiilor moderne; patria unde relele sunt necunoscute, unde sufletele sunt mari, inimile iubitoare, cugetările curate, unde tot răsuflă abnegare, sacrificii pentru o idee mare ?...”

Privind apoi pe vapor în jurul lui, aude vorbind doi români macedoneni limba lor. Graiul lor îl impresionează. Printre tovarășii de drum, între care erau foarte multe figuri prozaice, se afla și aici o engleză tânără, frumoasă, blondă, cu ochii albaștri, cu fața albă, poetică, care îi atrase atenția și cunoștința. Seara, o seară senină, cu marea ce sorbea cu voluptate luna plină, când, deodată, pe bordul vasului se auzi un cor, un imn religios... Și din nou auzul său îl trece iar granița, în sferele eterice ale limbei zeilor. „Șase voci unite de femei, dulci, fragede, mlădioase, întonau o arie divină... Șase surori de caritate germane, protestante... Imnul, în tăcerea nopții, era sublim.... Aceste femei erau umbrele spiritului profetic, erau sufletele lui Huss, Luter, Calvin și alți reformatori”... Protestantismul, deosebit de catolicism, prin aceea că el nu primește altă autoritate decât pe a Evangheliei, nerecunoscând puterea Papei și respingând cultul sfinților, a moaștelor, a purgatorului, a icoanelor, a spovedaniei, în care imaginația n’are ce căuta, îl făcu să gândească : „Sora lui, e mireasa nefericitului de pe patul de moarte, care îi șterge lacrima, îi îndulcește cele din urmă dureri, îi închide ochi... Una din aceste șase femei, care părea superioara lor, avea ca 25 de ani, palidă, delicată, blondă, femeie devenită înger”. Ea fusese o principesă. Un amor nenorocit o trădase, îi umpluse sufletul de

durere. Acum se ducea să se consacre la alinarea suferințelor altora....

Trece Marmara și Dardanelele și abordează pe coastele Tesalonicului, cu vederi de toată frumusețea, cu amintiri de fapte mari, urme ale trecutului. „Barbari, Greci, Romani, Perși, Macedoneni au strălucit, au trecut, au pierit pe aceste ținuturi, dela Temenidis, care târi dupe el o ceată de coloni din Argos și se așeză în Ematia, unde aruncă sămânța Macedoniei și până la puternicii Filip și Alexandru”...

Salonicul, cetate fundată de sora lui Alexandru, Tesalonica, pe ruinile vechiului oraș Terma, unde Justinian clădise o sfântă Sofie ca cea din Constantinopol, fostă capitală a Macedoniei sub romani, era acum un port de comerț din cele mai de frunte în Arhipelag și țara dimprejurul orașului frumoasă și roditoare. El fu găzduit aci de un român Macedonean, Cosmad, la care avusese o scrisoare de recomandare dată de D-rul Paciurea, rudă a lui Cosmad, și pe care îl cunoscuse la Cair. O casă de lemn roșie, cu două caturi, cu un interior mobilat europenește, cu perdele de stofă de damasc, cu oglinzi, mese de nuc, scrinuri; o femeie tânără și frumoasă, vorbind numai limba română, căci femeile refuză de a vorbi limba greacă; o fată de 15 ani ce cânta minunat cântece românești. Cosmad îi dete lămuriri asupra românilor, împărțiți în locuitori de văi și de munte, mai toți avuți, unii foarte avuți, voinici, neguțători, cu case de piatră, sau păstori de turme mari de vite ce-și schimbă neconținut locul... Prima lui excursiune din Salonic fu la muntele Olimpului. Pentru un poet, locuința zeilor de odinioară era un punct atrăgător. Plecă cu un caic pe golf, apoi coborî pe cai, printre dealuri, plaiuri, lunci, dumbrăvi și seara, ajunse la Mănăstirea Scala, la picioarele Olimpului, lăcaș pitoresc, așezat într'o liniște grandioasă, de unde se vedea marea lucind ca un cristal și muntele

Athos, înconjurat de păduri de brazi, de frasini, stejari și castani. A doua zi, cu piciorul, pe muntele Olimpului, suiș greu, ținându-se cu mâinile de stânci, de copaci, de mărăcini. După un mers lung și după un popas, unde se reconfortă mâncând, ajunsese în regiunea friguroasă, acoperită de zăpadă. De aici, avu o privire splendidă ce anevoe s'ar putea întâlni aiurea; se vedea valea Tempei și râul Pneu, micșorate ca niște jucării de copii. „Sus în vârf, era Olimpul, unde zeii se adunau în consiliu și mai ales în banchete și unde curgea nectarul în cupe de aur și mirosea ambrozia! Cum or fi stat zeii care erau mai mult goi în zăpadă, e greu de înțeles. Dar legenda e legendă.. El fu fericit totuși că putu pune piciorul pe acel Olimp, cântat de mii de ani.

Vizită apoi muntele Athos, pe spinarea căruia dăinuiesc zece schituri, douăzeci de mănăstiri, o sută cincizeci de sihăstrie și două sute cincizeci de chilii osebite. Peste tot ar fi acolo nouă sute treizeci și șase biserici, capele și altare, în care mii de oameni duc o viață de pustnici în rugăciuni și credință în Dumnezeu. În atmosfera aceasta, iluminată de raze cerești, el scrisese versurile *Fecioara Maria* care par a reproduce un tablou ideal de Fra Angelico:

Vă uitați cât de frumoasă
Se înalță în azur
Intr'o ceață argintoasă
Cu flori de-aur împrejur!

Sânul nopții se despică.
Norii fug să lase loc;
Heruvimii o ridică
Pe aripa lor de foc.

Coama-i de-aur răurează
Peste umăru-i de crin:

Grațiile o urmează
Stelele pe dânsa vin.

De-o rochie de purpură
 Corpul ei e coperit;
O cunună de vergură
 Cu lumina s'a 'mpletit.

Prin azur și printre stele
 Intră îngerii-o admir,
Astfel între viorele
 Se înalță-un trandafir.

Orele s'opresc în cale,
 Vânturile se imbun'
Și sub pasurile sale
 Naște un ceresc parfum.

Cine poate ca să fie
 Și să meargă-atât de sus?
E fecioara, e Marie,
 Mama dulcelui Isus...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În toate orășelele ce vizitează, el cercetează bibliotecile, instruindu-se pe sine și instruind apoi pe alții, spre deosebire bunăoară de Alecsandri care, în călătoriile sale, era un poet ce se mulțumea a căuta impresii plăcute, a se distra, a se desfăta și nimic mai mult. Descrierea acestei călătorii a lui Bolintineanu, e plină mai mult decât toate, de notițe asupra românilor macedoneni, asupra costumului, limbei, obiceiurilor și împărțirii lor în imperiul Otoman. Intenția lui este de a ne face cunoscuți acești frați despărțiți, de a atrage băgarea de seamă a Europei și a Turciei asupra lor, spre a-i feri de curentul cotropitor al Grecilor, care vor să-i absoarbă prin carte și religie, deși românii sunt de patru ori mai mulți decât grecii”.

Seara, scria versuri pe impresiile zilei sau pe cele auzite din

viața fraților de acolo: „Seara e ora inspirațiunii. Trebuie să salut în limba zeilor aceste locuri clasice”. El compuse atunci, între altele, bucata **Sân-Marina** în care cântă o datină a păstorilor de a se muta:

...Când pe câmpuri de verdeață,
Când pe munții cei înalți.
Oamenii au arme dalbe
Și femeile dulci muri,
 Cu gurițe
 De lelițe,
Coame de-aur, fețe albe,
Ochii lor ca niște muri.

Dar durerea, vai! nu lasă
Nicăiri pe muritor:
 Ce dor mare!
 Ce 'ntristare!
Inima lor le apasă
Când oițele le mor!

La vechea Edesa, numită astăzi Vodena, întâlni mulți români, „bine făcuți, fizionomii inteligente, priviri pătrunzătoare, fără sălbătăcie”. Ei se mirară când auziră că în România nu-s nici arнауți, nici greci, nici bulgari și nici turci. Studiază limba românilor macedoneni, poeziile populare și proverbele macedonene.

La Ostrov, sat aproape românesc, fu găzduit de un român văduv, cu două fete frumoase, din care una, după multă insistență din partea tată-său, îi cântă cu glas dulce.

La Florina, sat de munte, trecu pe lângă el la izvor o româncă, „mai mult decât frumoasă, încântătoare”. El o descrie, fermecat, în toate amănuntele, deși n'o văzuse decât în treacăt. Cercetă datinele românești, logodna, nunta, botezul, ursitoarele, înmormântarea. Admiră portul românilor, respectul de bătrâni, gingășia femei-

lor. Iubitor pasionat de frumusețea lor, voi să revadă pe zâna care trecuse un moment pe lângă el „ca un fluture pe dinaintea ochilor” și făcu tot ce putu și o văzu : „O adevărată vestală romană, mai frumoasă decât toate femeile ce am văzut în lume”...

— Dacă vrei s'o iei de nevastă, eu ți-o dau, zise tatăl ei.

— Ha! Ha! Ha! râse poetul. Dar știi cine sunt eu? Poate să fiu vre-un berbant sau însurat!

— Insurat, poate! craiu nu te arată chipul. Pe unele din aceste femei, le amintește el în poezia **Lupta Păstorilor**, când zice:

Alba Dora din Castrîța
Demon cu coșiți de fir,
Ce ridică sus rochița
Pe-ale-ei pulpi de trandafir,
Când ea trece răurașul,
Rău de sease luni uscat,
Unde chiar nici fluturașul
Aripa nu și-a udat, —
Mă numi, și în livadă,
Piere 'n leși de trandafir,
Dar lăsând să i se vadă
Capul ei cu păr de fir...

sau :

— Tu ai două porumbițe
Colo 'n sânul tău cel drag.
In micile lor gurițe
Fiecare ține-un frag.

Ajunge la Monastir, oraș cu locuitori avuți; face cunoștință cu familiile românilor: Cionga, Sina, Vlahova, Hași Petru, Andruțul, Riga, poet mare, Vafo, învățat, Dosiu, om de litere, și mulți

alții; se ocupă de cele 6 seminții ale românilor macedoneni, arătând localitățile pe unde trăesc, profesiunile ce au și oamenii iluștri ce au avut; studiază, cu autori în mână, origina românilor macedoneni, numirile românești de sate, de râuri, de orașe; trece la românii nomazi, la românii din Albania, din Tesalia, din Grecia; cercetează pe rând Mănăstirile din Sf. Munte, Lavra, Votopedi, Iveron, Chilandari, arătând pozițiile lor, clădirile, odoarele, cărțile, manuscrisele, icoanele, făcând la sfârșit un mic vocabular uzual al vorbelor româno-macedonene și încheind cu recomandarea către oamenii noștri politici că: „românii din Macedonia trebuie să-și păstreze limba și datinele lor”...

Ca rezultat poetic al acestei călătorii, colecția versurilor *Macedonele*, în care răsună impresiile și amintirile lui despre viața românilor de acolo și despre locurile acelea fermecătoare, odinioară atât de răsboinice, astăzi atât de pacinice, cu turmele, păstorii și păstorițele lor. În ele, e o lume de sine stătătoare a păstorilor, în care ei domnesc, se iubesc, cântă, se luptă între dâșii, ca anticii, în niște decoruri frumoase de păduri și de câmpii și liberi, o lume clasică de zei omenești, atotputernici, frumoși și ei, frumoase mai ales păstorițele lor, o lume a vieții și dragostei pastorale. Ele alcătuiesc o notă deosebită, simplă și rustică, ca niște flori de câmp, printre *Florile* de grădină ale Bosforului. În ele se simte încă, că Bolintineanu s'a regăsit acolo într'un mediu potrivit firii și obârșiei lui.

Prin aceste călătorii în Orient, ca și prin dănuirea lui îndelungă pe malurile Bosforului, sufletul său se împregună de caracterul și atmosfera locurilor și luă ceva de orientală autohton, cu reveria, cu moravurile, până și cu intuițiunea cuvintelor poetice turcești, pe care le întrebuițează adesea, spre a-și colora versurile. În fața

Bosforului el e mișcat în chip cu totul aparte, în chip unic, de priveliștea și poezia lui infinită.

„Mărturisesc, că nu este nimic mai frumos în lume decât această poziție a Bosforului. Ochiul muritorului se ostenește, până în sfârșit, de tot ce se vede neîncetat, cât de rară ar fi frumusețea ce-l atrage. Bosforul singur face excepție; vederea lui nu satură niciodată și cauza trebuie să fie minunata variație ce îl îmbrățișează. Nicăeri ochiul nu cade fără să întâlnească o schimbare de forme în poziție; chiar acolo unde am privit un minut, colorile cadrului variază neîncetat și seamănă cu un vis desfătător, în care toate se mișcă, se schimbă și se îngână cu voluptate.

Malurile, când înalte, drepte, când plecate, îndoite, când verzi de ierburi și de arbori, cu grădinile lor, cu casele cu forme felurite și bizare, cu giamiile cu minarele, când primesc colorile lor dela valuri, când ele împrumută formele lor bizare acestor unde limpezi, capricioase și fugătoare; malurile și cerul se îngână în sânul undelor. Pe suprafața lor lunecă mii de caice ușoare înaintea mulțimii vaselor cu vapor”...

Părerea aceasta, Bolintineanu o respiră în multe din versurile sale, ca de ex. în următoarele:

Ori ce-i frumos, poetic, splendid, încântător,
Nimica nu egaiă o seară pe Bosfor..

Prin tatăl său, Bolintineanu fiind macedonean, temperamentul lui era oriental, plin de sensibilitate, de vise și de fantazii, așa că, în fața Bosforului, la Constantinopol, în Asia Mică, în viața orientală, pretutindeni și în toate, poetul a trebuit să aibă impresia plăcută de a se întoarce în țara sa natală, în eterna patrie a lumii și colorilor, de care sufletul său se lîpi atât de mult și pe care n'ar fi voit s'o părăsească. Din *Florile Bosforului* se vede limpede ce

emoțiuni puternice a simțit dânsul, pentru ca unele aspecte și mai ales unele chipuri femeiești, întâlnite de el acolo sau închipuite, să-l urmărească toată viața.

·Iată, spre pildă, comoția extraordinară ce-i pricinuește frumusețea minunatei hanâme Esme, pe care pare a fi cunoscut-o poetul de aproape, făcându-ne să presupunem că „ghiaurul”, după care inima ei plecase în secret, era el însuși.

Ca Esme mai dulce floare
Cu desmierdător parfum,
N'a mai strălucit sub soare
Dela Tunis la Batum!

Sub privirea-i s'aurește
Unda lină din Bosfor
Și văzând-o Ghiul roșește,
În grădina la Nichor.

Ca mărgăritarul albă,
Și cu părul de ebin,
Ochi de foc și mână dalbă,
Gura, grațios rubin;

Naltă, delicată, fină,
Dar cu brațul rotunjor,
Sânul ei, sân de de vergină,
Unde dulci mistere sbor;

De un an e măritată;
De ghiauri, de musulmani,
Și de trenci e lăudată;
Are opt-spre-zece ani!

Când o vezi la preumblare
Sub ieșmac adus din Sam,
Ca o stea prin nori apare
Dulcea fiic'a lui Osman;

Feregeaoa-i se 'mlădie
Pe kiahiu, bogat cerkez,
Cu dalga de selemie,
Cu șalvari de geanfez.

Când ea lasă cu dulceață,
Vălul ei a flutura,
Să-ai trei zile-aici în viață,
S'o vezi astfel, tu le-ai da!

Când Esmе umblă prin casă,
Coamele-i de talpe trec,
Și 'ntr'o mie cozi se lasă
Pe-al ei sârmali-elec.

La plimbare când ea ese,
'Noadă păru'i elegant
Peste cap, în valuri dese,
Cu un ac de diamant.

Oh! amar cui o privește
Un minut fără de iașmac!
Mai amar cui o iubește!
Dorurile nu'i mai tac!

Dela frunte la picioare,
E un farmec grațios!
Sufletul ei e un soare,
Corpul ei un crin frumos!

A sa inimă se duce
În secret după un ghiaur
Patimile, strânse dulce
În arzându-i sân, murmur.

Iată încă fiorii de voluptate ce-i produce „dulcea lui” Al-
melaiur:

Pe unda poleită de miriade stele
Se leagăn'un murmur,
In horă grațioasă „suave aurele
Se joc cu resfățare în bucla dulcei mele
Frumoasei — Almelaiur.

Colo suspină valul sub maluri cununate
De chioscuri de porfir;
Colo delfinul saltă în jocuri resfățate
Pe undele incinse de brăuri colorate
De raze dulci de fir.

Și cerul, și pământul, și marea fără punte,
Seraiuri, toate sbor;
Și luna cu chip de-aur se leagănă pe munte!
Iar dulcea mea hanămă ascunde alba frunte
In sânu-mi arzător.

Cu vorbe amoroase, cu tânăra muștrare,
Imi zice ea duios:
— Ce mult e mai plăcută a noastră resfățare
Decât acele raze ce scânteie pe mare,
Amantul meu frumos!”

Ea zice, și suspină, și două lăcrămele
Se scură tremurând
Pe ale feței albe garoafe, dulci junele,
Ce tremură sfioase pe razele din stele,
Pe valul mării blând.

Eu, ca s'adorm suspinul ce încă rătăcește
In sânu-i delicat,
Rădic atuncea vălu-i ce fața ei umbrește,
Pe-o mandolină de-aur ce dulcea mea iubește,
Eu astfel am cântat:

„Vino dulcea mea iubită!
Valul doarme liniștit,
Vezi, caicul meu invită
Cu catartul aurit!

Coardele-i sunt de mătase,
Velele-i sunt de atlaz,
Printre unde, de vânt trase,
Să plutim drag pe Bogaz

Pentru muncă, floare dulce,
Eu alt aur nu primesc
Decât aurul ce luce
Printre părul tău ceresc!”

Așa cântam pe mare și alba mea frumoasă
Pe brațu-mi adormea,
Șoptind cu răsfățare: „O noapte grațioasă,
Oprește sborul dulce pe lumea mincinoasă
Pe fericirea mea!”...

Noaptea aceasta, sau poate a doua noapte, e cântată de poet cu și mai multă înfiorare în bucata de sub titlul *O Noapte de Amor*, care, deși amintește *Chant d'amour* a lui Lamartine, atât ca temă cât și ca mers al acelei ode, este cu toate acestea o poezie a lui și alcătuiește punctul culminant al dragostei sale de femeie. În ea e tot extazul unei voluptăți arzătoare, întrecând, prin căldura ei, chiar versurile lui Alecsandri închinat Elenei Negri la *Lido*.

Iată orizontul sub care se desfășoară această înflăcărată noapte de amor:

...În fundul acestui cadru ce ochii ne îmbată
Eterul și cu marea unesc azurul lor;
Iar soarele ce-apune pe marea azurată
Răvârsă un fluviu de-aur, măreț, desmierdător!

Pe luciul orizonte acolo unde cerul
Cu marea se îmbină, apare luna blând,
C'un pas ușor pătrunde din ce în ce eterul,
Și stânca se 'nvelește sub umbre negurând.
Imbălsămatul aer ce câmpul răspândește,
Cu aerul de mare s'amestecă plăcut;
Sub malul singuratic un val abea mușește;
Zefirii dulci aleargă și undele sărut.
Eram pe fața mării în barca mea ușoară,
Perdut sub raza de-aur cu ceace iubesc,
A cărei dulce buză atunci întâia oară,
Trăda cu fericire amorul ei ceresc.
Vai! Ale noastre simțuri erau ca îmbătate!
Speranța și 'ndoiala, cu patima 'ngănate,
O flacă' amoroasă în inime curgea;
Din sufletele noastre suspine-adânci scotea.

Poetul, îmbătat de fericire, își întreabă iubita, căreia în urmă
ii declară toată dragostea lui:

Cine ești, sufletul meu?
Soarele are o soră?
Auror' altă-auroră?
Dumnezeu alt Dumnezeu?
Raza este-a ta zâmbire,
Crinul lacrima-ți de dor,
Aurora-a ta gândire,
Și suflarea ta de-amor!
Iei surăsul dela zori,
Strălucirea dela stele,
Și în raza feței tale
Nasc ale plăcerii flori.
Raza soarelui poleie
Buza-ți mică de rubin
Lacrimile, o femeie!
Îți dau farmecul divin?...

Oh, te iubesc! și 'n focul ce sufletu-mi aprinde,
Când eu te văz cu dor,
Simț voluptatea care pe-o flacără cuprinde
Când ea are să arză un crâng desfătător.
Cu cât voiu să astâmpăr această sete-adâncă
Prin calde sărtăuri,
Cu-atât ea se 'ntărește și se mărește încă,
Căci sufletu-ți răcarsă comori de desfătări!..

Transportat de privirile ei, ca niște raze blânde ce chiamă
visele unei vieți cerești, de frumusețea, de „capul ei tânăr plecat pe
sânul lui, tresărind de voluptate, ca și de contopirea inimilor lor
consumându-se ca două flacări”, el o chiamă lângă el, aproape:

Vin iubita vieții mele,
Răspândește ne 'ncetat,
Cupa tinereții tale
Cu nectaru-i parfumat...

La care ea răspunde:

Dulci sunt ochi-ți pentru mine!
Domnul meu, amantul meu!
Dulci ca zorile divine!
Dulce cată să-țiu fiu eu!..

Măgulit de răspunsul ei, poetul o mai întrebă ca să se con-
vingă:

Tu mă iubești? Zi 'ncă acest cuvânt frumos!
Când văzui întâia dată
Chipu-ți dulce și plecat,
O, frumoasă adorată,
Chipu-ți mi-era cunoscut!

Printre vise ideale
Ce pe viața-mi au plutit,
Prin imagini virginale,
Totdeauna te-am zărit...

Apoi o încredințează că totul din jurul lor îi îndeamnă să se iubească:

Pe mare focul lumii, pe roze vântul serii
Și buza mea pe buza-ți, o, suflete sublim!..
Ceru-i semănat de stele
Aerul îmbălsămat,
Noaptea, dulcea vieții mele
Cursu-i dulce și-a oprit...
La suspinele de-amor,
Cer, pământ, eter și lună
Aiurează, se 'nfior!..

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ea, cu lacrămile în ochi, întrebată de ce plânge, îi răspunde ca uimită:

Oh! sunt prea fericită, amantul meu divin!

El îi cere voe atunci:

Mă lasă al tău suflet să-l beau cu fericire,
Intr'un sărut de foc!..

Cam așa se perindează, cu acelaș caracter învăpăiat, o întreagă galerie de femei ca: Leili, Mehrube, Ziule, Fatme, Naide, Dilrubam și tot restul, una mai frumoasă decât alta, una mai seducătoare decât cealaltă, pricinuind toate farmecul ochilor și simțirii poetului.

Viața aceasta de simțuri și clima așa de molatică de pe Bosfor, nu puteau să nu inspire poetului și unele poezii mai sensuale, aproape lascive, prin care se descarcă senzațiile sale extraordinare. Ascultați, de ex. cum descrie dânsul o baie de femei turcești în bucata Dilrubam:

Cine-i tânăra hanămă
Ce pe finul mozaic,
Rezemată lin pe mână,
Bate apa din fantână
Cu piciorul alb și mic?
Ochi-i, dalbe bobioare,
Adunate din Bosfor,
Varsă raze arzătoare
Prin azurul dulce-al lor;
Ei îngân' cu voluptate
Genele-i de abanos
Și sprincenele-i arcate
Negre, lucii, velurate,
Farmec dulce și frumos.
Dilrubam învăluită
De-al ei păr desfătător
Ca o dulce stea sub nor,
Intr'o lespede 'nflorită,
Se prevede cu amor.
Lângă dânsa o fecioară
Cu ochi dulci și amoroși
O sărută, o devoară,
Când pe lungă-i cosicioară,
Când pe sâni grațioși.
Dar frumoasa exilată
Scoate iute din canal
Apa rece și curată
Și stropește juna fată
Peste sânii virginal...

Bolintineanu însă, deși atinge unele deprinderi ale acelor locuri, nu trece de marginea permisă, nu dă pe față toate tainele haremurilor, pe care Byron, modelul său, le-a redat atât de minunat, cu o genialitate lascivă, în **Don Juan** al său.

Ca o complectare a **Florilor Bosforului**, vin **Caicelanele**, care ne amintesc cântecele marinarilor din Neapol. Iată unul, a cărui melancolie dulce s'ar putea compara cu primele șase versuri din cunoscuta elegie a lui Alfred de Musset **Lucre**:

Colo unde se inclină
Sicomorul pe mormânt,
Intr'a stelelor lumină
Duke legănat de vânt;

Unde 'n linele serate
Se aude câte-un val
Suspînând cu voluptate
Sub umbrosul verde mal;

Acolo, o lopătare!
Du-mă, du-mă, de-i putea,
Căci acolo în întristare
Subt a morții legănare
Doarme dulce draga mea!

Acestea sunt notele de căpetenie ale poeziilor lui din **Florile Bosforului**, care pun în lumină, pentru întâia oară la noi, frumusețile pitorești ale Bosforului, pasiunile, și moravurile vieții de harem. În ele, persistă încă secretul poeziei lui Bolintineanu, în descrierea plastică a acelor patimi omenești, văzute prin trăsăturile speciale ale unui popor pasionat, visător și poetic, ca și prin suava lor armonie și puternica lor culoare locală.

Florile Bosforului au fost traduse de poet, el însuși sub titlul: **Brises d'Orient**, c'o prefață de Philarete Chasles, Paris, 1866.

În prefața sa, Philarète Chasles le caracterizează astfel: „Elegantă, vervă, suplețe, ușurință de versificare, calitățile celor mai mulți dintre poeții rasei noastre. Dar ceea ce mă încântă mai cu seamă, în aceste cânturi alese și în același timp populare, este accentul lor. Un accent nou, „Acest accent îl dă scriitorul francez ca o originalitate și mai ales ca o mireasmă a țării din care vine. „Prin traducerea poeziilor sale în limba franceză, adaugă Chasles, el e de două ori poet, de două ori sacrat”. Tot acolo, Henri Cantelle, vorbind de aceleași poezii, ne explică: „Nici o carte nu poate să spună nimănui ceea ce e Bosforul, și cine nu l’a văzut, nu va ști niciodată să-i zugrăvească farmecul și enervanta-i voluptate. El e o încântare pentru ochi, pentru suflet și pentru inimă ea însăși, atât de invulnerabilă în fața a tot ce nu-i viață omenească. Toată ființa noastră se simte turburată în fața suveranei lui frumuseți. Bolintineanu a înțeles aceasta; în descrierile sale, el știe să ne dea cu artă acele grații somnolente și înflorite și, uneori, ca să ne trezească spiritul, pe care crede că l’a legănat prea îndelung de l’a adormit, el izbucnește deodată în versuri de o forță neașteptată. Admir totul la el, până la acea molcomă amărăciune a lui. Am regăsit la el tot Bosforul, cerul, valurile, legănarea sau liniștea lor atât de mângâitoare, că-ți dă dorința să trăiești și să mori acolo”.

Philarète Chasles a ținut mai multe prelegeri asupra poeziilor lui Bolintineanu la Collège de France, analizându-le amănunțit și scoțând în relief limba lor mlădioasă, înălțându-se, ca în *Mihnea* și *Baba* — model de versificare — în care armonia imitativă a sunetelor din natură egalează frumusețea unor versuri din *Eneida* lui Virgiliu ¹⁾.

În același buchet al Florilor Bosforului, inspirația lui Bolinti-

1) *Revue des Cours Littéraires*, 1864.

neanu continuă a alătura încă și alte poezii și mai ales balade, țesute pe legendele și faptele vitejești ale țării: *Mircea și Solii, Dumbrava Roșie, Baia, Codrul Cosminului, Fata dela Cozia, Radu Domnul și fata din casă, Preda Buzescu, Mircea la Bătae, Maria Putoianca, Aprodul Purice, Tușora, Glubavii, Coroba, Șerbănești* și altele, care toate se impun prin puterea lor de evocare și prin dragostea lui de țară, pentru care el presimțea:

Viitor de aur țara noastră are
Și prevăz prin secolii a ei înălțare...

Iată, spre pildă, câteva versuri din *Apa Bârsei*, de un dinamism întâlnit rareori:

Lupta se începe; cetele tătare
Pasă înainte, strigă cu turbare.
Turcii le dau sprijin — Turcji și Tătarii,
Se îndes, s amestec... sprinteni armăsarii
Nechează spumează... armele răsună;
Tremură pământul... muntele detună;
Soarele pălește... apele roșesc.
Paserele 'n aer sborul lor opresc...

Alte câteva, de o energie și mai accentuată, din *Codrul Cosminului* :

Munții 'nalți, vechi, scutur' coama lor vergină.
Arborii se mișcă, se 'nvărtesc, se 'nclină,
Umbra se mărește... Aerul tăiat,
Strâns s'aruncă 'n valuri, vâjje turbat.
Muntele tresare, trăsnește; mugiri,
Șuerături bizare, vaete, răcniri,
Se ridică 'n aer, cresc, se variază,
Și din munte 'n munte, trec, se repetează.

Brazii vechi ca lumea, peste tot s'abat,
Cad din râpă 'n râpă; ori și unde bat,
Se sfărâmă, pleacă, bubuesc, trăsăltă...
Stâncile pe cale, gem, trăsnesc și saltă,
Cerul și pământul parcă se lovesc,
Parcă se scufundă și se nîmicesc:
Și-unde se revarsă pe văile-adânci,
Alți munți se formează din copaci și stânci.
Muntele rămâne negru desvelit;
Râul schimbă cursu-i, geme năbușit.
Caii, cavalerii, cetele făloase,
Armele iau forme crude și hidoase;
Râurj largi de sânge din pământ țâșnesc;
Codrii 'n fund și 'n umbră urlă, clocotesc!...
Ștefan însă vine cu a lui armie,
Ce mai e cu viață, sfarmă cu urgie...

Prin amintirile lor mișcătoare, ca și prin încălzirea idealului național și trezirea mândriei de rasă a părinților noștri, aceste balade au avut o popularitate necunoscută încă în literatura română, egală cu cele mai populare poezii ale lui Alecsandri.

La apariția traducerii lor în limba franceză, în prefața volumului de care vorbim mai sus, criticul francez Cantelle adăuga despre ele: „Se simte în aceste legende dragostea poetului pentru țara sa. Orice minte liberă trebuie să recunoască farmecul lor particular, propriu țării din care sunt venite. Ghicim citindu-le, vigoarea traicnică a rasei latine”...

În acelaș timp, și ca o gamă de bază a sufletului său, răsună încă din timp în timp și în note tot mai profunde și mai definitive, *Elegia* lui Bolintineanu, tristețea sa nemărginită, asemenea unui câtec funebru ce-l întovărășește, încă în viață fiind, către țărniș neantului. Titlurile: *Viziunile*, *Fericire*, *Elegie*, *Ńu mai voiu consolățione*, *Moartea Proscrisului*, *Mireasa Mormântului* și altele vor

complecta lanțul de deziluzii și de desperări ce concretizează cea mai mare parte din viața lui.

In *Viziunile*, el cântă și se întreabă amărît:

Precum se varsă norul în unde gemătoare...
Asemenea în cânturi amari și plângătoare,
Și inima zdrobită revarsă dorul său,
De ce pe-această lume lucește încă soare?
De ce pământul are atâtea dalbe flori,
Când sub a ei durere, vai, inima mea moare ?...

In *Fericire*, definește viața rezumând'o într'un gemăt de la început până la sfârșit:

A geme 'n sărăcie, precum și în avere,
Pe piatra tărănoasă, pe patul aurit,
A geme 'n întunec, a geme la putere,
Acesta este-al lumii destin neimblănzit...

In *Elegie*, scrie ca învins cu desăvârșire :

Străină 'mi-este lumea de-acuma pentru mine,
Căci ce-am iubit în viață ca visul a 'ncetat...
Aveam un frate tânăr, a căruia junie
Ca răușor de lapte luase cursul lin...

Aveam și-un tată încă, amic cum și părinte,
A căruj gene albe în plâns au fost albit,
Dar vai! ei dorm acuma în tristele morminte,
Copilul lângă tată, precum au viețuit.

Iubeam o copiliță, o tânără suflare,
O floare matinală ce crește surzând,

Ce fără să adune în viață-o sărutare,
În dimineața vieții a încetat cântând.

Tot ce-am iubit în lume a încetat din viață
Și iarba primăverii sub pași-mi s'a uscat...
Eu am trecut ca floarea aici în astă lume,
Dar inima-mi zdrobită atât a pătimit!..

Acum și aici, am putea pune punct carierei poetice a lui **Bolintineanu**.

Intors în țară, în anul 1857, în urma decretării de către caimacanul Aleksandru Ghica a amnistiei generale, el va intra în luptele noastre politice care îi vor răpi timpul și liniștea trebuincioasă poeziei, așa că mai toate lucrările sale din timpul acela fiind nici îndestul de inspirate și nici destul de îngrijite ca stil, vor decepționa din ce în ce mai mult opinia publică, făcând-o să uite până și frumoasele lui poezii de altă dată.

Plecat pe o zi de toamnă — 20 Septembrie — din Constantinopol, cu un vapor al Companiei dunărene Austriace, și pe la o oră când apele și malurile Bosforului se arată în toată frumusețea lor, Bolintineanu se despărți de ele, neapărat cu dorul lui de țară în suflet, dar și cu regretul de a părăsi niște locuri ce îi inspiraseră atâtea poezii în anii cei mai frumoși ai vieții sale. Ajuns la Galați, priveliștea îi apăru dureroasă. „Este peste puțină, zice el, a descrie impresia ce încercă cineva după o lipsă de 10 ani, înturnându-se patria sal”...

Înainte însă, de a pune piciorul pe pământul natal al Munteniei, el își propuse să vadă Moldova, pe pământul căreia știe că se săvârșiseră atâtea fapte mari sub vechii ei voievozi și unde număra atâți prieteni buni, cunoscuți cei mai mulți în anii săi de pribegie.

Așa că dela Galați, luă diligența spre Iași, trecând prin Vas-

lui, unde văzând biserica Sfântului Ion Predidici, zidită de Ștefan cel Mare, își amintește de bătălia în care viteazul Domn învinsese cu 40.000 oșteni marea armată de o sută douăzeci de mii de oameni a Turcilor, deasupra Racovățului pe apa Bârladului.

Ștefan cel Mare întrebuință aici o stratagemă: ascunse câteva sute de trâmbișai moldoveni în pădurile vecine, cu ordinul de a începe să trâmbițeze și să buciume înaintea luptei, stratagemă care, unită c'o întâmplătoare negură de nu se vedea om cu om, înspăimântară pe turci într'atăta, încât, crezând că au de a face cu oștiri mari, începură a trece lunca înapoi. Atunci Ștefan îi lovește cu putere. Atacul lui fu teribil. Apărarea turcilor slabă. Pământul se acoperi de cadavre și de arme. Sângele râura. Mulți sunt prinși, mai mulți încă fug în dezordine. Câțiva Pași turci au pierit în luptă. Fiul lui Ioan Pașa e prins viu. Peste 100 de steaguri turcești sunt luate. Ion Stricovsky, cronicar polon, zice că ar fi căzut în această luptă peste trei zeci de mii de oameni. Nemâncând patru zile decât pâine și apă, Ștefan urmărește fără cruțare resturile Turcilor până la Siret la Ionășești, unde cei din urmă trec apa, botezată în urmă cu numele de Vadul Turcilor. „Sunt puține amintiri răsboinice, zice Bolintineanu, care recheamă învingeri atât de glorioase precum este aceasta”. El o compară cu cele mai mari fapte de arme ale antichității, ale Grecilor și Romanilor și o crede mai strălucitoare decât gloria luptei dela Termopile.

Diligența merse noaptea și el regretă că nu putu vedea pozițiile atât de pitorești ale Moldovei. „Căci, depe la Tecuci în sus, terenul începe să se încrețească, pretutindeni ochii întâlnesc dealuri și văi desfătătoare, dealuri încununare de avută vegetație, văi împodobite cu holde”.

Când ajunse a doua zi de dimineață în dealul numit Repedea, i se arătă capitala Moldovei, culcată pe o coastă lină, „ca un călă-

tor obosit de cale și de suferințe, culcat în mijlocul câmpului verde și visând la trecutul lui”.

Pe coastă, se respira o pulbere de case albe cu învelișuri de tablă, în care se resfrângeau razele soarelui. Clopotnițele bisericilor se înălțau mai presus de case cu formele lor caprițioase, ascunse prin arborii grădinilor”. Poziția Iașilor îi păru minunată. „Intr’o țară atât de frumoasă, nu era greu să se aleagă această poziție”.

Dar, dela marginile foburgurilor până aproape de centru, el fu rău impresionat, căci nu văzu decât case locuite de evrei. „Această populație, zice el cu tristețe, a cuprins gingașul corp al Moldovei. Nu este un singur oraș, un singur sat, unde să nu întâlnești turme numeroase de acești oaspeți rătăciți... Iașii au, cu toate acestea, câteva strade frumoase, mari, câteva palate rămase. Clasa boerilor este dominantă. Ea are superioritatea asupra celor dela București prin inițiativa ce iau în trebile politice și prin sacrificiile ce ei fac”. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Poetul eși seara pe strade ca să întâlnească vr’un cunoscut. Când se întoarse acasă, un adjutant al caimacanului Vogoridi îl înștiință de orele lui de primire. El vizită pe Ralet, amic din pribegie, „om de inimă, de spirit, caracter leal, nobil, c’o creștere îngrijită „la care revăzu pe toți amicii și cunoștințele lui, între care pe „spiritualul istoric Mihail Kogălniceanu, Hurmuzachi, frații Scriban, ce fac onoare clerului moldovean, C. Negri, Mavrogheni, Rola și alții. Era anul Divanului Ad-hoc, când toți deputații erau la Iași”.

Moldovenii par lui Bolintineanu foarte ospitalieri: Această virtute străbună, ei o păstrează mai mult decât muntenii. „In tot timpul cât stătui la Iași, primeam câte o invitație pe zi, astfel că nu știam unde să mă duc mai întâi”.

Ca român ilustru din Muntenia, el fu invitat la o sedință a

Divanului Ad-hoc. „Mă duseiu la adunare. Mulțime de lume, toate fețele pline de bucurie și de speranță; viața națională încinsese inimile celor mai mulți.

Ședința se deschise prin citirea ce dete Kogălniceanu unei declarații a Adunării, care fu primită și aplaudată de toată lumea. După el, urmă Hurmuzachi care ținu un discurs bine gândit și plin de patriotism, arătând avantajele Unirii. Toți deputații merseră unul câte unul de subscriseră actul, afară de doi antiunioniști: Alexandru Balș și călugărul Hermeziu. Poporul de afară știa tot ce se petrecea înăuntru, el ridică pe brațe pe C. Negri în trăsură...”

Bolintineanu văzu mănăstirile Moldovenești, informându-se de aproape de viața țăranilor și de legăturile lor cu stăpânii moșiiilor, boerii, ce locuiesc mai toți 6 luni pe an la țară.

La Mănăstirea Răsboieni, zidită de Ștefan cel Mare deasupra osămintelor ostașilor morți în bătălia dela Valea Albă împotriva Turcilor, el își reamintește de victoria aceea care se îmbină cu frumoasa legendă a mamei lui Ștefan cel Mare.

Pe locul unde s'a dat bătălia, s'au adunat osemintele ostașilor din ordinul Domnului și s'a zidit biserica. Acum, ea era transformată într'un schit de maici, al cărei superioară, Justina Pătrașcu, o bătrână „tari di treabă”, cum ziceau damele moldave cu accentul lor dulce și buzele lor delicate, îl primi cu mare bucurie. „In mănăstire, respira curățenia, liniștea și meditația. In biserică, se făceau rugăciuni patriotice pentru Unire. Toate maicile, cu deosebire superioara, erau amabile, delicate, bine crescute și vorbind mai multe limbi străine.

Dela Răsboieni, la Târgul Neamțului, unde Bolintineanu, pe o coastă a munților dinprejurul orașului, văzu ruinile Cetății Neamțului, la poalele căreia curge un râuleț murmurând și spunând poate, în limba lui, faptele frumoase ce s'au petrecut în acea Ce-

tate. De sus, se desface asupra văii și munților o priveliște minunată. Cetatea e înconjurată cu un șanț foarte larg și, la depărtare, se văd încă unii pilaștri groși de piatră. Zidurile cetății stau încă parte în picioare, altele sunt dărâmate. Poarta Castelului dinspre vale e așezată pe o stâncă răpoasă. Prin tradiție, se știe, că aici locuia mama lui Ștefan cel Mare.

Dela Mănăstirea Neamțului, la Varatec. Peste tot, locuri pline de podoabele naturii. Pe drum, el întâlnește pe maica Eugenia Negri, stărița dela Varatec, Casa acestei maici, cu o grădiniță în față, cu două etajuri, cu sufragerie în regulă și cu un salon cu mobile elegante și de gust, cu bibliotecă de cărți românești, potrete în ulei de ale familiei și tablouri de valoare, îi făcu o mare plăcere. Văzu biserica, mormântul maicei Brâncoveanu, care lăsase o avere mare mănăstirii și care muri fericită, „findcă văzuse Unirea Principatelor”. Vizită apoi Agapia și Mănăstirea Neamțului, „cuib de călugări neîngrijii”. Vizită ruinele cetății Baia, unde Ștefan cel Mare învinse armia lui Matei Corvin de patru zeci mii de oameni.

„Ungurii, adormiți de beție și fără nici o privighere, zice cronicarul polon Mihovia, loviți noaptea când toate lucrurile par în ochii oamenilor mai teribile și mai înfiorătoare, nu putură să se apuce de luptă, ci o luară la fugă care încotro vedea cu ochii, înspăimântați de foc și de sabia Moldovenilor. Fugind prin păduri, prin strămtori, prin întunec, ei merseră la pieire căzând cu grămada în mâinile biruitorilor. Măcelul din oraș fu grozav. Flacăra trecea pe șiroaiele de sânge depe strade; peste douăsprezece mii de Unguri căzură morți. Regele însuși, rănit de trei ori, abia putu scăpa cu viață”. De aci, Bolintineanu se întoarse la Iași și apoi cu diligența la București.

Din corespondența sa intimă din timpul acela cu familia A.

Zane dela Samos¹⁾), reese totuși că impresiile lui, în privința moravurilor societății moldovenești, n'au fost prea bune: divorțuri după trei luni de căsătorie, o viață ușoară și altele, fapte ce l'au îndepărtat dela un proiect de însurătoare, mai cu seamă că găsisse mi-reasa „urâtă și ciupită de vărsat”. Pe de altă parte însă, călătoria sa pe pământul vitejesc al Moldovei, i-a înălțat sufletul, confirmându-i frumoasele lui balade asupra ei.

La București, Bolintineanu află la Guvernul Țării, căimăcănia celor trei: Ion Alexandru Filipescu, ministru al dreptății, Banul Manolache Băleanu, ministru din năuntru și Vornicul Ioan Manu, prezidentul Inaltei Curți; secretar de Stat, C. N. Brăiloiu, ministru de Finanțe, Barbu Catargiu.

Convenția din 1858, August 7/19, încheiată între puterile semnatare ale tratatului de la Paris, nu era primită de unii, sub cuvânt că ea nu ne dase tot ce dorisem prin divanurile Ad-hoc și anume Unirea sub un Principe străin. Partidul liberal însă, se declarase pentru Convenție, fiindcă, cu toate lipsele, ea era un progres real față de regimul regulamentar din trecut. La aceștia se raliă și Bolintineanu. Încă dela întâiul număr al ziarului său *Dâmbovița*, care apăru în 11 Octombrie 1858, și la care Bolintineanu a fost redactorul responsabil până la 1860 Mai în 7, — el se declară partizan călduros al Convenției pe care o considera ca un pas înainte în istoria poporului nostru. „Convenția trebuie să fie, zice el, evanghelia politică a Românilor. Toți câți au inimă pentru țară și pentru libertățile ei, trebuie să se unească împrejurul Convenției”.

Chestiunea de căpetenie acum, era facerea alegerilor. După legea electorală, anexată la Convenție, numărul alegătorilor era foarte redus, căci alegătorul direct trebuia să aibă în județ un venit

1) Manuscrisele Academiei Române.

fonciar de o mie galbeni cel puțin, iar în oraș un capital de șase-mii galbeni; alegătorul primar sau indirect, un venit funciar cel puțin de o sută galbeni. Prin această sporire a cenzului electoral, numărul alegătorilor se reducea în Moldova la vr'o mie cinci sute, cel mult. Acești alegători trebuiau să aleagă pe Domni. Se înțelege de sine că dacă guvernul ar fi influențat într'un mod sau altul alegerile, partidul liberal național ar fi fost strivit. Autorii revoluției dela 1848 erau hărțuiți de guvern în toate chipurile. Pe Ion Ghica și pe Eliade îi șterse din listele electorale, pentru că unul primise dela guvernul Otoman demnitatea de Bei în insula Samos, și pe cel de al douilea pentru că fusese ofițer în armata Otomană.

În anul 1861, Bolintineanu publică romanul *Elena*.

Romanele lui, *Manoil* și *Elena*, sunt cele dintâi încercări ale genului acesta în limba română. Ele au firește calitățile și defectele tuturor începuturilor, — aceasta cu atât mai mult cu cât romanul era un gen mai puțin potrivit talentului său, fundamental liric.

Să ne oprim un moment asupra celui din urmă, care e în rezumat o satiră socialo-politică a epocii, în care intră dragostea dintre tânărul Alexandru Elescu și Elena, soția postelnicului George, eroina romanului. Elena iubește, cu o pasiune romantică pe amantul ei Alexandru și, într'un moment de exaltare, ea i se dă lui, dar a doua zi se căește și crede că va fi disprețuită de el însuși. Ideea aceasta o tortură, o consumă, ea moare de boală de piept, iar el dispare din țară și moare în Martinica de friguri galbene.

Romanul începe astfel:

„Era ziua de întâi Mai a anului 1859. Mai multe familii de boieri, desbrăcați la 24 Ianuarie de privilegiile regulamentare, fugind de Capitala revoluționară, se adunase la o moșie lângă Ploești, unde, fără cea mai mică temere, puteau să critice lucrurile și oamenii..

Satul ei era pe o înălțime, de unde ochiul vedea o întindere de două ore;

fără să întâmpine decât o luncă lată, acoperită de covoare cu diferite culori. Pe aceste covoare se vedea Prahova, alergând caprițioasă, făcând abateri, întoarceri și lăsând în jurul ei niște gemete sălbatice.

Casa era situată pe vârful dealului. Ea domina grădina de arbori prin înălțimea sa. Să nu vă așteptați a fi vre-un castel ca cele după Rin. Părinții noștri n'au zidit castele pe la moșii, din cauza nestabilității timpurilor, năvălirilor de Turci și Tătari, înaintea cărora nimic nu mai putea sta.

Mai târziu sub fanarioți, de când sunt cele mai multe familii de azi, bătrânii pierdură gustul de a trăi pe la moșii atât, în cât unii din cei mai avuți de multe ori nu știau în ce parte se aflau moșiile lor. Casa proprietarului nostru era făcută de zece ani numai. Cu două rânduri, cu un balcon de fier la rândul întâi. Un salon, o sală de mâncare, o bibliotecă, fără nici o carte. Restul se compunea din nouă comere mici. În partea dreaptă a casei se aflau dependințele, bucătăria, grajdurile, etc.

În partea stângă era grădina.

Ziua de întâi Mai fusese frumoasă până la apusul soarelui, dar de aci înainte cerul se întuneacă. Un vânt repede, o ploaie furioasă, începură a bate și a uda, și finură așa până aproape de ziuă. Societatea ce se afla aici fusese nevoită a se închide în casă și a căuta distracții în convorbiri și jocuri nevinovate.

Era zece ore din noapte. Printre vuetul vânturilor și ploii, se auzi deodată strigătele depărtate ale poștașilor. O ureche deprinsă ghicea după ele, că caii erau stătuți. Societatea crezu neapărat că o familie așteptată se îndrepta către sat. Iacă dar o distracție, ce pentru un cerc de oameni închiși în casă la țară este un mare eveniment...

Stăpânul casei trimite oameni înainte, să se informeze.

Salonul era mobilat cu oglinzi, canapele, scaune, foteluri; pereții tapetați cu hârtie înflorată. Societatea de față era întocmită din vre-o zece persoane, între care patru bărbați și șase doamne.

Stăpânul casei se chema postelnicul George; era un om de cincizeci de ani, oacheș și cu părul jumătate alb. Înalt de stat și puțin încovoiat; figura sa avea trăsături pronunțate, fără să fie inteligentă. Toate facultățile păreau că rămăseseră amorțite. Judecata îi era totdeauna falsă; toate faptele îl impresiona cu vioiciune și niciodată nu-și da osteneala a slăbi acea impresie prin cercetarea cauzelor. Sufletul său nu putea să se înalțe niciodată din cercul strămt al intereselor egoiste; nici o idee mare nu putea să pătrundă. Avea o mare doză de răutate. Fals, îngrat, șiret, ar fi fost periculos, dacă natura nu i-ar fi refuzat mijloacele intelectuale...

El moștenise o mică avere dela tatăl său. Când intrase în serviciul statului, era sărac. Retribuția cunoscută i-a fost atât de puțină, încât nu numai nu i-ar fi permis a-și mări averea, ba încă nu i-ar fi ajuns întreținerea vieții; cu toate acestea eși din serviciu, după douăsprezece ani, cu șase mii galbeni venit în moșii. Nimeni nu se miră de aceasta, căci asemenea fapte sunt dese în această țară.

Când se retrase din serviciu, la începutul Guvernului interimar al principelui A. Ghica, îi veni ideea de a se însura. Postelnicul George era partidă strălucită în București. Era bogat și boer mare. Aceste calități sunt de ajuns pentru un bărbat, ca să ceară mâna celei dintâi fete din țară. Era bătrân, rău crescut, fără spirit, fără învățură, încărcat de defecte fizice și morale; însă, în țara noastră, în căsătorie nu se cere decât avere și nume.

Avea dar drept să caute o fată de șaisprezece ani, frumoasă, bine crescută, cu spirit, cu inimă și avere mare. El dete în toate părțile de știre să i se afle o mireasă cu toate aceste calități. Până a nu se găsi mireasa, se puse să-și cumpere cai, calești, case. Scrise la trei cabinete o petiție circulară, cerând a i se da o deconajie pentru serviciile ce a făcut n timpul ocupării țării de străini.

După trei luni de cercetare, ici și colo, întâmplarea îl făcu să afle o mireasă cu toate calitățile ce dorea.

Era, într'adevăr, în București o fată, o minune, o perfecție sub toate raporturile. Tinerețe, frumusețe, spirit, creștere, simțimintele delicate, le poseda pe toate în punctul cel mai înalt; în fine era una din acele ființe rare, unice poate ce D-zeu din timp în timp face să nască în unele societăți degenerate, ca și cum ar voi ca oamenii să-și aducă aminte că el nu i-a părăsit.

Astfel era femeea ce se găsi demnă a fi sacrificată acestui om.

Se înțelege că fata nu primi bucuos a da mâna acestui om, dar părinții stăruiră serios. Educația ei superioară, unită cu simțimintele cele mai nobile de abnegare, fură cauza pierderii tinerei Elena. Ea primi, căci astfel voiau părinții săi; primi, cum ar fi primit să facă plăcere părinților.

Nunta fu splendidă. Lumea vorbi mult despre această căsnicie. Cei mai mulți fericiră pe Elena, pentru un astfel de bărbat și mamele își urau pentru fiicele lor partide ca a postelnicului George. Toată societatea din București în timp de zece zile, nu vorbi decât de darurile ce se trimisese miresei.

Lumea văzu în timp de două luni pe acești însurați arătându-se la grădina dela barieră, la concerte; apoi dispărură, se duseră să trăiască la țară și fură uitați.

Elena nu iubea pe soțul său, căci nu putea nici să-l stimeze, nici să-l admire, din contră toate faptele soțului său, în timp de trei ani, erau de natură că femeea lui să-l disprețuiască.

Ea însă nu i-o arăta, nici lui nici celorlalți oameni.

Dumnezeu ca s'o mângâie, îi dete o fetiță.

Suferințele dăduse frumuseții sale o grație cu totul rară; sufletul său se nobilase și mai mult în aceste suferințe. În voce, în expresii, în priviri, în mișcări, era un parfum de melancolie, atât de suav, atât de ideal, că cei cari o vedeau, credeau că văd ceva dulce și ceresc ce ar fi zărit într'unul din visele vieții.

Bărbații erau ocupați cu politica nouă care îi desmoștenise. Unul se chema logofătul Constantin. El însuși număra cincizeci ani. Acesta începuse cariera sa politică sub Regulament. Trimis să învețe legile la Paris, se întoarse licențiat; abea venise și se numi profesor de drept. Mai târziu, părăsi profesoratul și intră în magistratură cu gând a se face într'o zi ministru. Servi pe cei trei Domni regulamentari și înaintă, dar nu se lipi din inimă decât de cel mai rău din cei trei Domni. Cât pentru al patrulea Domn îi era inamic declarat. Om cu învățatură, cu inteligență, cu voință tare; — dar în toată ființa lui fizică, intelectuală și morală, ca să găsim vorba cea mai justă, anost, cum se zice la București în stil familiar. În fine, unul din acei oameni, pe cari nimeni nu poate să-i iubească, nici chiar amantele lor.

Unul din ceilalți doi, se numea Iordache. Se trăgea din viță de domn; tată-său sau moșu-său fuse fiu de Domn beizadea. Toți îi ziceau, principele Iordache; el însuși își dă acest titlu cu îngâmfare. Soția sa mai ales era în stare să rupă relațiile cu cei mai buni amici care nu i-ar fi zis princesă. Avea un fiu de șeaise ani căruia chiar îi ziceau principe. Boală ridiculă ce bântue dela un timp încoace, multe capete seci; molimă a moravurilor străine, ce unii români în călătoriile lor în Europa, au cules în căile ferate, în birturi, în baluri publice pe unde au alunecat. Ea va trece numai prin propagarea ideilor luminate și serioase.

Soția sa era fica unui nequțător avut; această condiție contribuise a prezenta în ochii ei titlul de principe ca o valoare însemnată. Averea ei făcuse pe Iordache s'o ia în căsătorie. Iordache risipise averea părintească împreună cu toate câștigurile de mare funcționar al statului în timp de mai mulți ani, și acum trăia din averea soției sale.

Mai venea unul, un bădăran înavuțit și boierit, un om de șeazecei ani, cu părul cărunt. Dânsul începuse cariera sa ca băiat în casă la un boier mare; mergea după caleașcă și ducea ciubucul boierului. După un serviciu de mai mulți ani,

fusese numit copist la o cancelarie, unde prin protecția stăpânului său, în câțiva ani ajunsese la cele mai înalte funcții și-și făcut o avere în moșii de optsprezece mii galbeni pe ani. Acest om avea facultatea excepțională de a deveni un instrument rău făcător. Viața lui politică și socială era un șir de trădări, de intrigi, de lășități, de abuzuri.

Principele Bibescu, de câteori îl vedea la palat, în zilele de primire, îl întreba: „Ce face consulul rus?...” Sarcasmul spiritualului domnitor era luat de dânsul drept un compliment.

Femeia sa, tip de bătărană parvenită, părea că s'a născut în lume ca să formeze asemenea pereche.

Fiica lor, ce se afla acolo, era frumoasă; alt nu avea nimic. Acea familie de parveniți avea numele de Sorescu, și, ca să-i dea mai mult lustru, adăuga pe cărțile de vizită, sub coroana de comite, prepoziția de.

Mai era o domnișoară dintr'o familie cunoscută. Deși părăsită de îngrijirea unei mame, Caterina era înțeleaptă. Lipsită de o educație strălucită, natura îi fusese favorabilă, dându-i spirit, frumusețe, grații; se disputau care de care să-i aducă mai multe omagii. Ea era atunci foarte la modă. Calitățile ei erau lăudate de toți”.

Iată cum își făurește caracterele sale Bolintineanu, mai toate cam dintr'o bucată, cum se zice. Acea combinație firească de lumină și umbră, de putere și slăbiciune, de calități și defecte care se întâlnește la toți romancierii mari, îi este aproape necunoscută. De aceea poate, în politică n'a putut face mult, fiindcă nu cunoștea în destul nici omul nici pe oameni. El crează idealuri în bine sau în rău, tipuri mai curând abstracte, cu prea puțină existență reală. Partizanii ideilor sale sunt numai buni, adversarii numai răi.

Dar tot în Elena găsim și lucruri admirabile, ca portretul următor atât de bine încondeiat :

„Talangiu este un om politic; o ființă bizară ce ține prin sistemul său nervos de natura poezilor și a femeilor; susceptibil de a se entuziasma îndată, exaltat până a nu ținea seamă de linia ce desparte sublimul de ridicol. Fantastic în ideile sale, neuitând nimic, neînvățând nimic, înclinător, sficios prin tempe-

rament, vorbind cu un talent natural, dar sofist, ne strălucind decât atunci, când e vorba de a-și vărsa veninul în ranele partidelor politice. Dealmintrelea integru, dar din ambițiune; virtutea la dânsul este un rol de a-l hotărî să joace, este o amestecătură bizară de bun și de rău, de leal și perfid, un lucru neînțeles, neisprăvit, căruia îi lipsește foarte puțin ca să fie perfect, foarte puțin ca să fie ridicol”.

„Astăzi aspiră a fi cap de partid, a reînvia pe privilegiați și privilegiile moarte și a juca rolul profetului Samuel. Sistemul său nervos, îl înrăurește până în credințele sale”.

Deasemenea sunt unele pagini cu adevărat frumoase, cum e cea din care se vede începutul dragostei lui Alexandru pentru Elena, momentele acelea nedesluite încă dintre cugetare și simțire:

„...Niciodată nu am simțit atâta... Ceeace simt acum este un lucru străniu! Această femeie nu mă iubește... Nu poate să mă iubească, fără a deveni criminală... Eu, din contră, primit aci ca un oaspe!.. Nu, niciodată nu voi viola legile ospitalității. E crud numai a gândi!.. Măine voi pleca, și niciodată nu voi mai vedea pe Elena. Vor fi crude minutele despărțirii; dar trebuie să sufăr... voi pleca fără s-o văd... Ah, este atât de frumoasă! Ea ucide toate femeile prin calitățile ei. Imi pare că văd o cunoștință a viselor mele... Ea doarme!.. Dormi, inger curat și dulce! Umbrele suferinții niciodată să nu plutească pe fruntea ta!.. Astă seară cânta la piano... eram lângă dânsa... încetase de a cânta... Imi vorbea de suferințele acestei nații..

— „Pentru ce te ocupi de nație? o întrebai. — ingerii n'au nici o naționalitate!” — Ea deveni rumenă ca o roză, gânditoare. Reîncepu cântecul. In genele ei, mi se păru că lucește o lacrimă.

Iubirea născu odată cu o contrarietate în sufletul lui Alexandru, ceeace marea acest simțământ. Contrarietatea era efectul educației sale... A se introduce într-o familie și a trăi, era incapabil. Sufletul său rămăsese curat în mijlocul corupției societății în care trăise. De aci, venea suferința sa”.

Tot așa, întâlnim unele idei juste și interesante, bunăoară ca cea de mai la vale:

„Este un lucru observat, și femeile de spirit l'au pătruns înainte de toți. Rezerva ce natura le-a dat mai mult decât bărbaților și pe care o practică prin instinct, le-a dovedit că niciodată un amor nu devine mai pasionat decât atunci când află stavile. Omul, urșit să dorească neîncetat, facultatea necesară existenței sale fizice și intelectuale, se înțelege că îndată ce vede că i se realizează o dorință, trebuie să se întoarne către alta și prin aceasta chiar să nu mai ție la cele realizate. Urmează dar, să se înflăcăreze de o dorință ce nu se poate realiza. Femeile de spirit, care chiar atunci când împărtășesc simțământul adoratorilor lor, rămân în rezervă și au aerul a se împotrivi, sunt totdeauna sigure că vor face a se naște un amor profund în inima celor ce le iubesc. Amar acelei femei care s'ar lăsa să fie târâtă de inima sa, să se învingă fără luptă! a doua zi va fi uitată și poate disprețuită...

Elena, grație spiritului său natural de femeie, grație educației sale, grație încă curățeniei și inocenței sufletului său printr'o rezervă demnă ce inspira stima și respectul, nu avea să se teamă de a fi învinsă cu atâta înlesnire. Ea înțelesese simțământul profund ce inspirase lui Alexandru. Femeile nu au trebuință de declarații, ele nu voesc, căci atrag după ele ca consecuență o declarație și din partea lor, și ele nu voesc niciodată să se declare învinse, nici chiar atunci când sunt în adevăr. Câte odată ea avea milă de acel ce iubia. Atunci, voind să verse un balsam de fericire în inima lui, îi exprima câte o idee de speranță, dar cu atâta echivocitate și ingenuitate, încât Alexandru nu știa ce să creadă”.

Iată și declarația de dragoste a lui Alexandru, plină de pasiune și sinceritate:

„Ei ședeau pe o bancă. El îi luase o mână și i-o strângea, când pe inima lui, când pe buzele lui înflăcărate. Vântul dulce sufla și răcora fruntea lor arzândă. Natura însuși părea că este în momente de voluptate...

— Cât ești de frumoasă!.. Dacă vreodată sufletul lui Dumnezeu ar lua o formă de argil ca să se arate oamenilor, ar lua forma ta Eleno! Sufletul tău este parfum ce ne îmbată de fericire... Cugetările tale sunt suave ca visele fecioarelor... Simțimintele tale sunt calde ca razele soarelui de Mai!.. Oh! Lasă să mă îmbăt de amorul tău!.. Natura însăși iubește. Ea pare că ne privește și ne zice: „Grăbiți-vă, iubiți, căci mâine poate nu veți mai fi... Varsă sufletul tău în sufletul meu!.. Cine poate să mă despărț de ceea ce iubesc?... Cine poate despărți buzele înflăcărate ale călătorului de apele reci ale fântânilor?..

Omul nu trăește decât în timpul cât a iubit. Dacă ar trebui a ne deștepta din acest vis dulce vreodată, faci cerul să ne deșteptăm numai spre a cobori în mormânt!.., lasă-mă să sorb parfumul desfătător al suflării tale! Lasă-mă să mă îmbăt de sărutările tale!"...

Cerul și pământul părea că se cufundă... Buzele celor doi amanți se întâlniră într'o sărutare voluptoasă, senzație cerească..

Și aiurea:

„Mă iubești? — îi zise el. Inger dulce al fericirii mele, lasă inima ta plină de amor să se spargă ca bobocul unei roze ce înflorește și revarsă parfumul ei ceresc! Vino pe sânul meu, ce nu mai bate decât pentru tine!.. Inclină fruntea ta ca o floare pe fruntea mea! E dulce a iubi și a fi iubit, Elena mea!.. E dulce a respira parfumul ceresc al gurii tale, a atinge cu buzele mele buzele tale curate și înfocate, a confunda sufletul meu în sufletul tău ca două raze ce se unesc!.. Oh! nu mai sunt singur în lume! Acum îmi place lumina soarelui... Viața mea a devenit un vis poetic, lumea un paradis, unde totul mă răpește, mă îmbată... Nu. nu mai sunt singur! Sufletul meu este sufletul tău, corpul meu corpul tău, inima mea inima ta!.. Timpul trece repede, iluziile se scutur ca florile, corpul se vestejește... Oh! Pentru ce nu putem să oprim sborul zilelor!.. Lasă-mă să mă îmbăt de parfumul sufletului tău, de grațiile tale... și apoi într'unul din acele vise de voluptate, să mor!..."

Și ceva mai departe, răspunsul ei:

— „Lasă-mă să inclin fruntea pe sânul tău, amorul meu!—zice ea. Oh, cum aş dori să nu se mai ridice niciodată! Alexandre, ești tu oare atât de frumos sau amorul îți dă farmecul ce mă răpește? Crezi tu în farmec? Eu nu am crezut, dar acum cred; inima mea este fermecată negreșit ca să te iubesc cum te iubesc și să nu pot nici a lupta cu patima ce mă cuprinde! Nu cunoscusem încă amorul. Zilele mele treceau liniștite și monotone; tu veniși și mă învățași a iubi... Numai acum e fericirea pentru mine... Fericirea mea nu mai este a mea, ci a ta, — precum tinerețele, grațiile, cugetările mele sunt ale tale ca să te desmerde și să le sfărâmi sub picioare. Nu uita că mâine nu voi mai fi nimic pentru tine, că nu voi avea puterea să te privesc ca metresa ta... Vai! Pentru ce nu ai venit când mâna

mea era liberă? Pentru ce ai ai întârziat?... Dumnezeu te va pedepsi cu moartea mea... Frumusețile mele sunt ale tale, admiră! sufletul meu! Ochii mei îți plac să-i privești? Buzele mele îți plac să le săruți? Sânul meu îți place să-l descoperi? Tu ești domnul și împăratul lor, precum ești domnul și împăratul inimii mele. Știu că sunt frumoasă. Sunt fericite că sunt frumoasă, fericite pentru că pot cu frumusețile mele a-ți crea momente de fericire”.

Elena era răpită. Corpul ei se bătea sub acțiunea fiorului rece și focului ce o încingea. Jumătate leșinată, buzele ei șopteau vorbe de patimă și de tinerețe. Părul ei tresărea de voluptate sub răsfățările amantului ei și buzele sale, primind și evitând sărăturile infocate, semănau cu rozele de primăvară ce se deschid la razele soarelui arzător. Ochii ei inundați de voluptate păreau străini acestui pământ.

— Alexandre! — șopti ea transportată, Alexandre, lumea dacă va fi justă, caută să respecte o femeie care iubește și cade. O sufletul meu, nici o virtute nu poate să reziste flăcărilor ce mă consumă! Plângi femeia ce iubește, dar nu o blama!... Aș voi ca această lume ce critică, să simtă ceea ce simt eu... Dar tu devii gânditor... **O lacrimă lucește în genele tale!** Este o lacrimă de fericire!... Ziceai că sunt frumoasă... Tezaurii sufletului meu ce nu s’au deschis încă pentru nici un muritor se revarsă și curg pentru tine... Tu ești fericitul învingător al inimii mele!... *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

Urșita a voit să fie astfel... Cine știe dacă nu este o favoare pentru amantul meu adorat? Cine știe dacă nu este un bine?... Tu privești în mine idolul tău. Paradisul nu are nici o frumusețe mai dulce decât a mea, pentru imaginația ta poetică. Cel puțin astfel cred că crezi tu. Dacă eram soția ta, oare nu aș fi pierdut farmecul ce te răpește acum? Sunt tânără, frumoasă, dar aceste calități sunt expuse la asprimea anilor ca florile la schimbarea timpului. Această frunte se va încreși, acești ochi vor pierde vioiciunea lor, această gură nu va mai avea frăgezimea, roșeața, parfumul ce te îmbată azi. Acest suflet, obosit el însuși de loviturile urșitei, se va exprima într’o zi ca clopotul ce sună de moarte. Acea zi nu va fi departe: o văd alergând, sosind... Iacă viața reală! Viața poetică diferă. Acolo nimic nu se vestejește... Anii și suferințele nu au nici o putere... Eu voi, muri, dar în inima ta voi lăsa o suvenir plăcută, — nu zic pentru toată viața, — dar pentru un timp voi rămâne tânără, frumoasă, poetică va visele tale... Ți-am dat ce ai voit, — mișia mea dar este împlinită, cupa deșartă până în fund... Nu-mi fac iluzii ca celelalte femei, căci nu voi a mă înșela singură! Sunt o femeie criminală înaintea oamenilor,

înaintea conștiinței mele, înaintea ta chiar!... Pentru tine ce sunt azi, dacă nu o femeie căzută. Nu voi să te aud protestând, căci nu voi să te aud mințind! Aș muri cu durerea că tu însuși n'ai fost mai mult decât comunul oamenilor. Ceea ce este scris se va împlini!

— Este dar serios, că ești decisă să te omori?

— Am zis-o înainte, tu ai primit... Acum nici o putere omenească nu mai poate înlătura lovitura..."

Comparat cu *Ciocoii Vechi și Noi*, al lui Nicolae Filimon, romanul *Elena* arată oarecum un progres, atât în formă cât și în invenție, deși aceste două lucrări sunt deosebite, prin chiar felul lor de a fi, unul fiind mai mult un roman realist, scris de un observator, în vreme ce celălalt e un roman imaginativ, scris de un poet și un om politic.

Romanul *Elena* însă are calitățile lui deosebite. El reține cititorul prin simplitatea și naturalul narației lui, ca și prin dragostea ideal pasionată din el și descrierile calde ale momentelor ei culmiante, precum și prin sfârșitul lui moral, adică prin sentința de moarte ce și-o dă conștiința eroinei.

Așa cum se înfățișează el, crescut poate și din pricina nouității genului, dar mai ales de suflul de simțire adâncă ce-l străbate, marele talisman al lui Bolintineanu, *Elena* a fost cel mai citit roman al literaturii noastre. Era o furie pe toată lumea ca să-l aibă pe masă în anii apariției lui, și numele de *Elena* a dăinuit la noi mult timp ca numele unui prototip de eroină romantică.

Deși amestecat în învălmășeala politicei militante și deci în contact cu șefii politici ai epocii, Bolintineanu ducea, cu toate acestea, ca om, aceeași viață modestă și simplă de mai înainte, trăind într-o singură cameră din casa Bosel, în fața Teatrului, neavând aproape pe nimeni pe lângă el, plictisit și amărât tot mai mult de

ceea ce se petrecea în jurul lui. El avea chiar momente în care dorea să se întoarcă la Constantinopol, să-și cumpere, în insula Chios sau Rodos, o grădină sau o casă și să trăiască liniștit acolo. Când plictiseala îi devenea nesuferită, fugea la sora lui Caterina, la Bolintin, unde poetul avea o cameră rezervată și era primit cu cea mai mare dragoste frățească. Când el își mărturisea soră-sei gândul de a părăsi țara de scârbit ce era, ea plângea.

Intr'o zi însă, la 13 Mai 1861, grație relațiilor lui și considerației ce-i arăta Cuza, Bolintineanu fu numit pe neașteptate Ministru de Externe în cabinetul alcătuit de Ștefan Golescu. Din cele câteva anecdote ce persistă încă prin tradiție verbală, se vede că numirea aceasta îl surprinsese. Așa, se zice că în seara constituirii cabinetului Golescu, la masa dela palat, unde erau toți colegii de ministru, poetul fiind așezat la stânga Domnitorului, acesta își aruncă ochii un moment la fracul lui. Mânecele prea scurte ale fracului lui, atrăseseră fără voe atențiunea Domnului. Bolintineanu îi destăinuî atunci că, pentru ocazie, împrumutase fracul jurnalistului Valentineanu.

Temperamentul lui de om meditativ, de om de cărți, nu răspundea carierei politice. El primise onoarea de ministru, dar spunea totdeauna că „nu-i făcut pentru astfel de lucruri”. Dealtfel, simplitatea și modestia lui erau exemplare chiar și în momentele acelea de mărire. Astfel, când văzu, în ziua numirii lui ca ministru, că i se pune de prefectul poliției un sergent de oraș la ușa casei în care sta, el îl concediă imediat, zicându-i că n'are de ce fi păzit. La Minister mergea regulat pe jos.

Cabinetul Golescu, săpat de intrigile și competițiunile politicianilor din opoziție, fu nevoit însă să dimisioneze în câteva săptămâni numai.

După doi ani, în 12 Octombrie 1863, Bolintineanu fu numit

din nou ministru de Culte în cabinetul Kogălniceanu. Concepția Academiei Române se datorește lui. Facultățile de litere și științe sunt înființate asemenea de el, și tot lui se datorește răspândirea școalelor dela sate și trecerea a 1000 din aceste școale în bugetul statului, precum și crearea celor dintâi școale românești din Macedonia. Sub el se organizează cea dintâi expoziție de tablouri a pictorilor români și se publică operele lui N. Bălcescu. Tot el prezintă legea pentru secularizarea averilor mănăstirești, când, după cum se știe, călugării greci voră să amâne această secularizare, încercând să-l cumpere. Intâmplarea era povestită până mai deunăzi de colonelul S. o rudă depărtată a lui Bolintineanu, cel ce fusese ales ca instrument al mituirii.

„Mă pomenesc, într'o zi, spunea el, că vine un egumen la mine și-mi zice : Dumneata ești lângă inima lui Bolintineanu și poți când îi vrea, să ne vii prin el în ajutor. Avem nevoie spre a regula niște socoteli cu Patriarhia, să căutăm unele hârtii pe care nu le găsim în București chiar acum. Dacă s'ar amâna promulgarea legii măcar cu două trei zile, dăm peste ele negreșit. Iți făgăduim pentru asteneală, dumitale zece mii galbeni, iar ministrului îi facem un dar de două mii galbeni...

„Eu, urmă colonelul, fără să-mi trăsnească prin minte politica porc-de-câinelui de grec și, zăpăcit de așa noroc, primii să-mi încerc trecerea și sburai la minister. Bolintineanu înțelese îndată ce voiau egumenii și ridicându-se în picioare deodată, parcă înălțându-se până în tavan, se năpusti asupra-mi fierbând în clocot de mânie și mă luă la goană cu ocări. „Tocmai tu, în casa căruia intru ca în altar, să mă prepui vrednic de o infamie?... Am pierit din ochii lui cu capul gol. Ajuns acasă, am pus slugile să dea afară numai decât pe caiafa de călugăr. Iar Bolintineanu, când l-am în-

tălnit mai târziu — că pe la noi nu mai călcă — s'a uitat la mine posomorit și cu ochii lăcrămând" 1).

După lovitura de stat dela 2 Mai 1864, Bolintineanu care făcuse opinie separată, demisionează din minister și trece pentru puțin timp la Consiliul de stat care, desființându-se, îl lasă fără nici un mijloc de traiu. Atunci, începu pentru dânsul o viață mai grea decât oricând, prin cheltuielile și datoriile făcute cu numirea lui ca ministru. Aceste datorii, unite cu cele pe care le lăsase la Constantinopol și pe care n'avea cum le plăti, îi amări tot restul vieții.

Strămtorat și neștiind ce să facă, el se puse să scrie literatură, în chip febril și prodigios. „Scriu amarnic, zice el într'o scrisoare, pentru a-mi plăti datoriile". Scrise romanele sale istorice, poemele epice, dramele istorice, scrieri politice, satirele politice: *Eumenidele*, *Menadele*, etc. Scrisorile lui private de atunci îi rezumă viața într'un singur cuvânt: „mizerie, mizerie!"

Amărât și nemulțumit de toate și de toți, lucrările ce scrie sunt tot mai pripite, talentul tot mai degenerat, accentuându-i din ce în ce mai mult slăbiciunile literare: stilul și mai încărcat de neologisme, mai difuz în cuvinte și mai prolix în fiorituri; nepuțința tot mai pronunțată de a-și netezi ideea în chip artistic sau de a și-o întări cel puțin prin archaisme sau vorbe populare, neajuns mare care îl coboară mai prejos de valoarea lui reală.

În satire, apărute în anul 1864, Bolintineanu se ridică contra desfrânării femeilor, contra lipsei de caractere și degradării oamenilor politici, contra favoriților puterii, etc. Iată, ca exemplu,

1) „O propunere de două mii galbeni, făcută de un călugăr spre a nu se seculariza aceste averi, mă făcu ale seculariza chiar în acea zi". Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*.

un pasaj de sub titlul *Mesalina* din care se vede pletora-i de cuvinte forțate :

Impura Mesalină, din purpur și-ambrozie,
Se scoală și se duce în nopțe la ordie;
Ascunsă, cu-o femeie secretă a plecat,
Sub o perucă blondă puind părul 'norat,
Alunecă în umbră, la loc de degradare,
In care ea găsisse impura desfătare.
Acolo ea sub nume de Lisisca părea
Cu totul goală celor ce către ea venea.
Cu gātu 'n salbă de-aur și desvelindu-și sânul,
Ce-al lumei și al Romei a fost purtat Stăpânul
Pe Germani, — plăcută, atrage pe ori și care
I se prezintă, cere impurele salare,
Când nimfele iau ordin, locașul să i-l lase
Ea plină de mahnire se 'ntoarce către casă.
Și încă întârzie să fie cea din urmă
Ce pleacă, atât ea arde și palpită în turbă;
Căzută, dar nu stinsă, să trage-acasă având,
Al lampii fum și merge 'n nopțe surâzând,
Să pue a sa frunte pe pernă imperială,
Ce încă mai respiră suflarea bestială..

Și în alt loc :

Ah! aurul conrupe azi datinele țării,
Străinu aduce luxul și fala desfrânării...

și altele de felul acesta, mai toate ca niște nedistincte ecouri din Juvenal.

După satire, Bolintineanu publică dramele sale istorice și poemele epice. Ele încep a apare cam prin 1867, în publicațiuni mensuale. In anul întâi, *Conrad*, poemă în patru cânturi după Childe Harold, *Mihai Viteazul*, condamnat la moarte, dramă, *Ștefan*

cel *Berbant*, dramă, *Lăpușneanu*, *După Bătălia dela Călugăreni*, drame, *Ștefan Gheorghe sau Voi face Doamnei tale ce-ai făcut tu jupânesei mele*, dramă istorică, aceste toate într'un an. În al doilea an, anunță *Traianida*, epopée națională și alte șase drame din istoria Românilor; *Mărirea și Moartea lui Mihai*, *Brâncovenii și Cantacuzinii*, *Mihnea*, *Despot Vodă*, *Matei Basarab*. În toate aceste poeme și drame, este o risipă de muncă, pierdută în lucrări aproape inexistente, deși licărurile talentului său nu lipsesc uneori din ele. Dintre drame, amintim aici una singură, luată la întâmplare, drama *Ștefan Vodă cel Berbant* :

Ștefan Vodă e al doilea fiu al lui Petru Rareș. El domni la 1554, ales cu dragoste de țară, ca un coborîtor al lui Ștefan cel Mare, dar fiind un tânăr afemeiat, pătându-și domnia cu ucideri fără judecată, cu siluirea de femei, lovind în cinstea, în averea și în viața boerilor și trecându-și zilele în plăceri și scandaluri, el revoltă țara.

La ridicarea cortinei actului întâi, Ștefan își face planul cum să seducă pe Adina, fata boerului Vartic, pe care îl ucisese fratele lui, Iliș, alt desfrânat ce se dăduse Turcilor. Pentru a o putea avea, el inventează o minciună înscenând niște creditori fictivi ai mamei fetei, jupâneasa Despina, nevasta lui Vartic, care, chemată la Palat să-și plătească născocitele datorii și răspunzând că nu datorește nimic nimănui, e închisă. Fata ei, nevoită să vie s'o caute la Palat, Ștefan o vede și-i spune c'o iubește. Adina, a cărei inimă era dată tânărului boer Lăpușneanu, refuză să-i asculte propunerea. Ștefan însă își urmărește gândul.

El pune la cale altă cursă, cu un intrigant grec Biță, ca să închidă pe boerul Moțoc spre a-i putea necinsti femeia, o frumoasă de boierime moldovenești. Moțoc însă, răscoală poporul împotriva Domnului.

În actul al doilea, Ștefan se întoarce la Adina și pătrunde în casa fetei care doarme. Deșteptată, el îi declară din nou dragostea lui. În momentul acesta, mama ei, scăpată din închisoare, venind acasă și găsind pe Adina lângă el, crede că fata i-a căzut victimă și fără să mai asculte desvinovățirile ei, o blestemă și voește s'o omoare. Fata înnebunește, și, peste puțin, ea reapare în altă scenă, despletită, ca o nouă Ofelie, cu o ghirlandă pe cap și cântând pierdută :

Pe a ei gură rumeroară,
Sărutările dormeau
Și pe sânu-i de fecioară
Dulci dorinți se 'naripau.

Lună albă, stele
Lacrămile mele,
Luminați mereu,
Pe mormântul meu....

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Actul al treilea, în casa tinerei Vilna, altă viitoare victimă a lui Ștefan, cu care are, în seara aceea, întâia întâlnire. La ea venise mai devreme Elena, o fată căzută mai demult în brațele lui Ștefan, și care acum, însărcinată și alungată din casa părinților săi, cere adăpost la prietena ei Vilna, pe care, după câteva cuvinte, o înțelege că iubește pe Ștefan. Elena, cu experiența-i tristă, o disuadează de a-l iubi. Dar Vilna, tânără, crede în dragostea lui. Elena vrea s'o convingă că va fi înșelată și, ca dovadă, îi propune să învelească focul din cămin și să-i vorbească ea. Elena, dându-se drept Vilna, în întunecul din cameră. În adevăr, când veni, el vorbește Elenei ce-l mai auzise spunându-i astfel de cuvinte de dragoste. Ea ceru lui Ștefan s'o ia de soție, dar Ștefan refuză sub fel de fel de cuvinte ; Vilna înțelege atunci scopul lui, dar dragostea

ei fiind mai mare decât mintea-i, în momentul când Elena vrea să se răsbune și scoate cuțitul să înjunghie pe sperjur, Vilna, din umbra unde era ascunsă, se pune în fața iui Ștefan ca să-l apere și cuțitul Elenei pătrunde sânul Vilnei care moare. Cincul Ștefan Vodă ese din casă râzând în hohot.

Actul al patrulea se petrece într'o cameră la Curte. El începe cu un dialog între vorniceasa Cheasna, favorita Domnului, un fel de doamnă de Maintenon, și Păuna hătmăneasa, căreia îi mărturișește gândul ei ascuns de a avea numai puterea și averea Domnului fără a-l iubi. Dar iată că intră Domnul cu alți convivi, pe care îi pofteste la masă și cere să-i toarne în pahare și să-i cânte Cheasna din harpă, căci, zice el :

Viața este o apă repede, ea trece
După cum e valea care o petrece,
Steampă și 'ntristată, ori cu plante, flori,
Râl ia când triste și când viu vâltori...
Chiasna! masa noastră, voi tu, fi voiasă...
Mâna ta cea albă toarne tămăioasă...
Tu, Păuno, umple-mi alt pahar cu vin
Și îți scaldă într'insul buza de rubin...

În timpul când orgia continuă, trece cortegiul funebru al Vilnei spre biserica înmormântării. Cineva pomenește în vorbă de frumusețea hătmănesei Dala, care e pe cât de frumoasă pe atât de cinstită. Domnul pune prinsoare că o va seduce. Chiasna și Păuna, ca să câștige și mai mult grațiile Domnului, vor ele s'o aducă la Palat. Merg acasă la Dala, o găsesc singură, îi promet să-i arate bijuteriile lor rari la Palat, Dala, femeie, primește propunerea pentru a doua zi, când Domnul începe să-i vorbească și s'o încânte. Intre acestea, sosește hatmanul Mire, bărbatul ei. El o crede căzută și începe să insulte pe Domn, care poruncește la aprozi să-l

inchiză. Ștefan, amețit și în trufia lui, declară că ea va fi amanta lui. Hatmanul o lovește atunci cu un cuțit în inimă, apoi se lovește și el și cade alături de ea. Afară, se aude răzvrătirea poporului. Sora Domnului, Rocsandra, intrând în scenă, vine să-l cheme la realitate spunându-i că purtările lui au zdrobit tronul și dinastia.

Ultimul tablou e în tabăra dela Țuțora, unde, în altă orgie, Domnul Ștefan e omorît de boeri și de Adina ce strigă cu arma plină de sânge în mână : — Tronul e al Rocsandrei” — care luă de bărbat pe Lăpușneanu.

Subiectul dramei e tras din Cronica lui Ureche, unde se zice:

„Cu osârzie s'a apucat către toți plecat, milostiv, blând și voitor spre lucruri bune. Biseriilor s'au arătat cu dumnezeire mare ca să poată stinge numele rău al frății-său și ca să nu se arate ceva abătut dela pragoslavie, iar de cele ce se cade pragoslaviei legii creștinești departat era, că s'a arătat mai apoi cu lăcomie și asupra-le cu curvie neastâmpărat era întru el, nu se răbda de femei cu bărbați, nu rămăneau fete fecioare nerușinate de el, nici jupă-nesele boerilor nebatjocorite. Petrecând aceste nevoi, boerii și locuitorii țării, despre Domn n'au mai putut suferi fără omenia și răutățile lui, ce întâi s'au sfătuit în taină ce vor face ca să se poată curăți de dânsul și au ales ca să ajungă de sârg la boerii pribegi, care erau în țara Leșilor, ieșiți de multe nevoi. Dacă au avut știre și răspuns dela dânsii, cum ei vor veni fără zăbavă îndată ei noaptea cu toții s'au ridicat la pod la Țuțora și au tăiat ațele cortului asupra lui Ștefan Vodă și acolo cu multe arme pătruzându-l l-au omorît în anul 7060 Septemvrie, după ce a domnit doi ani și patru luni”.

Din aceste rânduri, Bolintineanu clădește drama sa ce, cu toate lipsurile de acțiune și de formă, are, ca mai toate piesele lui, și unele scene dramatice și frumoase.

Dintre poemele epice, vom răsfoi *Traianida*.

În ea, Bolintineanu poetizează războaiele lui Traian contra Dacilor și cucerirea Daciei de către Romani. Pentru ca poema să fie mai lesne înțeleasă, el rezumă, într'un fel de comentariu al poeziei, viața lui Traian, nescrisă încă. Traian avea de gând să scrie el însuși, dar n'a avut timp. Tacit a murit înainte de a o face. Caminus Rufus, citat de Pliniu, a scris numai ceva. Singurul document sigur, privitor la războaiele lui Traian în Dacia, este Coloana lui Traian de la Roma. Bolintineanu n'are în vedere, scriind poema lui, decât această Coloană.

Se cunosc cele două expediții romane în Dacia, în care Romanii învingători, în prima, fac pace cu Dacii, dar Dacii nu se țin de condițiile păcii și silesc pe Romani să vină din nou asupra lor; și a doua, în care li se smulg Dacilor toate libertățile. Atunci ei preferă să se omoare decât să rămăie sclavi.

Bolintineanu ne amintește cum Coloana lui Traian a fost ridicată la Roma, pe când Traian era în război cu Parții și cum ea înfățișează strălucit și amănunțit: trofeele luate de la inamici, stindardele cu draconii sau balaurii daci, tunicile, trâmbițele, mantalele, scuturile, coifurile, lăncile, paloșele, pumnalele, măciucele, arcurile, săgețile, și, pe deasupra acestor trofee, acvila, geniul fericit al armatelor romane. El găsește aici ocazia de a-și arăta cu amărăciune regretul pentru nepăsarea noastră, față de această coloană și ne crede un popor fără recunoștința trecutului nostru. Traian ar trebui să aibă pentru noi o mare însemnătate, zice el, și viața lui ar trebui să o știm cu toții pe din afară. Adoptat de Nerva, ca unul ce dăduse semne de capacitate și energie în toate actele lui de asociat al lui Nerva, Traian îi luă locul pe tron, și fu atât de bun și de mare ca împărat că numele ce i-l dădă Romanii fu cel de „optimus”, iar când senatul adresa gratulații unui

*Cesar, zicea: „Să fie mai fericit decât August și mai bun decât Traian”. Renumele bunătății lui străbătu veacurile. Sf. Scaun, prin gura Papei Grigore VII, se rugă lui D-zeu ca dânsul, deși păgân, să fie primit în paradis. Dante însuși îl pune în al șaselea cer. Traian făcu reforme mari, fundă instituții înalte și monumente pe întreaga față a lumii: „Dacă Jupiter a făcut lumea, Traian a împodobit-o”, ziceau Romanii. El încurajă artele, științele, literile. Din ordinul lui, Apolodor construi Forul Traian la Roma, cel mai strălucit din lume, biblioteca Ulpiană, Bazilica Ulpiană. Iubi dreptatea, iubi pe oamenii distinși, pe care îi chemă la trebile imperiului. După patru ani de Domnie, el întreprinse expediția contra Dacilor. Avea atunci 48 de ani. Romanii plăteau tribut Dacilor, după tratatul ce făcuse mai înainte cu ei Domițian, care totuși se dase drept învingător al lor, și tributul era o rușine și o injurie pentru poporul roman. Traian căută să se scape de el. Regele Dacilor, Decebal, era la rândul lui, un mare viteaz. În prima expediție, Traian îl constrânse să ceară pace. În a doua, el schimbă Dacia în provincie Romană. Figurațiile de pe Coloană ne face să vedem felul de luptă și al pregătirilor de luptă ale Romanilor. Magaziile lângă castre, întărite cu zăgaz și cu val, pline de provizii; grămezi de lemne și fânării pentru vite; printre ferestrele castrelor se văd făclii. Pretorianii apără stindardul și tabernacul în care e împăratul; vigiliatorii veghiază și raportează ce se întâmplă, se preumblă de jur împrejur, înseamnă în condici vigiliile; tibicinii (flautiștii) sunt trimiși înainte cu cornacii. Haina lor militară, clamys, e largă, cusută cu noduri, încălțăminte strânsă cu curelele cilindrice. Veteranii poartă coifuri de aramă; pe armele lor e scris numele cohorții și centuriei din care fac parte. Proviiziile sunt aduse la soldați pe Dunăre. Armata romană pornește din castre urmată de stindarde; soldații pășesc unul câte unul sub căști, cu scuturi, săbii și

lănci, în vârful cărora au un sac cu merinde: pâine coaptă de două ori, caș, carne, un vas cu apă sau vin. Puntea de lemn pentru trecerea militarilor e făcută pe nave plutitoare. Stegarii au căsci acoperite cu piei de lupi pentru spaima inamicilor; ei poartă felinare cu care luminează calea. Imaginarii duc imaginile zeilor, ale Cezarilor și comandanților însemnați. Semnul victoriei e o vergină ținând în mână o coroană de aur și stând pe un glob rotund. Caii armatei, care erau pentru generalii ce înconjurau pe Traian, sunt înfrânați și ținuți de militari. Șelele împodobite cu mătăsuri, cu aur, cu argint, cu scări. Traian se ridică pe tribuna, îmbrăcată în stofă de purpură, însoțit de Sura amicul său intim și de alți generali, de legionari și preoți, aceștia în mantale de purpură; caii Cezarului, ornați în aur, îi țin sclavii. Stindardul mare e de aur și cu pietre scumpe și merge înaintea Împăratului. Preoții, îmbrăcați în junone, veștmânt alb, asistă la ceremonia sacrificiilor; muzicanții cântă din trâmbițe și fluere de aramă în timpul sacrificiilor. Traian vorbind pe tribună, înconjurat de tribuni și de prefecti, îndeamnă pe ostași să poarte războiul cu bărbăție. El e îmbrăcat în o mantie lungă de călăreț, cu sabia în dreapta și cu cartea de rugăciuni în stânga. Urmează bătălia cruntă ce se dă între Romani și Daci și care ținu mai multe ceasuri. Romanii atacă și se apără cu bărbăție. Călărimea vine după ei. Dacii pierd multă lume, au mulți răniți și prinși. O întâmplare vine la sfârșitul bătăliei în favoarea romanilor: apusul soarelui care resfrânge razele sale în ochii dacilor. Ei nu mai pot lupta, orbiți de lumina soarelui, nemai putând vedea în tabăra romanilor. Căstrele Daciei sunt dărâmate, dacii fug, se ascund în pădure. Traian primește solii dacilor care cer pacea. Împăratul le făgăduiește războiul. Alți trimiși ai Daciei cer din nou pacea. Cezar le-o refuză, iar lupta continuă. Dacii cad; femei și copii sunt luați captivi și duși în Italia. Cavaleria dacă e prinsă.

Ea vrea să fugă trecând râul Tihiseul, mulți se înneacă. Cavalerii evadează, vin în ajutorul dacilor. Decebal își strânge din nou armatele: alte asalturi și alte apărări. Traian comandă cavaleria, se aruncă cu ea noaptea, în tăcere și cu iuțelă, cuprinde și bate pe daci în revărsatul zorilor. El ridică un templu Dianei, adică Aurorei, pe locul bătăliei. În o nouă luptă, dacii și sarmații, comandați de Diege, fratele lui Decebal, se bat cu inverșunare. Romanii o câștigă și pe aceasta. Un general dac cere pace. Drept răspuns, Traian apucă sabia de vârf cu amândouă mâinile, adică războiul și moarte. Din nou, alte atacuri. Rămășițele armatei dace dispar; reședința lui Decebal luată. Decebal primește orice condiții, dă armele, instrumentele de război, liberarea romanilor captivi, dărâmarea cetăților dace, desființarea garnizoanelor. Cu genunchii plecați, el adoră pe Traian, care stă pe tribună. Traian aduce legiunea a treisprezecea din Panomia și o așează ca garnizoană în Dacia. Ii adaugă încă și pe a șasea, le ordonă să se poarte bine cu Dacii și se întoarce triumfător la Roma. Trimisul înainte al lui Traian la Senat, din pricina goanei cu care se duse, abea putu pronunța victoria și muri. Traian e primit cu aclamații dela gura Tribunalului, unde toată Roma îi eși înainte. El intră în Roma în ovațiile unui triumf strălucit... Cu toate acestea, după puțin timp, vine știre la Roma că Decebal nu se ține de condițiile păcii, nici de astă dată; el fabrică arme, primește fugari în armată, restaurează cetățile, chiamă în ajutor națiile vecine. Atunci Traian plecă din nou contra dacilor prin Adriatica și Iliria. Armata trece prin Alpi. Deastădată, armata romană e crudă cu dacii. Aceștia luptă cu disperare. Apolodor ridică podul lui Traian peste Dunăre, — o lucrare colosală. Romanii înaintează învingători. În urma lor, Traian fundează mai multe cetăți, Decebal cere iar pace, Traian refuză de a trata. El continuă războiul cu greutate mari, cu provizii și

animale. Se dă o bătălie decisivă, unde Dacii sunt iar învinși. Urmează asalturile cetăților, în care apărătorii Daci sunt de o vitejie rară și Romanii au pierderi mari de oameni. Se aduc mașini de război. Au loc lupte disperate. Dacii sunt bătuti în fine definitiv, după bătălii nenumărate și pline de eroism din partea lor. Cetăți întregi, decât să rămână sclave, se omoară într'o jale enormă, în scene teribile, un spectacol înspăimântător. Decebal însuși cu familia sa se omoară decât să fie dus ostatic după carul de triumf. Corpul lui e adus la Roma. Traian ia comorile lui Decebal, ascunse în albia râului Largenția. El fundează alte cetăți, proclamă Dacia de provincie romană se întoarce la Roma, unde e primit în aclamații nesfârșite și sărbătorit cu magnificența cea mai strălucitoare.

Coloana lui Traian făcea parte din Forul lui Traian, care era o piață imensă, înconjurată de coloane, având într'o parte Coloana și în alta Basilica lui Traian. Aspectul Forului era așa de impunător că Constantin zicea, că oamenii nu vor mai face pe pământ așa lucrări. Jos la baza Coloanei, o cameră pătrată era destinată cenușii lui Traian și nevestii sale Plotina. Coloana este în marmoră de Paros. Bazo-reliefurile-i alcătuiesc un film de 2500 persoane, toate în o acțiune vie și palpitantă, cu Traian înfățișat aproape în fiecare scenă sau tablou.

Viața lui Traian ne introduce la poema sa *Traianida*, după cum spre pildă la *Henriada* lui Voltaire servește de introducere lucrarea sa istorică: *Incercare asupra războiului civil în Franța*.

Traianida, poemă în 6 cânturi, alcătuită din peste 4500 versuri, e o lucrare de mari și frumoase intenții. Ea răstălmăcește, în chip ideal, figurațiile după Coloană, îmbrățișând și fabulele și legende ce s'au născut în imaginația poporului cu prilejul acestor expediții și victorii; în ea este încă închipuirea poetului, atât de impresionantă întotdeauna în fața faptelor istorice; în ea sunt încă și

reminiscențele marilor epopei clasice universale. Poema începe cu oficiul din templul dacic al Dochiei, când tineretul, potrivit datinei, aduce sacrificii în onoarea acestei zeițe a amorului, cântând imnul frumuseții și dragostei:

Pe lirele de aur un imn melodios
Răsună 'n aer dulce, divin și-armonios,
Permite a mea cântare să se 'ndrepteze ție
Soția lui Zamolxis, al lui spirit și-amor,
Credință, viață, forță, eternă armonie,
Din care toate 'n lume iau existența lor...
Al tău sân alb parfumă ca primăvara dulce...
Al tău spirit scânteie ca raze de lumină...
Cum aurora varsă 'n inimi pe câmpuri a sa rouă
Tu verși în inimi roua speranțelor ce-aduci...
Ori unde mergi se face culoarea primăverii,
Ai crede luna plină ce-apare între nori
Și lasă-a sa zâmbire pe negrul sân al serei...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Decebal vine el însuși în fața Templului, sacrificând viața unui sol, ucizându-l cu sulițele, pentruca sufletul lui sburând la cer, la Zeul Zamolxis, să-l înștiințeze că Cezar sosește cu armata în Dacia și că-i cere protecția :

....,Mori, ca să duci la cer
A noastră rugăciune, căci fiii țării pier...."
El zice. Mesagerul lăsat dintr'o 'nălțime
Să cadă, cade 'n suliți, o datine de-asprime!
Iar sufletul lui sboară prin undele-azurate
La cerul cel din urmă, la Zamolxis străbate...
Pe Cocaion în vârful-i, în unde de lumini,
Eudochia-are templu și fragede grădini,
Aici veni Zamolxis cu zei și cu zeițe,
Cu roze și surăderi pe ale lor gurițe;

Ei şăd pe bănci şi care de care mai frumos,
Pe un parchet de aur ca cerul scânteios.
Şed zeile de mână, ţindu-se împreună,
Formează o suavă şi rumenă cunună...

Solul se arată înaintea lui Zamolxis care şedea în jălţu-i :

...alături un balaur
Sta l'ale lui picioare cu aripe de aur.
Acolo se arată poetica Dochie
Ce răspânda din păru-i parfum de ambrozie.
Ea este Mitra; pare la dreapta ei Murgil,
Ce ţine sus o faclă, la stânga e Zoril...

După această punere în scenă, ia cuvântul Zamolxis amintind învăţăturile-i adânci şi, anunţând ştirea adusă de solul lui Decebal, cere răsbunarea Daciei contra Romanilor :

— Cesar cu arme şi căpitani vestiţi
Aicea o să vie. El a decis 'nainte
Această bună ţară s'o schimbe în morminte.
Deci să-i zdrobim armata cu orişice mijloc!"
(Aşa zicea Zamolxis, cu vorbele de foc).

Eudochia însă cere iertare lui Zamolxis :

— (Să nu mă muştri, mare şi generos părinte"
Ea zice răsucindu-şi al său braţ din vestminte,
Ce strălucea ca ziua, şi păru-i tremurând
Parfumul ambroziei în aer revărsând.
Ce eu vă zic sub forme atâta de fragile,
Ascunde 'nţelepciune ca timpu'n sân de zile!
Amorul este viaţa şi ura e mormânt.
Şi tu, şi zeii, viaţa, toţi din iubire sănt"
Ea zice, şi în ochi-î o lacrimă străluce,
Şi către ceruri 'nalţă privirea sa cea dulce.

Cu toate acestea, Zamolxis trimite pe zeița Cosinzeana, fiica Efdochiei, zeița poeziei și a muzicii, la peștera lui Istru ca să-i spue că Cesar va veni cu oaste spre a supune Dacia și că el trebuie să strice podul depe Dunăre, făcut de Cezar, spre a-i împiedeca intrarea în țară.

Istrul promite Cosinzenei că va îndeplini dorința lui Zamolxis.

Intre acestea, Traian pleacă dela Roma spre Dacia.

Sarmații dela Marea Neagră vin în ajutorul Dacilor. Armata romană se arată în hainele și cu armele ei în toată bărbăteasca ei splendoare, în frunte cu Traian îmbrăcat în alb. Se fac sacrificii de către preoții îmbrăcați în toată pompa. Stindardele se înclină. Muzicele răsună. După sacrificii, Traian ridicat pe tribună, însoțit de preoți, vorbește armatei :

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Fii ai Romanilor! voi ce învinserăți

Lumea cu armele! — zice Cezar. —

Poporul Italiei, Rege al lumilor,

Regelui Daciei fu tributar!

Astă condiție este-o supunere.

Faceți cu armele să nu mai fie!"

Armata aclamă pe Impărat. Apoi se consultă augurii; se ordonă facerea podurilor și cetăților de apărare, tăierea pădurilor virgine, pentru a se face drumuri. Traian și capii cohortelor împarte armata în două și o trimite în două părți spre a închide pe Decebal ca între două ziduri. La rândul lor, Dacii și Sarmații se pregătesc vitejește de luptă și ei. Buriu trimit solii lor Romanilor cerând să nu le turbure liniștea. Toată suflarea pământului acestuia e pe viață și pe moarte. Lupta începe. Armata romană

...dă piept Dacilor. Furia Gheților
Crește, săgețile fac pe ei ceață;
Luptă cu furie, geme uciderea,
Nimeni nu caută la a sa viață.
Suflul mormântului trece pe frunțile
Bravilor. Inima bate, se strânge.
Cerul inegură. Sboară săgețile,
Cură pe miriște cel întâi sânge,
Tibiscul undele umflă roșiatice,
Gălgăe sângele. Pteptul roman.
Sprijină furia Ghetă, teribilă.
In poarta castrului pare Traian,
Vede pericolul că se apropie
Și legiunile în discordare.
Chiamă pe Lusiu Quintu Maurul
Căru-i dă vorbele cu apăsare:
-- Cu cavaleria Maură, fulgeră
Umbrele Daciei, sparge-al lor piept.
Ești în bătălie fulgerul cerului,
Ești pretutindenea brațul meu drept!

Cesar incalecă. Garda pretorului
Urmă Cesarelui — mândră ea vine.
Pleacă și acvile cum și imagine
Scântee 'n razele zilei senine
Scutură frânele, Șelele Aure;
Bat cu picioarele, strâns ei ținuți.
Popii cu spatele nud și cu paloșul
Injunghierilor trec, sunt tăcuți.
Sboară cohortele, caii se leagănă,
Lâncile scântee, apoi se 'n furie,
Pintemul pântecul crud îi împung.
Bubue, rapătă fața tărâmului,
Vuvue aerul, geme pământul;
Urlă deșertele cerului, muntelui,
Coamele cailor leagănă vântul...

Burii țin mijlocul oștilor Dacilor.
Au măciuci de zdrobesc, sulii ce 'npung.
Pasă rezervele mari ale Burilor,
Turme sălbatice cu părul lung...

Dar și Decebal tună armatelor sale :

— Iacă, o Dacilor, ziua când patria
Cată-a fi liberă sau un mormânt!...
Merge-vom, vințe-vom, zeli și patria
Cer! Sau noi zilele nestătătoare
Da-vom cum arborii dau vijeliilor
Frunzele palide și fugătoare!"

Zei înșă vin în favoarea romanilor, aducând lumina soarelui în ochii dacilor, care nemai văzând să continue lupta, sunt învinși de data aceasta.

Astfel, urmează poema înșiruind una după alta celelalte bătălii din Dacia, ilustrându-le cu datine și rituri din vremurile acelea, cu scene și tablouri din viața romanilor și a dacilor, cu peisaje înfățișând locurile, cu digresii și incidente.

Părerile criticilor asupra Traianidei sunt împărțite, unele chiar opuse cu totul altora. Astfel, d. Lupu Antonescu declară într'un articol din *Binele Public*, că „Traianida este cea mai reușită epopee a noastră, singura reușită”. În acelaș timp V. D. Păun, fost mulți ani profesor și director de liceu, fost perceptor princiar, într'un mic articol din *Literatură și Artă Română*, de o asprime nu numai nemeritată de Bolintineanu, dar nepermisă chiar față de un poet ca el, clasează Traianida c'o denumire injurioasă.

Noi credem că ea găsește loc între aceste două păreri. Traianida poate trece ca o încercare curajoasă de epopee, dar prea

grea pentru starea lui de atunci, în care strălucește totuși, ici colo, câte un vers surprinzător, demn de talentul lui de odinioară. În orice caz, ea e o dovadă de o voință și de o râvnă neobicinuită la poezii noștri.

Activitatea lui literară excesivă, biciuită de nevoi, aducea o tot mai pronunțată enervare și slăbire a puterilor sale intelectuale. Aceasta, contrariu, spre pildă, lui Alecsandri, care a mers ridicându-se, în cursul vieții, ajungând spre bătrânețe la pastelurile și dramele sale istorice.

Infățișarea poetului chiar, începuse să inspire grijă și poate și milă prin schimbarea ei.

Iată un portret al său, făcut de un contemporan ce-l vizită prin 1869, adică tocmai prin anii aceia ai lui de adâncă descurajare: Bolintineanu „trăia atunci, zice el, dintr'o pensioară pe care se băteau creditorii și alte guri. Parcă-l văd. Capul său fără barbă cu părul lăsat pe ceafă și caracteristic de Armân, — așa de nuanțat prin acel oarecare amestec de trăsuri polietnice ale tipului român sud-balcanic, — sta rezemat de spatele unui jeț adânc. Se înțelegea că-i tare obosit după fața lui palidă și ochii stinși. Fruntea lui înaltă s'încrêtea de îndurerate gânduri ca luciul unui lac albastru, pierdut într'un luminiș de codru și din care zglobiile zâne se evaporase demult... Poetul era mbrăcat cu un gheroc lung, negru și vechiu. M'a poftit să șed dinaintea lui și a început să-mi dea sfaturi părintești pentru viitor. Să învăț carte multă, să citesc cu luare aminte numai scriitori mari, pe cât s'ar putea în original, — și să mă feresc de molima imitației. — La ce să vă tocmiți kizlar în haremurile altora !'... De politică să fug și să-mi păstrez cinstea obrazului : cu toate că — adaugă el cutremurându-se ca de un fior — „cu toate că cinstea, iaca unde te poate aduce...”. Și cu mâna

stângă, sucindu-și mână dreaptă, îmi arată cotul gherocului tocit până la căpтуșeală¹⁾.

In fine, **printre cele din urmă** lucrări ale sale care mai luptă de a fi trainică, în această perioadă de declin evident, el a scris *Viața lui Cuza Vodă*, ajunsă la a cincea ediție în 1873. Cartea e intitulată „Memoriu istoric”, fiindcă, la cele mai multe din faptele relatate sau menționate în ea, a luat parte însuși Bolintineanu, fie ca ministru al lui Cuza, fie ca simplu cetățean. Intr’o pletoară de locuri comune de gazetar politic și de argumentări constituționale banale, deși uneori energice, ni se redă tabloul unei epoci triste, vițiată de miasmele trecutului, în care, de odată, se arată, ca într’un fond întunecat, figura luminoasă, măreață, cavaleriească și romantică a lui Cuza, trasă parcă cu penelul din tinerețe al poetului. Coborîtor dintr’o familie veche moldovenească, — strămoșul său murise tăiat de Turci pentru sentimentele sale naționale, — Cuza fu trimis de tânăr în străinătate să-și completeze studiile. Intors în Moldova, se înrolă în oștire. Mai târziu, demisionă trăind, când liber, când ca președinte de tribunal, când apoi ca prefect la Galați, unde își avea casa părintească. Din acest post, el își dădu demisia motivată contra politicei caimacanului Vogoride, contrară Unirii țărilor, demisie ce făcuse sgomot în țară și străinătate. Mai departe, Bolintineanu îl descrie ca pe un caracter, către care ochii moldovenilor se îndreptară în preziua Unirii. La 48, Cuza fusese și el exilat din țară. Când se întoarse, fu numit în ministerul interimar al lui Panu ca ministru de războiu. În 1859, el fu ales Domn al Moldovei. Reales și la București, Cuza fu primit cu un entuziasm de nedescris în capitală; peste o sută de mii de oameni îi eșiră înainte. El trecu în trăsura de gală, serios și rece la salaturile entu-

1) V. D. Păun. *Literatură și Artă Română* an. 1900.

ziasmate ale poporului și merse la Mitropolie, unde depuse jurământul. Dar entuziasmul politicianilor pentru dânsul fu de scurtă durată. La cei ce se rezemaseră pentru moment la realizarea ideii unui Domn român, se deșteptară ambițiile personale de Domnie. Ion Ghica venind la putere disolvă Camerele. Alegerile sale însă, fiind libere, ele aduseră la putere pe aceleași persoane de mai înainte, toate pline de gânduri ascunse. Câteva proiecte de legi se prezentară în Cameră, proiecte ce nu erau decât jumătăți de reforme ; ele fură respinse de Cuza. Sub ministerul Krețulescu, avu loc dezordini în Cameră. Pentru a menține ordinea, Krețulescu aduse pompierii. O delegație voi să meargă la Palat. Ea fu împiedecată de Guvern. Ministrul Ion Ghica, readus de Cuza, în urma sfatului lui Negri și Alecsandri, avu o opoziție vijelioasă. Ministerul liberal cu Brătienii, cu Rosetti, Boerescu nu ținu nici el. Ministerul Epu-reanu se semnală prin noi dezordini. Când veni momentul investiturii lui Cuza de Domn la Constantinopol, Costache Negri care era delegatul nostru acolo, interveni la Poartă și la ambasadorii puterilor străine și făcu un program demn de primirea Domnitorului român. El fu primit la Palatul splendid al lui Reșid-Pașa. Salve de tunuri îi anunță sosirea. Un regiment de infanterie prezintă armele. Ministerul de externe îi făcu prima vizită. Ambasadele, legațiile îl urmară. Domnul se prezentă cu multă demnitate. El văzu pe Sultan în particular, fu invitat la prânzuri de vizir și de ambasadori. Refuză de a merge la Patriarhia greacă din Fanar, spre a nu fi sacrat de călugării greci, cum făcuseră Domnii noștri de mai înainte. Primi o sabie dela Sultan și o decorație, și, prin prezența sa deschisă și prin manierele sale distinse, făcu o impresie excelentă atât sultanului cât și ambasadorilor. Vizita sa fu un eveniment pe Bosfor.

Cu toate acestea, cu timpul, Cuza începu a pierde din umoa-

rea lui și a avea o părere mai sceptică în privința societății românești, societate de suprafață numai, în care tirania și robia trecutului erau o fatalitate atât în sângele claselor suprapuse cât și în sângele poporului. Mai mult, sufletul și filozofia lui se schimbă cu mult, având chiar unele convingeri triste ca pe aceea ce o spunea adesea : „Lumea este ironia lui Dumnezeu”. El schimbă partidele, schimbă pe oamenii vechi cu alții noi, și cu toate acestea vedea că nu putea face nimic.

Inteligent, el avea momente de cugetare adâncă, de simțiminte mari. Primea plângerile tuturor, nemulțumea adesea pe miniștri cu mijlocirile sale, le îndrepta rătăcirile. Toți persecutații găseau o protecție la palat, deși totul era în zadar. Reformele mari și salutare găseau piedici insurmontabile în așezările și oamenii vechi. O opoziție continuă care în fond nu dorea decât schimbarea Domnului, și cei care strigau mai tare erau cei ce se înavușiseră cu palate și moșii din pradă. Calomniile întunecau și mai mult tabloul. Situația aduse împrumuturi oneroase. Atmosfera aceasta asfixiantă născu atunci o camarilă a palatului, o putere ocultă, care înrâuri pe nesimțite prin intrigi, favoruri și calomnii, pe Domn. Din ea răsări mai în urmă o camarilă a femeilor, care avu și ea favoriții și urgenții săi.

După asasinatul ministrului Barbu Catargiu, șeful conservatorilor, de un necunoscut în poarta mitropoliei, se crezu un moment amenințat și Cuza. Poporul însă iubea pe Cuza și când acesta se întorcea din Moldova ori din alte părți la București, era primit de popor cu aclamații șgomotoase.

Lovituri de stat ca cea dela 2 Mai ; porniri revoluționare cu trageri de arme contra poporului năinarmat ; zgomote de cedarea României la Austria ; credința unora că Kogălniceanu, Florescu și alții voiau să devie Domni și altele de felul lor, precipitară abdi-

careia lui Cuza, declarată de el însuși, la începutul domniei, în favoarea principelui străin. La 3 august, se votă legea rurală de Consiliul de Stat. Seara fu masă mare la Palatul dela Cotroceni. Oștirea și țărănimea bucuroasă, văzându-se restabilită în Stat, dăntuși simțind lanțurile vechi sfărâmate. Bucuria se întinse peste toată țara. Ziua aceea fu cea mai frumoasă din viața Domnului Cuza, din viața nației românești chiar. Acesta însă fu unul din puținile momente fericite ale Domniei lui. Din toate celelalte fapte ce-l înconjurau, reeșea nesiguranța lui, greutățile de a domni și de a guverna cum vroia el, dușmăniile din partea celor rămași din familiile aristocrate grecești, cu un cuvânt o stavilă mare și neîntreruptă de a putea face ceva. Se vedea pierind însăși viața și puterea națională. Greutățile prin care trecuse secularizarea mănăstirilor închinete și improprietărea țărănilor fură foarte mari. Omul care liberase cinci milioane de țărani, care luase drepturile politice dela o clasă infimă și le dăduse tuturor românilor, era prizonierul acestui popor pe care-l liberase.

Veni astfel noaptea abdicării, când Domnul fu deșteptat din somn și semnă decretul de abdicare pe umerii lui Pilat, asistat de Serurie, Leca și Vlășceanu. Domnul fu pus într'o căruță și condus la arest. Biserica Krețulescu împrumutase clopotnița conspiratorilor spre a veghea asupra ferestrelor Domnului, când se va stinge lumina, ca să se dea semnalul loviturii.

Cuza fu un Ludovic al XI al Românilor. El fu destructorul castelilor și privilegiilor, centralizator al puterilor. Nu ucise pe nimeni ca vechii Domni români, Lăpușneanu și Mihnea, dar ucise o clasă a boerilor, în locul căreia apăru din nenorocire o altă clasă de oameni ce aveau vițiile boerilor fără calitățile lor. El desrobă poporul rural de clacă, dete egalitatea drepturilor, făcu Unirea țărilor, secularizarea mănăstirilor închinete, asigură țara în afară.

prin o diplomație dibace, adoptă codul Napoleon Ca om, era bun, primea, mai ales la început, pe cine avea să se plângă de ceva. Era amabil când voia, aspru uneori cu cine nu-l putea suferi. Conversația sa era plăcută. În casă uita că e Domn. Era inamic al etichetii de Curte. Pe linguşitori îi dispreţuia Râdea de decorații. Avea un simţ extraordinar pentru oamenii oneşti. Nu era ranchiunos, din potrivă, a doua zi uita o insultă. Nu-i plăcea să meargă la biserici în paradă, fugea de astfel de lucruri. Nu-i plăceau profesorii, „nişte pedanți”, nu-i plăceau călugării „nişte ipocriți”. Ii plăcea militarii care au „inimă şi oase de aruncat pentru patrie”. Râdea de aristocrați. Ii plăcea bufonii „care sunt singurii oameni ce mint mai puțin decât miniștrii și singurii care nu fură”. Nu citea mai niciodată cărți, cu toate acestea rezona cu înlesnire în toate chestiile politice, sociale sau literare. Iubea femeile, dar n'a despărțit nici un bărbat de femeea sa, n'a făcut să se plângă nici o mamă pentru fiica sa răpită. Când cunoștea pe un om și îi plăcea, îl lua în simpatie și făcea tot pentru el, dar simpatia îi era de scurtă durată, însă nu-l ura. Era om econom, dar nu hrăpăreț, ceea ce tolera la unii. Credea că nimeni nu-i poate fi credincios în România, dacă nu-i cerea nici o favoare; îi părea bine când i-o cerea cineva. Nu mergea la vânătoare niciodată, nu ieșea din Capitală decât spre a merge la Iași. Ura manifestațiile publice. Intors la Galați din Constantinopol, fu primit de miniștri, de autorități, de un popor numeros cu aclamații. Intorcându-se către câțiva amici, le zise: „Aclamațiile acestea sunt ordonate de prefect, poate chiar plătite din casa publică... Cei care îmi oferă azi flori, îmi vor arunca mâine pietre!”... Avea simpatii mari pentru clasa țăranilor. Erau singurii oameni pe care îi primea întotdeauna. El înțelegea adânc epoca în care trăia. „Aș fi fost răsturnat de mult, dacă aș fi fost aspru cu cei cari fură țara... Țara nu va fi fericită decât când acești oameni

nu vor mai fi ; numai cu pieirea lor va pieri sistemul ce ne ucide". Era nepăsător de inamicii săi politici. Se expunea adesea ieșind prin grădini, pe strade ; nu i s'a întâmplat niciodată să fie atacat. Când un ministru punea câte un impozit ce îi părea nedrept pe funcționari, spre pildă, el oferea suma din caseta sa domnească. Cu toate acestea, el n'a primit niciodată nimic decât lista sa civilă ; avea oroare de ce făcuseră alți domni din trecut cu averea Statului. Nu bea decât apă la masă. Nu avea nici o îngrijire de sănătatea persoanei sale. Respingea căutările medicilor. Nu credea în medicină, nu lua medicamente. Pe rudele sale de aproape nu voia să le întrebuințeze în serviciul public. Nu opri intrarea în țară a foștilor Domni ai Țării, îi invita chiar să vină. N'a exilat pe nimeni peste hotar. De statură, era mijlociu, avea părul blond, ras la față, fruntea largă, pieptul larg, privirea inteligentă, talia dreaptă. Câte odată, avea vorbe crude la adresa celor ce-l necăjeau. Când Ministrul Catargiu își dete faimoasa sa demisie și făcu aluzie în fața Domnului zicând că nu sunt departe timpurile de când boerii știau să-și facă datoria... — Când Domnii băteau la falangă pe miniștri, răspunse Domnul. — Imi pare bine de amintire"... Râdea de amicii lui care voiau să vie la Minister. Râdea de miniștri care vorbeau franțuzește în afaceri. Pe unul ce-i explică în limba franceză cuprinsul unui referat, îl întrebă : „Ce vorbea mai bine, limba română sau franceză ?" Când Beizadea Scarlat veni la palat cu pieptul plin de decorații, Domnul văzându-l prin ușe, întrebă : „A venit cineva cu Crăciunul ?" Un boerănaș Forăscu, mare dănțuitor al timpului, cerându-i audiență, Domnul plictisit îi refuză audiența zicând : Spune-i că nu dansez !

Alături de figura lui Cuza redată cu mână de maestru de Bolintineanu, el face în trăsături mai rezezi, deși tot în culori frumoase și cu sentimente de admirație, portretul Elenei Doamna, fe-

...mee plină de pietate și virtute, reamintind pe Doamnele române din vechime, model al onoarei vieții de familie. Ea proiectă facerea Aziului Elena Doamna și în scopul acesta se adresează la națiune, la Stat, la toți. Toată lumea îi veni în ajutor. Ea se făcu, în cele din urmă, guvernanta fiilor adoptați, devotament sublim, fără exemplu.

Tot așa descrie el figura lui Costache Negri, ca pe un nobil și demn caracter cavaleresc. Încă de tânăr, când își terminase studiile în străinătate, Konachi, tatăl vitreg al lui Negri, îi propuse acestuia de a-l face moștenitor al imensei sale averi cu condiția de a lua numele de Konachi. Negri însă, cu o abnegație sublimă, refuză propunerea, păstrând numele adevăratului său tată care nu-i lăsase ca avere decât unica sa moșie Mânjina. Negri, fiind în Italia, a făcut parte din societăți naționaliste, cum erau Carbonarii ce luptau pentru independența Italiei. Ca președinte al Societății studenților români la Paris, el împărțea sume de bani la cei mai mulți studenți români lipsiți de avere.

Viața lui Cuza Vodă este, ca toate lucrările din urmă ale lui Bolintineanu, neîngrijită ca stil, eșită din prima lui punere pe hârtie, grea de citit. Cu toate acestea, sunt în ea, pe lângă portretul în picioare și profilurile ce văzurăm și multe amănunte interesante, amintiri personale vii și aprecieri juste în privința unor oameni și unor fapte. Dacă Bolintineanu ar fi revenit asupra manuscrisului său, făcându-l mai concis, mai nervos și mai precis, ar fi fost desigur o lucrare de seamă în întregimea ei.

O parte peste care am trecut, fără să ne oprim în studiul de față, este dragostea de femei a poetului. Nu ne-am ocupat de ea și n'am subliniat iubirea lui de nici o femeie, cu toate că unele din

versurile sale au fost scrise pentru anume femei iubite de dânsul. Cu inima lui atât de simțitoare, în fața frumuseților femești întâlnite în viață, el a trebuit să iubească cu dinadinsul pe unele din ele, cu tot doliul profund al primei sale iubiri dela vârsta de 20 ani. În versurile și proza lui, apar în adevăr, din timp în timp, figuri gingașe de femei, din care se vede că ele l'au mișcat până în fundul sufletului și că și ele au fost mișcate și turburate de dragostea lui. Dar ceea ce caracterizează pe acest poet nobil, e discreția lui, mai complectă decât la toți poeții noștri, precum ceea ce îl caracterizează încă și mai mult e că el a fost stăpânit mai adesea, dacă nu aproape totdeauna, de dragostea ideală: *Fata tânără*, Miss Lia, Frumoasa greacă constantinopolitană și altele sunt mai toate apariții virginale ce i'au înălțat sufletul lui, ideal și idealist, în sferile poeziei.

În anii de după căderea lui Cuza, el se arată adversar neîmpăcat al Februariștilor, apoi se uni cu dâșii contra ministerului Kogălniceanu. (*Domnii regulamentari și trei ani de Domnie*). În zilele când publică *Eumenidele* contra Februariștilor și mai cu seamă contra liberalilor, aceștia asmuțiră pe pamfletarul N. T. Orășanu asupra-i, care publică *Bolintiniadele*, unde poetul era acuzat, că, dacă făcea opoziție Februariștilor, era fiindcă nu mai avea slujbe dela Cuza ca favorit al lui :

Pe când erai în slujbe,
Ai strâns și-ai 'nmulțit...
Și n'ai făcut ca alții, —
— Pricepi ce voi să zic:
Ce intră în visterie,
Și ies tot firfiric....

În anii 1866 și 67, Bolintineanu, mai publică în *Trompeta Carpaților* un șir de articole asupra Mănăstirilor din Oltenia și altele sub pseudonimul *Cosmad*. El fu timp de mai multe luni chiar prim redactor al foaiei în timpul absențelor prelungite ale lui *Bolliac* în Moldova.

În 1871, luna *Aprilie*, Bolintineanu fu izbit de nebulie și internat la Ospiciul *Pantelimon*, unde registrul de intrare al bolnavilor îl menționează cu cuvintele :

„Dimitrie Bolintineanu, fost ministru de Culte, intrat fără haine”.

Ca explicare a boalei sale, *Trompeta Carpaților* în numărul dela 4 *Aprilie* acelaș an scriea :

„Tot ce se întinde prea mult, se rupe. Lupta, când trece peste forțe, vine oboseală, și atunci orice silință spre redobândirea forțelor este vană.

Poetul Bolintineanu, ca publicist și ca istoric, și-a epuizat forțele de timpuriu, a produs prea mult, încât și materia a învins spiritul într'ansul și spiritul a doborât materia.

Poetul Bolintineanu este căzut în așa slăbiciune de corp și de minte, încât amicii lui — nu el — se simt datori a face apel la toți aceia pe care versurile și proza poetului i-a desmerdat odată, la aceia care au admirat talentul și capacitatea, virtutea scrisului și virtuțile exprimate prin scris ale neobositului scriitor român, a cărui viață întreagă a fost un șir de fapte bune, de patriotism, de abnegațiune și de sacrificiu.

Poetul Bolintineanu zace de mai mult timp în casa amicului său *Zane*, care și el nu se bucură de vre-o favoare a soartei, cu numeroasa sa familie ce dă îngrijirea de tot momentul acestei ilustrațiuni a națiunii române, care se cheamă *Dimitrie Bolintineanu*, dela care în puține case românești se va întâmpla să nu fie o carte.

Noi facem apel la toți Românii simțitori să se grăbească a veni să concure la o loterie, la care s'a pus mobilierul și biblioteca Bolintineanului.

Frumos suvenir în fiecare casă de român, un scaun, o masă, un obiect oarecare, cu care s'a servit poetul în veghea sa...

Prețul unui bilet cinci lei”.

Se știe că biblioteca a câștigat-o la loterie poetul Alecsandri care a dăruit-o iarăși lui Bolintineanu.

Suma rezultată însă din loterie fu cu totul neînsemnată, iar boala lui cerea ajutoare serioase și continui. Societatea română ignora starea lui sau era nepăsătoare ca totdeauna. Ea care crezuse, vorba lui, „că poetul se hrănește cu aer și se adapă cu rouă”, credea acum desigur că un sfârșit mai curând al lui va fi o ușurare pentru el însuși.

Pe când el se pierdea astfel nimic de suferințe crude în fundul patului dela spital, cineva se ridică, fără autoritate, în Cameră, cerându-i un ajutor cât de mic. Camera îl refuză. Un deputat din majoritate mărturisi chiar, cu glas tare, nepăsarea aceea a țării : — Ce să-i facem ?”...

În ziua de 20 August, ora 7 jum. dimineața 1872, Dimitrie Bolintineanu încetă din viață în spitalul Pantelimon. La 21 August, rămășițele lui pământești fură depuse în biserica Sf. Gheorghe-Nou din Capitală. Suferințele și boala de care pătımise aproape doi ani, îi deprimase înfățișarea senină și nobilă. Singură fruntea sa sculpturală, spune un martor ocular, mai părea încă preocupată de gândurile-i de odinioară. Cortegiul, foarte modest, alcătuit din câțiva amici intimi și rude, trecu prin strada Lipscani, Calea Victoriei, Știrbei Vodă și înaintă până la bariera Cotroceni, de unde corpul fu dus și înmormântat în pământul satului natal Bolintinul-din-Vale.

Astfel își sfârși viața unul din cei mai mari poeți ai Țării Românești.

Puțin în urmă, din mormântul acela, osemintele lui au fost scoase spre a fi depuse sub soclul bustului său, așezat mai la o parte în curtea bisericei, și, ca și când n'ar fi fost destule cele suferite de poet în viață, osemintele lui au stat câțiva ani, printre alte unelte, în podul bisericei, expuse rozătoarelor, în așteptarea inaugurării bustului !

„Dacă n'aş fi văzut cu ochii mei aceste lucruri, zice cel ce le-a văzut, dacă n'aş fi urcat eu singur podul bisericei, dacă n'aş fi văzut ochii lăcrămaţi ai aceluia ce-mi povestea şi arăta cutia, n'aş fi crezut că suntem atât de nedemni”¹⁾).

Pe marmura de pe soclul bustului său inaugurat în sfârşit în urma alarmei, stă numai următoarea inscripţie :

In memoria
Poetului
Dimitrie Bolintineanu
mort la anul 1872, August 20.

Din cercetarea poeziei lui Bolintineanu, se vede că ea este produsul firesc al sufletului său, întocmai cum fructul este produsul pomului ce l'a rodit. La el şi pentru el, talentul poetic este un instinct, pe care educaţia cea mai înaltă nu-l poate da aceluia căruia natura l-a refuzat. Într'o baladă a sa, intitulată *Doamna lui Radu Negru şi Bardul*. Domnul invită pe poet să cânte cu harpa-i, şi, preţuitor pătimaş al cântecului lui, spune celor din jurul său :

— Să-i daţi lui chiar cupa-mi în aur legată, şi chiar calul meu...

La care poetul răspunde :

— La alţii dă cupa, la alţii dă calul,
O doamne eu cânt,
Cum vâjâe frunza, cum murmură valul,
cum plânge un vânt²⁾).

Opera lui poetică este astfel, un produs al naturii, cum a definit-o el însuşi.

1) N. Lupu, *Viitorul* din 29 Martie, 1909.

2) Această poezie nu s'a reeditat la 1877.

În poezia sa a răsunat mai cu stăruință și mai cu putere, uneroi cu o putere neîntrecută, trei cântece de căpetenie: cântecul *Tristețea Vieții*, adică *Elegiile*; cântecul *Strălucirea trecutului*, redat în *Baladele* sau *Legendele istorice*; și cântecul *Farmecul Orientului*, răspândit în *Florile Bosforului*. Cele două din urmă nu sunt decât derivatele celui dintâi, a omului care fuge de tristețea vieții și-și caută refugiu în alte vremuri și alte lumi.

Pentru el, — și observația reese din toate versurile lui, — omul, „aruncat din lacrimi în chinul vieții, nu-i în cursu-i de un minut, decât o umbră trecătoare, trăind din doruri. „Această filozofie a sa, acest pesimism empiric, i-a fost sădit în suflet încă din tinerețe, de moartea celor iubiți de el, — iubiți cu pasiunea lui coșeșitoare, — care i-a trecut oarecum firea sa melancolică în lumea închipuirilor triste și a suferințelor ce-i înourară de-a pururi viața. Elegiile sale, care cristalizează această credință și această durere, sunt și apăr contimporanilor săi atât de adevărat simțite, în cât ei îi hărăzesc toată dragostea și toată stima lor, ca unuia ce era întâiul poet român al suferinței, acela care intră în clinul cel mai adânc al sufletului lor. În fața abizului fără fund, singurul ce-i răspunde prin haosul lui la întrebarea: pentru ce trăim? Bolintineanu nu găsește decât o singură mângâiere, paliativul „de a iubi”. Și el iubește, în adevăr, cu toată inima, natura, trecutul, țara, femeea.

În *Balade*, Bolintineanu dă dovadă de un simț adânc al trecutului strămoșesc, luând pe rând pe marii noștri voveozi și scoțându-le, în o lumină de soare, virtuțile și cuvintele lor înțelepte de sub lespezile mormintelor, sau reconstruind, cu o viziune unică, pagini de vitejii din istoria țării, adică din acea continuă scântee de paloșe ce caracterizează apărarea pe viață și pe moarte a pământului românesc. La apariția lor, în acea epocă însetată de românism, toată suflarea românească se umplu de mândrie și de încredere în ea însăși și în viitor. Ele pregătiră astfel, mai mult decât

oricare altă poezie, sufletele generației ce avea să lupte pentru independența țării la 1877 și mai târziu. Victoriile de atunci și cele mai de pe urmă sunt, în sămburele lor, victoriile lui Bolintineanu.

În *Florile Bosforului*, dânsul mângâie oarecum pe cei ce simt ca el tristețea vieții, luându-le ochii cu frumusețile orientului, cu soarele cald, cu seraiurile lui tainice și cu priveliștea mării. Femei, cu surâsuri seducătoare și cu trupuri grațioase, se perindă amoroase pe dinaintea noastră sub muzica parfumurilor și strălucirilor, dându-ne iluzia unui cuprins fericit. *Florile Bosforului*, cu frumusețea și exotismul lor romantic, aduse o melodie necunoscută încă celor din timpul poetului.

Baladele sale, prin puterea lor de evocare, adică de viață a ceea ce sunt însuflețite acele umbre legendare, — în aceasta mai mult chiar decât Eminescu, care vorbește el totdeauna în locul figurilor ce evocă, — ca și *Florile Bosforului*, prin profuzia splendorilor lor, ne impresionează în unele versuri încă și astăzi.

Dacă frumusețea lor e de altă calitate, ce ne atinge mai puțin astăzi, nu trebuie să uităm că ele au stăpânit epoca în care s'au arătat timp de 30—40 de ani și că simțul nostru literar actual, care e elaboratul a mai multe generații de maiștri, a fost prefăcut, a fost schimbat, după chipul și asemănarea lor. În deosebi, generația dela 1870, cu Eminescu în frunte, prin gândirea ei nouă la noi, — idelle școalei germane, fundamental opuse ideilor vremii lui Bolintineanu, și prin conștiința ei de o formă poetică îngrijită și aprofundată, au strămutat, ca să zicem așa, punctele cardinale ale gustului nostru.

Dela Eminescu încoace, evoluția noastră literară a mers și mai departe. Ea a ajuns astăzi într'o altă fază, față de ceea ce era acum 60—70 ani. Talentele literare contemporane au pătruns în regiuni noi de cugetare, în sinuozități și nuanțe de expresii necunoscute; ele desfac gândirea, o diseacă în amănunte, intră în delicateți de simțire și în subtilități de idei, nebănuite până acum. Stilul

lor este mai inobilat și mai savant, încercând o contopire a culorii cu substanța frazei, un fel de trecere dela simpla melodie verbală de odinioară la o armonie verbală. Limba lor are cuvinte și o sintaxă plecate mai din adâncul graiului poporului român, mai din specificul spiritului nostru popular; ea nu se mai mulțumește de vorbe uzate și superficiale, ci și le caută adecuate subiectului, cu trudă și originalitate. În același timp, scriitorii noștri tineri au o conștiință literară mai deplină și, prin aceasta, au dat o autoritate literaturei pe care ea n'o avea mai înainte. E adevărat că la aceasta a ajutat și împrejurările. Prin întregirea țării noastre, prin aportul intelectual special și variat, influențat de diferite literaturi străine a provinciilor românești reunite, selecțiunea și emulațiunea talentelor au devenit mai mari și ele s'au putut impune mai mult, au trezit din nepăsare opinia publică făcând-o să sprijine mai serios dezvoltarea noastră literară, îndrumată într'o ascensiune netăgăduită. Nu este acesta drumul pe care au mers popoarele superioare vechi, ca Grecii, de pildă, care au pătruns în transcendențele cugetării omenesti, formulând sistemele lor filozofice și capo-d'operele lor literare? Nu este acesta drumul pe care au mers Francezii cu literatura și limba lor, ca să ajungă la scrisul și graiul lor de astăzi, atât de fin și de spiritual? Și, dacă în acest curent literar de astăzi, sunt și unii care se afundă într'un obscurantism voit sau în alambicări de gândire, ce destăinuesc mai curând o pseudo-gândire, alăturând cuvinte pretențioase sau potrivnice unul altuia și umblând după originalitate cu orice preț, aceasta e soarta tuturor curentelor noi. Ele trag după dânsese totdeauna și umbrele lor. Suntem ca popor întregit abia în convalescență, după lunga mutilare a sufletului și trupului nostru, și, cu toată tendința puternică de a ne scula și merge singuri în picioare, avem încă firește momente de poticniri, de amețeli, de graiu și de idei fără rost.

Aici însă, nu voim să vorbim decât de partea bună a curen-

tului literar contemporan, de acel verb nou, esențial și clar al vieții noastre intelectuale, de acea particularitate a lui care o culminează și-i dă strălucire reală. Ceeace se vede desigur din el, este că astăzi nu se mai pot improviza talente poetice, nici nu se mai poate scrie „fie cum o fi, numai să fie”. Generalitățile ce umblă pe toate cărările, ca și formele banale ale prozodiei răsuflăte, nu mai pot satisface pe nimeni. Poetul, literatul, criticul de orice fel, e mai pregătit în materia lui, își cunoaște mai bine izvoarele și sfera de gândire. Poezia, romanul, literatura specială, au intrat oarecum în făgașele lor particulare, dela om la om, dela talent la talent. Acestea sunt rezultate pozitive. Că unii din tineri cred că aceste rezultate sunt mai mari și mai însemnate, decât sunt ele în realitate, numai cine n'a fost tânăr îi poate învinovăți; din potrivă, ei trebuie să aibă în ei o încredere exagerată ca să poată lucra, într'un domeniu, în care nu sunt răsplătiți decât de iluziile lor. Că alții din ei merg mult mai departe și își închipue că adevărata literatură română a început dela dâșii și poate chiar că au atins perfecția literară și piatra filozofală a secretului poeziei, numai cine n'a ajuns la o vârstă mai înaintată nu poate să nu zâmbească de mirajurile unei astfel de viziuni.

Văzute de aproape, adică de noi cei de astăzi, rezultatele literaturii române actuale apar desigur mai mari și mai însemnate: văzute însă, dei ce vor veni după noi, ele nu vor fi decât ceva și numai ceva, o verigă în lanțul de aur al desfășurării gândirii românești, — adevăr banal cu toate că nu-i totdeauna înțeles. Și precum poezia lui Bolintineanu și a celor din timpul său nu a fost decât o verigă, în acel lanț, căreia i-a trecut vremea, adică s'a dizuetat, tot așa, cu vremea se va demoda și poezia noastră de astăzi. Ba poate chiar ea va avea o viață și mai scurtă. Dar, dacă astăzi, Bolintineanu este uitat și desconsiderat cu totul, aceasta o atribuim snobismului sau needucației literare, sau ignoranței în care ne-

găsim, de a nu prețui lucrările unor oameni cu adevărat mari ca Alecsandri, Bălcescu, Gr. Alexandrescu și alții și de a nu ști nici măcar cum sunt prețuiți atâția poeți similari în literaturile mari.

Bolintineanu, luat în esența lui de poet și descărcat de unele neologisme greoaie și de cele câteva greșeli gramaticale și inverșiuni de limbă, ca și de cele câteva diminutive pe care temperatura limbei de atunci le lua într'un înțeles intim, nu micșurător, este și rămâne unul din poeții frunțași al istoriei literaturii noastre, un poet mare al timpului său.

Și chiar în privința neajunsurilor lui, nu trebuie să uităm că, acum aproape o sută de ani, când a început el a scrie, limba noastră poetică era în plină formație. Poeții timpului dibuiau etimologiile și formele gramaticale, fiind nedumeriți până și în genul substantivelor: onor, onoare? amor, amoare?...

Dacă Bolintineanu păcătuiește în limbă, este că el încerca, trăgea la sorti cuvintele, divina. Unele din încercările lui au rămas bune, altele însă au rămas greșite și ele ne împiedică astăzi ca niște stavile în citirea versurilor lui.

Dar, dacă ne dăm puțin seama mai bine, înțelegem pe de o parte, de ce contemporanii lui nu erau supărați de aceste greșeli, fiind pentru ei inovații, și, pe de altă parte, că el are dreptul, nu numai la toleranța noastră față de greșelile lui, dar mai curând, la recunoștința noastră de cecece a reușit a face.

Așa fiind, opera lui Bolintineanu, înfrumusețată de viața-i de suferinți și de o arzătoare iubire de țară, nu numai că nu trebuie uitată, exclusă și disprețuită ca de niște fii denaturați, dar ea trebuie să fie înălțată la locu-i de onoare, alături de Alecsandri și Eminescu, ca o relicvă scumpă, ca un monument vechiu, ruinat înainte de vreme de fatalitățile timpului și care se impune și mai mult venerației și cultului nostru.

CUPRINSUL VOLUMULUI

	<u>Pagina</u>
1. Viața lui Bolintineanu	9
2. Elegiile	13
3. Baladele	17
4. Călătoriile lui: Bulgaria, Asia-Mică, Ierusalimul și Egiptul, Macedonia Moldova	22
5. Florile Bosforului	59
6. Romanele lui: Elena	107
7. Satirele.	119
8. Dramele lui: Ștefan Vodă cel Berbant.	121
9. Traianida	125
10. Viața lui Cuza Vodă	136
11. Incheiere	146

*Capitolul cu 5 epigrame
Subliniați numele
din unimitate. Cambal în corne*